

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA
EKONOMICKÁ FAKULTA

KATEDRA NÁRODOHOSPODÁŘSKÁ

Problematika emisní činnosti ČNB a její právní úprava

The Problems of Issuing Activity of Czech National Bank and its Legislation

Student: Bianka Maléřová
Vedoucí diplomové práce: Doc. JUDr. Ing. Igor Kotlán, Ph.D.

Ostrava 2011

Místopřísežně prohlašuji, že jsem celou práci, včetně všech příloh, vypracovala samostatně.

V Ostravě dne 29. 4. 2011

.....

Bianka Maléřová

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé práce Doc. JUDr. Ing. Igoru Kotlánovi, Ph.D. za jeho čas a cenné připomínky, které napomohly ke zkvalitnění této práce.

Obsah

Úvod.....	3
1 Teoretické aspekty fungování peněz a úloha CB	5
1.1 Peníze v ekonomickém a právním smyslu	5
1.1.1 Definování peněz z ekonomického a právního hlediska	5
1.1.2 Vývoj emise peněz a jejich oběhu.....	9
1.2 Centrální banka jako vrcholná měnová instituce.....	12
1.2.1 CB v pozici monopolního emitenta hotovostních peněz.....	15
1.2.2 Činnost CB jako regulátora peněžního oběhu.....	19
1.2.3 Význam bankovní regulace a dohledu	24
2 ČNB v pozici emitenta a regulátora peněžního oběhu.....	27
2.1 Historický vývoj centrálního bankovníctví na našem území.....	28
2.1.1 Historie institucí výroby bankovek	30
2.2 ČNB ve výkonu emisní činnosti	32
2.2.1 Problém emise bezhotovostních peněz	34
2.3 Měnová regulace ČNB	35
2.4 Budoucnost emisní činnosti ČNB po vstupu do eurozóny	38
3 Emise peněz a její právní úprava v České republice.....	40
3.1 Soustava českých zákonných peněz	41
3.1.1 Ochranné prvky soustavy českých bankovek.....	43
3.2 Struktura peněžního oběhu v ČR.....	48
3.3 Hotovostní peněžní oběh	50
3.3.1 Aktivita narušující bezporuchový hotovostní oběh	54
3.4 Bezhotovostní platební styk v ČR	60
3.4.1 Elektronické peníze	65
3.4.2 Finanční arbitr	66
Závěr.....	68
Seznam literatury.....	72

Seznam zkratek

Prohlášení o využití výsledků diplomové práce

Seznam příloh

Úvod

Vznik peněz přinesl dynamický rozvoj společnosti a umožnil zefektivnění fungování trhů spojené se snížením transakčních nákladů ve směně a celkového zpřehlednění směny. Během své historie peníze získávaly různou podobu od mincí z drahých kovů, přes bankovky a státopvky až bankovky a mince centrálních bank. Vedle nich se na přelomu 19. a 20. století začaly objevovat bezhotovostní peníze, které v dnešní době tvoří převážnou část nabídky peněz v ekonomice. Nejmladší formou peněz jsou však elektronické peníze, které si svou pozici v ekonomice teprve budují. Vzhledem ke skutečnosti, kdy bezhotovostní peníze mohou emitovat i banky dochází ke zrychlování peněžního oběhu, což stěžuje jeho regulaci a přináší určité komplikace pro výkon měnové politiky a může dojít k narušení měnové rovnováhy. Proto musí být dány centrální bance dostatečně významné kompetence a pravomoci v regulaci a dohledu těchto institucí. U elektronických peněz bude situace možná ještě vážnější, protože je mohou emitovat i nefinanční instituce. Vznik samotných zákonných peněz nepřináší pouze výhody jako snížení transakčních nákladů, ale i řadu problémů, které mohou narušovat plynulý hotovostní oběh. Nejznámějším případem je padělání peněz, které nemusí mít vždy ekonomický důvod, ale i politický. Pro zajištění bezproblémové hotovostního peněžního oběhu musí být jasně definována pravidla v právním řádu příslušného státu a to nejlépe centrální bankou resp. jejími vyhláškami, které konkretizují zákon týkající se činnosti centrální banky. Stejně tak je potřeba mít komplexně právně ošetřen i bezhotovostní platební styk tak, aby byl bezpečný a neohrožoval chod a důvěru ekonomiky dané země. Včetně postihů za aktivity, které narušují oba typy vypořádání plateb. Toto téma diplomové práce jsem si vybrala zejména proto, že jsou peníze jedním ze základních a nejdůležitějších prvků pro fungování všech ekonomických a právních základů každého státu a stejně tak jsou základem všech hospodářských vztahů a zároveň je součástí hlavního cíle ČNB ochrana měny a péče o ni. I když jde o oblast, s kterou se každý z nás téměř každodenně setkává ve svém životě, neví o ní tolik, jak by si zasloužila.

Cílem mé práce je zhodnotit emisní činnost ČNB se zaměřením na administrativně organizační nástroje.

V první kapitole se zaměřím na teoretické aspekty fungování peněz, kde bude zejména důležité definovat peníze jak z ekonomického, tak právního hlediska, vymezit jejich funkce, objasnit pojem měny a podívat se na historický vývoj emise peněz a jejich oběh. V druhé části této podkapitoly se zaměřím na jediného emitenta hotovostních peněz v ekonomice a to centrální banku. Zaměřím se na tři funkce centrální banky spojené s penězi a to emisní činnost

a s tím spojen problém padělání, činnost regulátora peněžního oběhu a význam regulace a dohledu bankovních institucí.

Druhá kapitola je věnována České národní bance na pozici emitenta hotovostních peněz a regulátora peněžního oběhu. Popíši historický vývoj centrálního bankovníctví na našem území se zaměřením na emisní činnost před vznikem České národní banky. Blížeji nastíním činnost naší centrální banky ve výkonu emisní činnosti včetně problému, který je spojen s emisí bezhotovostních peněz, a také se zaměřím na měnovou regulaci, kde budou popsány jednotlivé nástroje České národní banky. Neopomenu ani oblast týkající se přijetí eura z pohledu emisní činnosti České národní banky.

Třetí kapitola bude vycházet hlavně z měnového práva České republiky a bude zaměřena na administrativně organizační nástroje České národní banky. Samostatně přiblížím hotovostní peněžní oběh a bezhotovostní platební styk. Vymežím soustavu českých platidel a jejich ochranu. Popíši strukturu peněžního oběhu ČR, pravidla oběhu zákonných peněz včetně aktivit, které narušují bezproblémový hotovostní oběh a následný postih. V rámci bezhotovostního platebního styku uvedu platební zákon, který komplexně poprvé upravil bezhotovostní platební styk v ČR až v roce 2003. Zaměřím se na zúčtovací systém CERTIS pomocí něhož zajišťuje ČNB plynulý bezhotovostní mezibankovní platební styk a přispívá tak k ochraně měny a péči o ni. Objasním problematiku elektronických peněz a alternativní možnost při řešení sporů z platebního styku.

V této práci budu využívat zejména metodu deduktivně – teoretickou, tedy přístup od obecného ke konkrétnímu. Tento přístup je přímo viditelný v obsahu mé práce, kdy první kapitola je čistě teoretická, v druhé již aplikuji teorii na konkrétní prvek tedy Českou národní banku a třetí kapitola vysvětluje již samotnou praktickou emisní činnost a její legislativu v České republice. V práci využívám logické metody jako je analýza – syntéza a indukce – dedukce. Zejména v třetí kapitole využívám deskriptivní přístup, tedy ukazuji, jak ve skutečnosti systém funguje.

1 Teoretické aspekty fungování peněz a úloha CB

1.1 Peníze v ekonomickém a právním smyslu

Během vývoje lidské společnosti se stávaly peníze čím dál důležitějšími. Staly se základem všech hospodářských vztahů a jsou jedním ze základních a nejdůležitějších prvků pro fungování ekonomických a právních základů každého státu. Existuje zde tedy provázanost mezi vznikem státu a vznikem peněz. Je však potřeba si pojem peníze definovat, neboť neměly vždy takovou podobu, jakou mají dnes. Je třeba se také zaměřit na rozdílné ekonomické a právní pojetí peněz. Proto je následující podkapitola věnována právě penězům.

1.1.1 Definování peněz z ekonomického a právního hlediska

Z pohledu ekonomického pojetí peněz rozlišujeme mezi dvěma definicemi a je třeba si vymezit i funkce peněz případně způsoby jejich krytí. Z hlediska právního mluvíme o penězích jako o měně, která musí mít určité prvky a znaky.

Při ekonomickém pojetí resp. definici peněz rozlišujeme mezi *teoretickou* a *empirickou* definicí peněz. Rozpor mezi těmito dvěma definicemi je spatřován mezi teoretickým vymezením a využitelností v praxi. Podle *teoretické definice peněz* jsou peníze vymezeny jako „jakékoliv aktivum, které je všeobecně přijímáno při placení za zboží a služby nebo při úhradě dluhu“¹. Penězi tedy nemusejí být jen bankovky a mince, ale mohou nabývat různých podob. Jako tomu bylo v minulosti např. mušle, čaj, domestikovaný dobytek. Tato definice obsahuje velice důležité slovo – *všeobecně*. Pokud by dané aktivum nebylo přijímáno všemi subjekty ve společnosti, nemohlo by se jednat o skutečné peníze. S tímto je spojena i důvěryhodnost, neboť lidé očekávají, že toto aktivum mohou použít při placení za zboží a služby a při úhradě dluhu, čímž bude zajištěn bezproblémový peněžní oběh. Zde mě napadá fakt, který pronesl v roce 1990 Edward Gerald Corrigan², že jediným skutečným aktivem, které centrální a obchodní banky mají je důvěra veřejnosti.

Peníze sice definujeme jako aktivum, ale je třeba uvědomit si, že pro emitenta jsou peníze pasivem, resp. závazkem k výměně za dané aktivum např. v době zlatého dolarového standardu to byla směnitelnost dolaru za zlato nebo v případě měnových výborů to je směnitelnost za zahraniční rezervní měnu. Tato definice nám však nic neříká o vlivu peněz v ekonomice resp. o působení celkového množství peněz v oběhu na vývoj cenové hladiny

¹ REVENDA (2005, str. 20)

² Bývalý prezident Federálního systému v Minneapolis a New Yorku.

a zároveň podle definice lze uvažovat jen peníze v hotovosti, vklady na běžných účtech a cestovní šeky. Proto při „kvantitativním sledování těchto veličin zjistíme, že jejich vývoj nemusí odpovídat vývoji jiných makroekonomických veličin“³ – cenová hladina, zaměstnanost a agregátní výstup. Dalším problémem jsou termínované vklady, které podle teoretické definice za peníze považovat nemůžeme.

Z těchto důvodů existuje ještě druhá definice a to *empirická definice peněz*, která se snaží zodpovědět, zda jsou peníze schopny ovlivnit vývoj makroekonomických veličin. Jinými slovy, zda jsou peníze v oběhu. Proto tato definice sleduje vývoj jednotlivých „složek peněz“ resp. měnové agregáty, které jsou výsledkem empirické definice peněz. *Měnové agregáty* představují souhrn peněžních prostředků (nabídku peněz) s určitým stupněm likvidity a mají význam především pro regulaci množství peněz v ekonomice. Označují se většinou velkým písmenem M a číslicí, která určuje stupeň likvidity peněžního agregátu. Vyšší agregát vždy obsahuje předešlý agregát plus určitou část dalších peněžních prostředků, které jsou obvykle méně likvidní. Obsah jednotlivých peněžních agregátů a volba prioritního měnového agregátu se v různých ekonomikách liší podle potřeb dané země. Obecně je nejužším a nejlikvidnějším agregátem agregát M1, který obsahuje hotovostní oběživo v rukou nebankovních subjektů a běžné vklady domácích nebankovních subjektů v domácích bankách v domácí měně. Jde o tzv. úzké peníze. Agregát M2 obsahuje M1 plus termínované vklady domácích nebankovních subjektů v domácích bankách v domácí měně a ostatní závazky domácích bank k domácím nebankovním subjektům v domácí měně. Agregát M3 je složen z M2 plus vkladů domácích nebankovních subjektů v domácích bankách v zahraničních měnách. Nejširším agregátem je agregát M4 obsahující M3 a vklady domácích nebankovních subjektů v domácích nebankovních institucích⁴. Toto vymezení peněžních agregátů je jen obecné a v jednotlivých zemích se může lišit.⁵

Peněžní funkce

Potom co jsme si definovali pojem peníze, je třeba se zaměřit na jejich funkce. Obecně můžeme vymezit 3 základní funkce peněz – *prostředek směny*, *uchovatele hodnoty* a *účtovací jednotka*. Peníze jako *všeobecný prostředek směny* umožňují placení za zboží a služby a úhradu dluhu. Peníze tedy usnadňují a zprostředkovávají směnu. Existence peněz významně snižuje transakční náklady a činí společnost produktivnější a efektivnější. V této

³ REVENDA (2005, str. 24)

⁴ REVENDA (2001)

⁵ Česká národní banka využívá agregáty M1 tzv. úzké peníze, M2 tzv. střední peníze a M3 tzv. široké peníze.

funkci můžeme mluvit o penězích jako o *oběživu* či *platidlu*. Ve funkci *zúčtovací jednotky* peníze vystupují jako *měřítka hodnoty*. Jde o vyjádření hodnoty (ceny) statků a služeb danou zúčtovací jednotkou⁶, která umožňuje vzájemné porovnávání cen. Nemusí tedy docházet k žádným přepočtům, což opět snižuje transakční náklady a zároveň zpřehledňuje směnu statků a služeb.⁷ Peníze nám také slouží jako *uchovatel hodnoty*. V této funkci představují peníze bohatství každého z nás, ať už jde o uložené peníze ve formě vkladu u banky, z kterého nám plyne úrok nebo v podobě hotovosti, která nám přináší sice nulové zhodnocení avšak výhodu vysoké likvidity. Kvalita peněz v pozici uchovatele hodnoty je závislá na kupní síle peněz. Pokud roste cenová hladina v ekonomice, dochází k poklesu kupní síly peněz. Vztah kupní síly peněz a cenové hladiny je tedy nepřímo úměrný.

Krytí peněz

V této podkapitole je třeba se také zmínit o krytí peněz. Můžeme rozlišovat mezi *úplně krytými*, *částečně krytými* nebo zcela *nekrytými penězi*, které v dnešní době převládají zejména. *Úplně kryté peníze* jsou plně kryty rezervní komoditou např. zlato u dolaru či měď jak tomu bylo ve Švédsku, kde objem domácí emitované měny musí být 100% kryt devizami. Kupní síla takových to peněz je odvozena od rezervního aktiva. U *částečně krytých peněz* je emitovaný objem peněz kryt pouze z části, což činí tento systém méně nákladným, ale naopak pokud dojde k nečekanému nárůstu požadavku na konverzi, může pro emitující instituci vzniknout problém v podobě nedostatku zásob rezervního aktiva a může dojít až ke krachu emitující instituce. Nejčastějším typem jsou však *nekryté peníze*, které v podstatě nezaručují držitelům nárok vůbec na nic, protože nejsou kryty žádným rezervním aktivem a mají význam pouze v peněžním oběhu. Kupní síla těchto peněz je potom odvozena od cenové hladiny v ekonomice.

Rozdíl mezi penězi a měnou

V souvislosti s penězi se velmi často mluví o měně jako národní formě peněz. Přičemž peníze jsou ryze kategorií ekonomickou, kdežto „měna je kategorií především právní“⁸. Pokud chápeme peníze jako výměnnou hodnotovou jednotku a ne jako zboží potom mluvíme o měně v ekonomickém smyslu, která nemá vlastní hodnotu, ale její „hodnota je odvozena od své kupní síly“⁹. Měna dává penězům určitou konkrétní formu. Můžeme ji definovat jako „konkrétní soustavu peněz zavedenou v určitém státě a systematicky upravenou právním

⁶ V České republice to jsou české koruny.

⁷ Právě ztráta nutnosti přepočtu cen je jedním z argumentů pro přijetí eura.

⁸ BAKES (2009, str. 335)

⁹ GRŮŇ (2009, str. 17)

řádem tohoto státu“¹⁰. Autoritou, která měnu definuje a stanovuje podmínky její existence a používání, bývá obvykle stát, který na svém území určuje měnu a její náležitosti jakou součást výkonu svrchovanosti nad tímto územím a činí tak prostřednictvím práva konkrétně měnového práva¹¹. Právní pojetí měny je v současnosti částečně ovlivněno tzv. „státní teorií peněz německého ekonoma Georga Friedricha Knappa“¹², která „poukazuje na nezastupitelnou roli státu v konkretizaci peněz do podoby měny“¹³. Podle této teorie lze za měnu označit jen takové peněžní znaky, které byly vytvořeny státem a peníze nemohou ztratit svůj měnový charakter jinak než opět prostřednictvím státní autority.

Skutečná měna musí obsahovat 3 *základní prvky*, které vychází ze všeobecně uznávaných právních zásad. *Za prvé* musí být atribut měny, přiznám určitému druhu peněz právními předpisy prostřednictvím autority státu. Tento stát musí uznávat určitý druh peněz jako měnu na svém území a musí akceptovat tento druh peněz při platbách, které jsou mu určeny např. daně, poplatky, penále. *Za druhé* musí určitý druh peněz splňovat veškeré funkce peněz, které jsem uvedla výše. Musí být tedy skutečným platebním prostředkem. *Za třetí* daný druh peněz musí být, přijímám širokým okruhem subjektů. Tady se vracíme k teoretické definici peněz, která říká, že musí být dané aktivum všeobecně přijímáno, jinak nebude skutečným platebním prostředkem.

Každá měna musí mít tyto základní znaky, které jsou určeny právními předpisy:

- název,
- základní druhy hotovosti,
- nominální strukturu,
- zákonem upravená pravidla pro emisi, ochranu a nabývání a používání jak v domácím tak zahraničním platebním styku,
- výlučnost měny jako zákonného platidla na daném území,
- dále: vztah k jiné měně (způsob stanovení měnového kurzu) či měnovému kovu (např. zlatu).¹⁴

¹⁰ BAKEŠ (2009, str. 336)

¹¹ Měnové právo v České republice se skládá z řady norem, přičemž základní funkci měnového zákona tvoří zákon o České národní bance – zákon č. 6/1993 Sb.

¹² BAKEŠ (2009, str. 339)

¹³ BAKEŠ (2009, str. 339)

¹⁴ REVENDA (2005, str. 28)

1.1.2 Vývoj emise peněz a jejich oběhu

Vynález peněz přinesl dynamický rozvoj společnosti, snižuje transakční náklady spojené se směnou a zpřehledňuje ji a také umožňuje časově oddělit koupi od prodeje. V roli peněz se v minulosti objevovaly např. mušle, káva, kůže, ale také domestikovaný dobytek¹⁵. Všechna tato aktiva však plnila funkci peněz jen dočasně a přinášela poměrně vysoké transakční náklady. Proto se za historicky první skutečné peníze považují až *mince z drahých kovů* – zlato a stříbro, které se též nazývají komoditními penězi¹⁶. Pokud funkci peněz plnil jen jeden z výše uvedených kovů, potom mluvíme o zlatém či stříbrném *monometalismu*. Pokud funkci peněz plnily oba kovy, potom jde o *bimetalismus*. Punc vyražený na mincích zaručoval ryze a pravost daného kovu, a pokud byl zároveň přeražen rub i líc mince případně boční strany, byla zaručena i správná hmotnost, což také snižovalo transakční náklady a zvyšovalo ochranu před padělateli. Mluvíme o tzv. *plnohodnotných penězích*, které představovaly takové množství drahého kovu, které samy obsahovaly. Již v této době se však začaly objevovat nelegální praktiky spojené s ražbou mincí. Šlo o tzv. *zlehčování mincí*¹⁷, kdy skutečný zlatý (stříbrný) obsah mincí byl nižší než uváděný, což vedlo k jejich znehodnocování. Ke zlehčování mincí však nedocházelo jen nezákonně, ale i s vědomím emitenta, kdy nakonec mince z drahých kovů nahradily mince z běžných kovů nízkých nominálních hodnot.

Nedostatečná nabídka zlata a stříbra vedla ke vzniku papírových peněz – *bankovek* a *státovek*. Z prvopočátku šlo o *státovky*, které výrazně snížily nákladovost a těžkopádnost spojenou s mincemi, což je asi jejich jedinou výhodou. K emisi státovek docházelo ve chvílích, kdy státní pokladna zela prázdnotou a vlády či panovníci se při jejich emisi řídili pouze svými vlastními potřebami a nebrali ohled na potřeby peněžního oběhu. Při emisi státovek dával emitent slib pozdější výměny státovek za mince z drahých kovů. Tomu však nikdo nevěřil a subjekty státovky odmítaly přijímat. Musel být tedy použit „tzv. nucený kurs“¹⁸, kdy subjekty byly donuceny k jejich přijetí. V konečném důsledku však ke konverzi za zlaté či stříbrné mince nedošlo a permanentní schodky státních pokladen kryté emisí státovek vedly k řadě státních bankrotů. Mimo to emise státovek vedly k rychlému vzestupu

¹⁵ Latinský název peněz - pecunia a je odvozeninou právě od slova pecus – dobytek.

¹⁶ Aby komodita mohla plnit roli peněžního prostředku, musí být snadno dělitelná, lehce manipulovatelná a musí mít vysokou cenu vzhledem k objemu či hmotnosti. Tyto podmínky právě zlato a stříbro plnily. Výhodou komoditních peněz je fakt, že pokud hrozí nebezpečí, že daná komodita již nebude akceptována jako platební prostředek, může být kdykoliv prodána na neměnovém trhu.

¹⁷ Z makroekonomického hlediska zlehčování mincí v sobě skrývá vzestup cenové hladiny.

¹⁸ REVENDA (2005, str. 33)

cenových hladin. Téměř ve všech zemích bylo krytí schodků státních rozpočtů emisí státovek zakázáno a státovky jako peníze v podstatě zanikly¹⁹.

Vzniku *bankovek*, které jsou mladší formou papírových peněz, předcházela existence směnek. Díky rozmachu velkovýroby, kdy podnikatelé neměli dočasně prostředky na zaplacení zboží, si vystavovali obchodní směňky²⁰, které byly velmi rychle právně podchyceny a vzrostla tak jejich důvěra i obliba. Směňky nakonec začaly plnit funkci peněz jako prostředku směny. Postupem času žádali podnikatelé odkup směnek bankami, které jím za odkup nabídly své vlastní bankovky, také nazývané *klasické bankovky*, které však byly časově i územně omezeny. V podstatě každá banka vydávala své bankovky a na jednom území tak mohlo obíhat hned několik jejich druhů. V této době bylo velice těžké rozpoznat pravost bankovek od padělků. Celý systém byl velice nepřehledný, avšak pro padělatele znamenal zlaté časy.

Zejména z důvodu nepřehlednosti a finančních zájmů státu²¹ došlo k centralizaci emise bankovek do jedné instituce – centrální banky. Vznik *bankovek centrální banky* vedl ke zrušení kovového krytí²², které mělo za následek jednak konec oběhu klasických bankovek a také narostl význam měnové politiky²³. Výhradním emitentem těchto bankovek, které nemají kovové ani obchodní krytí je centrální banka. Vedle bankovek obíhají i mince z běžných kovů, které mohou být emitovány centrální bankou a v některých zemích i ministerstvem financí.

Na přelomu 19. a 20. století se vedle *hotovostních peněz* začínají ve vyspělých kapitalistických zemích objevovat *bezhotovostní peníze (žirální)*. Obě tyto formy peněz mají úvěrový základ. Základním rozdílem však je, že hotovostní peníze může emitovat pouze centrální banka, kdežto bezhotovostní peníze mohou emitovat vedle centrální banky i všechny banky, které poskytují bezhotovostní úvěry. Pokud si klient banky vyzvedne svůj úvěr, který mu byl připsán na účet v hotovosti, nejde o emisi hotovostních peněz, ale o pouhou změnu stavu (formy) peněz. Mezi bezhotovostními a hotovostními penězi existuje tedy velice úzký vztah a můžeme je kdykoliv konvertovat. V současnosti bezhotovostní peníze tvoří převážnou část peněžní nabídky v ekonomice²⁴. Přičemž můžeme říci, že čím vyspělejší ekonomika tím je uskutečňováno více plateb bezhotovostně, což je dáno i tím, že se platby od určitého

¹⁹ Na území bývalé ČSSR byly poslední státovky staženy z oběhu v 70. letech 20. století.

²⁰ Obchodní směňky bývají také označovány jako první peníze podnikatelského světa.

²¹ S každou emisí je spojen výnos v podobě ražebného.

²² Nejdéle byla využívána vazba bankovek na drahý kov u amerického dolaru, který byl směnitelný za zlato až do srpna 1971.

²³ O významu měnové politiky blíže v následující podkapitole.

²⁴ V České republice hotovostní peníze tvoří cca 1/7 veškerého objemu peněz.

objemu mohou provádět pouze bezhotovostně. Hotovostní platby však dominují v některých typech „podnikání“. Mám na mysli šedou a černou ekonomiku, kde je velice obtížné platit např. za zbraně platební kartou. Skutečnost, že bezhotovostní peníze mohou emitovat i banky vede k tomu, že regulace rozsahu emise peněz se stává mnohem obtížnější a zrychlování oběhu peněz přináší určité komplikace při výkonu měnové politiky a může vést až k narušení měnové rovnováhy. Na druhou stranu existence bezhotovostních peněz přinesla významné snížení transakčních nákladů.

V současnosti se vedle bezhotovostních peněz pomalu začínají prosazovat *elektronické peníze*, které představují substitut pro bankovky a mince v maloobchodním styku. Elektronické peníze můžeme definovat jako elektronický záznam na technickém zařízení tzv. elektronické peněžence, který jsou ochotny subjekty přijmout jako prostředek směny. Tyto peníze jsou emitovány obchodními bankami, ostatními nebankovními finančními institucemi, ale i nefinančními institucemi²⁵. Nevýhodou elektronických peněz je, že nejsou platidlem pro všechny transakce a jsou kryty pouze závazkem emitenta tyto prostředky vyplatit. Výhodou je snížení rizika přijetí falešných bankovek a mincí, ale vytváří se zde prostor pro počítačové hackery, kteří by mohli být schopni elektronické peněženky nelegálně nabíjet. Elektronické peníze stejně jako bezhotovostní peníze zrychlují oběh peněz a případný masivní nárůst elektronických peněz²⁶ by mohl ohrozit účinnost monetární politiky. Zároveň by došlo ke ztrátě příjmů centrálních bank ve formě ražebného.

²⁵ V České republice je působnost institucí elektronických peněz a vydávání těchto peněz upraveno zákonem o platebním styku č. 284/2009 Sb.

²⁶ Situace kdy by ekonomické subjekty hromadně převedli své peněžní prostředky na tuto formu peněz.

1.2 Centrální banka jako vrcholná měnová instituce

Existence centrálních bank (CB) a jejich fungování je jednoznačně spojeno s existencí peněz. Ne však z historického hlediska, protože první CB začaly vznikat až v 17. století a většina CB započala svou historii až ve 20. století²⁷. Původně byly CB označovány jako emisní banky z důvodu získání emisního monopolu na hotovostní peníze, který je jedním ze základních důvodů založení CB. Můžeme se také setkat s názvem cedulová banka²⁸.

CB se vymezují od ostatních bank 3 základními definičními znaky. Prvním je emisní monopol na hotovostní bankovky a mince²⁹, druhým je provádění měnové politiky, která zahrnuje regulaci množství peněz v ekonomice s cílem podporovat měnovou či cenovou stabilitu a třetím znakem je regulace bankovního systému, která je nezbytná pro správné fungování bankovního systému, ale také celé ekonomiky. Původní důvody zakládání CB byly ekonomicky neracionální³⁰ avšak postupem ekonomického a politického vývoje se stávaly ekonomicky racionálnějšími – jde o centralizaci emise peněz do jediné instituce. Emisní monopol tedy představuje prioritní definiční znak CB a zároveň přidělení práva na emisi peněz je jedním ze tří způsobů založení CB³¹. Druhý a třetí znak získaly CB většinou až později.

Z definičních znaků si můžeme vymezit 3 hlavní funkce CB – emisní činnost, výkon měnové politiky a regulace a dohled bankovního sektoru. Mimo tyto funkce existují i další a můžeme je dělit na makroekonomické a mikroekonomické funkce.

1. Makroekonomické:

- emisní činnost,
- výkon měnové politiky,
- devizová činnost.

²⁷ Např. v Lucembursku vznikla CB až v roce 1998.

²⁸ Podle papírových peněz nazývaných bankocedule.

²⁹ V některých zemích může mince emitovat i jiná instituce než CB.

³⁰ Jsou to zejména 2 základní důvody – finanční zájmy panovníka resp. vlády mít svou vlastní banku, která kdykoliv doplní chybějící peníze a potřeba panovníka resp. vlády mít vlastní instituci, která bude soustředit veškeré finanční prostředky týkající se státní pokladny, tzn. vést účty panovníka (vlády.)

³¹ Prvním způsobem je přeměna již stávající soukromé banky na CB, druhým způsobem je právě přidělení emisního monopolu a třetím způsobem je založení CB jako zcela nové instituce. Tímto třetím způsobem vznikla většina CB.

2. Mikroekonomické:

- regulace a dohled bankovního sektoru,
- banka státu,
- banka bank,
- reprezentant státu v měnových otázkách.

Cílem CB v oblasti makroekonomických funkcí je stabilní cenový či měnový vývoj. V oblasti mikroekonomických funkcí je to především regulace, efektivnost, důvěryhodnost, bezpečnost a spolehlivost bankovního sektoru v dané zemi.

Mezi jednotlivými CB existují určité rozdíly, které jsou dány např. stupněm samostatnosti CB, cílem měnové politiky, formou vlastnictví CB, podílem na bankovním dohledu atd. Všechny CB však mají stejné funkce. Z hlediska tématu mé práce jsou nejdůležitějšími tři – emisní činnost, výkon měnové politiky a regulace a dohled bankovního sektoru. Těmto 3 funkcím budou věnovány samostatné podkapitoly. Smysl ostatních funkcí nastíním ve zkratce v následující části textu.

Činnost CB v devizové oblasti

Devizovou politiku můžeme také nazvat vnější měnovou politikou, jejímž cílem je obvykle dosažení rovnováhy platební bilance. Devizová činnost zahrnuje zejména operace s devizovými rezervami a jejich shromažďování, devizovou regulaci a zahraniční úvěry. Devizové rezervy jsou nezbytným nástrojem pro provádění kurzových intervencí³². Obecně se devizové rezervy používají pro mezinárodní platby a jejich výše pro bezproblémový chod ekonomiky by měla být, alespoň ve výši 3 měsíčního dovozu a vývozu dané země.

CB jako bankéř státu

Vztah mezi CB a státem je upraven příslušnými zákony, které definují zejména míru nezávislosti CB na vládě. CB jako bankéř státu *vede účty* vlády, vládních organizací, organizací veřejného sektoru, centrálních a místních orgánů státní samosprávy. Zároveň pro tyto subjekty provádí určité operace³³. CB se stará o *správu státního dluhu* – např. emituje státní dluhopisy a uvádí je na trh³⁴. Dále se CB stará o *pokladní plnění státního rozpočtu* - vedení účtu příjmů a výdajů státního rozpočtu a další operace související s jeho běžným

³² Blíže v podkapitole o měnové politice.

³³ Smyslem této činnosti je kontrola prostředků státu a jejich vyšší bezpečnost, neboť obchodní banky na rozdíl od CB mohou zbankrotovat.

³⁴ Tento způsob je nejčastějším a také jediný možným způsobem ve vyspělých ekonomikách jak krýt deficit státního rozpočtu.

hospodařením. Do funkce spadá také *přímé poskytování úvěrů státnímu rozpočtu*, které je ve vyspělých ekonomikách přísně zakázáno.

CB v pozici bankéře bank

CB v této funkci přijímá vklady od bank, poskytuje bankám úvěry, vede jejich účty a provádí mezibankovní zúčtování. Nejběžnějším vkladem jsou povinné minimální rezervy, které představují určité procento z vkladů nebankovních subjektů, které musí banky uložit u CB. Pomocí tohoto nástroje CB ovlivňuje likviditu bank a reguluje množství peněz v ekonomice. Stejně tak i úvěry poskytované CB jsou prostředkem pro regulaci přílivu peněz v ekonomice a zdrojů bank.

CB jako reprezentant státu

CB vůči domácí veřejnosti a zahraničí vystupuje jako reprezentant státu v měnových otázkách. V rámci domácí ekonomiky je CB povinna pravidelně informovat veřejnost o měnovém vývoji v co nejsrozumitelnější formě³⁵. Ve vztahu k státu vystupuje CB jako mluvčí vlády v měnových otázkách a reprezentuje stát na různých zasedáních mezinárodní úrovně např. na zasedání Mezinárodního měnového fondu či Mezinárodní banky pro obnovu a rozvoj. Samotnými reprezentanty CB je potom guvernér a členové bankovní rady.

³⁵ Česká národní banka sestavuje každoročně výroční správu o své činnosti, která je veřejně přístupná např. na Internetu.

1.2.1 CB v pozici monopolního emitenta hotovostních peněz

CB můžeme ve výkonu emisní činnosti označit jako monopolního emitenta hotovostních peněz. Tento monopol je CB přidělen ze zákona a z této pozice je CB schopna ovlivňovat měnovou bázi³⁶. U emise bezhotovostních peněz³⁷ již CB nemá výhradní právo emitenta, jelikož bezhotovostní peníze emitují i obchodní banky, které poskytují úvěry nebankovním subjektům, jak jsem uvedla v podkapitole o vývoji emise peněz a jejich oběhu. Právě právo na emisi peněz bylo jedním z klíčových důvodů a způsobů založení CB a tímto také vyčleňuje CB od ostatních bank.

Funkci monopolního emitenta peněz můžeme definovat jako výhradní právo CB emitovat bankovky a mince³⁸ včetně mincí pamětních. Může však nastat i situace, kdy peníze nebude v daném státě emitovat příslušná CB. V podstatě mohou nastat 3 možné způsoby:

1. centrální banka na daném území neexistuje – hotovostní peníze emituje jiná instituce:
 - a) měnový výbor (currency board), kdy domácí měna musí být kryta min. 100% zahraniční měnou, na kterou je domácí měna navázána fixním kurzem s neodvolatelnou centrální paritou. Zvýšení přílivu zahraniční měny potom umožňuje zvýšit množství emise domácí měny,³⁹
 - b) zahraniční CB, nejčastěji v rámci měnové unie, poměr mezi domácí a zahraniční měnou musí být fixní,
 - c) společná CB zemí měnové unie⁴⁰,
 - d) zahraniční CB při zákonem oběhu zahraniční měny – případ tzv. dolarizace⁴¹,
2. na daném území existuje více centrálních bank⁴², hotovostní peníze mohou emitovat všechny příslušné banky pod stejným názvem, podle stejných pravidel, se stejnými ochrannými prvky a ve vzájemném poměru 1:1,
3. na daném území mohou obíhat oficiálně hotovostní peníze více bank.

³⁶ Měnová báze = hotovostní oběživo + povinné rezervy bank + dobrovolné rezervy bank

³⁷ CB emitují bezhotovostní peníze 3 základními způsoby. Jde o úvěry, které jsou poskytnuty obchodním bankám, nákupy CP od obchodních bank a nákupy zahraničních měn od obchodních bank.

³⁸ V některých zemích může mince emitovat i jiná instituce. Česká národní banka emituje všechny 3 prvky peněz – bankovky, mince i pamětní mince.

³⁹ V současnosti funguje tento systém např. v Litvě, Estonsku a Bulharsku, avšak v moderní podobě, kdy spolu s měnovým výborem funguje v zemi i CB s omezenými funkcemi. Jde o tzv. currency board like system. Monetární politika domácí země je potom závislá na monetární politice příslušné zahraniční CB. Zřízení měnového výboru je vhodné pro země, kde centrální banka selhala v boji s inflací a ztratila svou kredibilitu.

⁴⁰ Evropská měnová unie – Evropská centrální banka.

⁴¹ Zákonem platidlem se na území daného státu stane zahraniční měna. Nemusí jít vždy o dolar. V současnosti je např. dolarizován Ekvádor či Panama.

⁴² Příkladem je Federální rezervní systém v USA.

Emisní činnost nepředstavuje pouze emitování bankovek a mincí, ale celou řadu souvisejících činností. Pro u přesnění je třeba rozlišovat mezi dvojím pojetím emitování bankovek a mincí. Smyslem emise může být vznik nových a nahrazování opotřebovaných a poškozených platidel a s tím související činnosti nebo můžeme emisi hotovostních peněz chápat jako zvyšování měnové báze. K emisi bankovek a mincí z tohoto druhého pohledu „může dojít pouze ve výjimečných případech čerpání hotovostních úvěrů obchodními bankami od CB s následným fyzickým převodem bankovek a mincí do obchodních bank“⁴³. V této podkapitole se však zaměřím na emisi bankovek a mincí z prvního pohledu, kdy rozsah a způsob jednotlivých činností, které CB zajišťuje, najdeme v příslušných zákonných předpisech a blíže potom ve vyhláškách CB⁴⁴. K základním činnostem emisní funkce patří emise hotovostních peněz a jejich stahování z oběhu, výměna opotřebovaných a poškozených hotovostních peněz, správa zásob hotovostních peněz a další činnosti týkající se operací s hotovostními penězi.

Emise hotovostních peněz a jejich stahování z oběhu

Než dojde k samotné emisi peněz, předchází ji umělecká a technická příprava. Následuje výroba peněz a jejich dodávky. Radíme zde také přepočítávání, ověřování pravosti a vedení evidence pozměněných či padělaných bankovek a mincí, sáčkování a balíčkování vydaných nebo přijímaných hotovostních peněz a stahování určitých typů bankovek a mincí z oběhu z důvodu ukončení jejich platnosti včetně jejich likvidace.

Výměna opotřebovaných a poškozených hotovostních peněz

Tato funkce spočívá ve stanovování pravidel pro poskytování náhrad za poškozené či opotřebované bankovky a mince⁴⁵. Zahrnuje samotné poskytování náhrad za poškozené či opotřebované hotovostní peníze. Důležitou součástí této činnosti je také dozor nad úschovou a ničení takovýchto peněz, aby nemohly být dále zneužívány.

Správa zásob hotovostních peněz

Zahrnuje úschovu a správu zásob bankovek a mincí pro potřeby jejich doplnění do oběhu dle požadavků poboček CB, pro potřeby doplnění za poškozené peníze, které byly stáhnuty z oběhu. Dále činnost zahrnuje zabezpečení a organizaci dodávek mezi výrobcí

⁴³ REVENDA, MONOPOLY CB, 2009

⁴⁴ CB nejsou pouze recipienty, ale i právními normotvůrci.

⁴⁵ Viz blíže kapitola (3)

peněz a trezory CB. Trasy, časy, způsob přepravy a další činnosti spojené s přesunem bývají co nejpřísněji utajovanými informacemi.

Mezi další činnosti patří např. dozor nad úschovou a ničení tiskových desek, stanovení pravidel pro vytváření napodobenin bankovek a mincí, emise pamětních mincí a s ní spojené umělecké návrhy, stanovení a vývoj ochranných prvků peněz apod. Pracovníci CB podílející se na operacích s oběživem včetně zaměstnanců tiskáren patří mezi nejčastěji a nejdůkladněji prověřované zaměstnance této instituce.

Jelikož se ve své práci zaměřuji na problematiku emisní činnosti a s ní spojený i problém padělání⁴⁶, je nutno do této podkapitoly o emisní činnosti zahrnout i toto téma.

„Bankovky hezké být mohou, ale bezpečné být musí“, tuto větu pronesl na konci 80. let 20. století na konferenci o výrobě bankovek Alex Jarvis a ochranné prvky bankovek se staly klíčovým problémem. Každá CB se snaží zabránit neoprávněnému vzniku bankovek a mincí tzn. padělání pomocí různých ochranných prvků, které chrání peníze proti padělatelům nebo jim alespoň jejich práci ztěžují. Důmyslnější ochranné prvky bankovek včetně těch na českých bankovkách můžeme rozdělit do 5 skupin podle cílové skupiny uživatelů – pro širší veřejnost, pro odbornou veřejnost, pro profesionály, pro zpracování v CB a speciální prvky k ovlivnění činnosti reprodukčních zařízení, které znemožňují nebo stěžují kopírování, skenování, tisk apod. Ochranné prvky lze dělit také podle způsobu zjištění – zjistitelné pouhým okem, jednoduchými pomůckami, složitějšími přístroji a speciálními senzory. Falšování bankovek a mincí a operace s tímto spojené patří mezi nejpřísněji postihované trestné činy v každé ekonomii. Padělání peněz představuje zásah do měnového regálu⁴⁷ a je posuzováno jako závažný trestný čin hospodářský. Padělky mimo jiné výrazně narušují plynulost hotovostních operací – zpomalují je ve smyslu potřeby kontroly pravosti bankovek a mincí. Padělatelem se stane kdokoli, kdo vyrobí předmět, který napodobuje zákonné platidlo s úmyslem jej uvést do oběhu jako pravou minci či bankovku. Je třeba rozlišovat mezi padělkem, napodobeninou a pozměněnou bankovkou, kdy *padělek* je jakákoliv kopie peněz vyrobená za účelem jejich udání do oběhu místo pravých peněz, *pozměněné peníze* jsou jakkoliv upravené peníze za účelem jejich udání do oběhu jako peněz vyšší hodnoty, *napodobenina* je jakákoliv kopie peněz vyrobená za jiným účelem než je udání do oběhu např. jde o filmové rekvizity. Samotné padělky můžeme dále členit do 5 skupin podle jejich zdařilosti, přičemž nejnebezpečnější padělek je typu 1 – velmi nebezpečné - technika tisku se

⁴⁶ Padělání představuje jakoukoliv snahu získat za něco méně cenného i bezcenného hodnotu, která se rovná originálu.

⁴⁷ Výhradní právo vydávat bankovky a mince. U nás to je Česká národní banka.

shoduje s originálem a ochranné znaky jsou také velmi dobře napodobeny, Další typy padělků: 2 – nebezpečný - technika tisku nemusí být zcela shodná, ale většina ochranných prvků je napodobena, 3 - zdařilý - technika tisku se od originálního značně liší a obvykle bývá vynechána řada ochranných prvků, 4 - méně zdařilý - padělek je horšího vzhledu než padělek spadající do třetí skupiny, 5 - neumělý - do této skupiny spadají různé amatérské kresby. Padělek je lehce rozpoznatelný na první pohled, pokud však příjemce nemá vážnou vadu zraku. Výskyt velkého množství padělků může vést k narušení hospodářského vývoje dané země. Proto by se CB měly zaměřovat na neustálý vývoj ochranných prvků a proškolení nejen svých zaměstnanců, ale i celé veřejnosti.

1.2.2 Činnost CB jako regulátora peněžního oběhu

Klíčovým úkolem CB je provádění měnové politiky. V této funkci můžeme CB označit také jako regulátora peněžního oběhu, protože právě prostřednictvím regulace měnové báze, měnových agregátů a ovlivňováním úrokových sazeb se snaží CB dosáhnout svého cíle, kterým je především zajištění stability cenové hladiny⁴⁸. V případě režimu fixního kurzu je cílem měnová stabilita. Prvním krokem CB při naplňování monetární politiky je sledování měnových agregátů, protože jsou významným indikátorem výkonnosti dané ekonomiky např. přesun peněžních prostředků z agregátu M1 do agregátu M2 značí zvýšenou spořivost v ekonomice a představuje zvýšení základního zdroje obchodních bank pro poskytování úvěrů, což s určitým časovým zpožděním povede k růstu HDP, proto je potřeba se vyhnout izolovanému posuzování agregátů a je třeba vše posuzovat v propojené vazbě a respektovat rozličné funkce peněz, které jsem uváděla výše. V minulosti před vznikem bankovek neměla monetární politika nikterak zásadní význam. Naopak se vznikem státovek její význam narůstal, neboť docházelo k významnému narušování měnové rovnováhy. Se vznikem bezhotovostních peněz o významu a potřebě monetární politiky nelze již pochybovat. S narůstajícím objemem bezhotovostních peněz, které tvoří převážnou část peněžní zásoby v ekonomice, je výkon měnové politiky mnohem složitější. Účinnost CB při výkonu měnové politiky determinuje její nezávislost na vládě, protože ten kdo měnovou politiku vytváří, by měl o ní také rozhodovat. Zásadní rozhodnutí však mohou podléhat schválení vládou či ministerstvem financí⁴⁹. V ČR, EMU či Švýcarsku jsou rozhodnutí výhradně v kompetenci CB.

Obecně můžeme nástroje monetární politiky dělit na *přímé* a *nepřímé*. Přičemž z hlediska měnové regulace jsou významnějšími nástroje *nepřímé*, které fungují v souladu s tržní ekonomikou. Mají plošný dopad a neznevýhodňují či nezvýhodňují pouze některé subjekty. Naopak *přímé* nástroje působí pouze na některé subjekty. Jsou tedy adresné, selektivní a administrativní. Umožňují konkrétní přístup k určité obchodní bance. Ve vyspělých ekonomikách se příliš nevyužívají, a pokud ano tak pouze přechodně. Jejím smyslem je především zajištění stability bankovního sektoru. Mezi *přímé nástroje* řadíme *povinné vklady* (povinnost určitých subjektů vést své účty u CB), *úrokové limity* (stanovují minimální sazby z úvěrů a minimální nebo maximální sazby z vkladů u obchodních bank), *úvěrové limity* (absolutní – stanovují maximální objem úvěrů, který mohou OB poskytnout, relativní – určují objem úvěrů, který mohou získat OB od CB), *pravidla likvidity* (představují

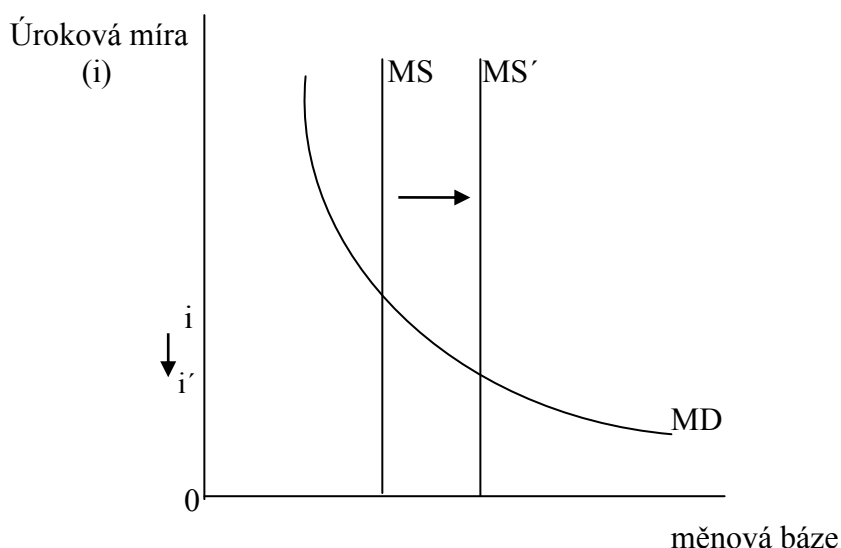
⁴⁸ Cíl centrální banky (monetární politiky) je na rozdíl od cílů fiskální politiky zakotven v zákoně.

⁴⁹ Příkladem může být Japonsko.

stanovení závazné struktury aktiv a pasiv obchodních bank), *doporučení, výzvy a dohody* (doporučení jsou ústní přání CB, výzvy nemusejí být písemné, ale mají důraznější charakter než doporučení, dohody jsou závazné a písemné formy).

Z *nepřímých nástrojů* mají jednoznačně největší vliv na měnovou regulaci *operace na volném trhu (OTC)*, které představují nejčastěji používaný nástroj monetární politiky ve vyspělých ekonomikách. OTC mají vliv na měnovou bázi prostřednictvím nákupu a prodejů CP a na krátkodobou úrokovou míru⁵⁰ přes ceny obchodovaných instrumentů⁵¹. Tento nástroj funguje tak, že CB prostřednictvím nákupu vysoce kvalitních cenných papírů (CP) a jiných instrumentů peněžního trhu uvolňuje peněžní prostředky do oběhu (provádí expanzivní monetární politiku) a zvyšuje tak monetární bázi a celkovou peněžní zásobu. Naproti tomu odkupuje-li CB CP a jiné instrumenty peněžního trhu, stahuje prostředky z oběhu (provádí restriktivní monetární politiku) a snižuje monetární bázi a peněžní zásobu. Tyto operace CB nazýváme *přímými*. Fungování OTC lze znázornit pomocí grafu 1.2.1 peněžní nabídky (MS) a peněžní poptávky (MD), kdy monetární expanze představuje posun křivky MS doprava, což vede k poklesu úrokové míry a množství peněz v ekonomice a následně k růstu peněžní hladiny. Ke znázornění vlivu OTC bychom také mohli použít model IS-LM.

Graf 1.2.1 Vliv OTC na měnovou bázi a úrokovou míru (expanzivní MP)

⁵⁰ Krátkodobá úroková míra = cena peněz

⁵¹ Nákupem CP se vytváří dodatečná poptávka, která vede k tlaku na růst ceny CP. Tento růst ceny znamená pro kupujícího snížení výnosnosti z daného instrumentu. Díky arbitráži na finančním trhu však dojde k tomu, že poklesne výnosnost i ostatních instrumentů, což vede k poklesu krátkodobých úrokových sazeb.

Vůbec nejdůležitějším typem těchto operací jsou tzv. *repooperace*⁵², které ovlivňují monetární bázi z krátkodobého hlediska a jsou úročeny tzv. *reposazbou*. Dvoutýdenní reposazba patří mezi nejdůležitější sazby v ekonomice⁵³. OTC rozdělujeme mimo repooperace a přímé operace ještě na switching⁵⁴ a sell and buy back (S&BB)⁵⁵. Chce-li CB provést monetární restrikcí, odkupuje určitý objem CP od obchodních bank, za což získá peněžní prostředky (sníží monetární bázi). Po uplynutí určité doby však musí tyto prostředky zaplatit zpět i s úroky. Provádí-li CB expanzi, jde o tzv. *reverzní repooperace*.

Provede-li CB monetární expanzi ve smyslu zvýšení masy oběživa (monetární báze), má to poté pozitivní vliv na nezaměstnanost, ekonomický růst, úrokovou míru a negativní vliv na inflaci. CB však k takovému způsobu podpory ekonomického růstu může přistupovat pouze v režimu volných kurzů, protože snížení úrokové míry vede k tlaku ke znehodnocení domácí měny (depreciaci). V režimu fixních kurzů musí poté CB reagovat kurzovými intervencemi pomocí, kterých udržuje optimální devizový kurz. Monetární politika je tedy v režimu fixních kurzů naprosto neúčinná oproti fiskální politice, která je účinná maximálně, protože bude doprovázena vhodnou reakcí CB. Tuto skutečnost lze znázornit pomocí modelu DD-AA.

Historicky nejstaršími nástroji monetární politiky jsou *diskontní nástroje*, které v první řadě napomáhají OB s udržením jejich likvidity. Působí však také na měnovou bázi a celkový objem peněžních prostředků. Diskontní nástroje představují poskytování úvěrů OB a sazby z těchto úvěrů. Poskytnutím úvěru provádí CB monetární expanzi a zvyšuje tak peněžní zásobu. Můžeme se setkat se 3 základními typy úvěrů. *Diskontní úvěr* je v podstatě běžný úvěr poskytovaný CB za předem stanovených podmínek. Je úročen *diskontní sazbou*, která je zároveň nejnižší sazbou v ekonomice⁵⁶. *Reeskontní úvěr* představuje úvěr ve výši odkoupených eskontovaných směnek snížené o úrok, který je dán *reeskontní sazbou*. *Lombardní úvěr* CB poskytují OB při mimořádných problémech s likviditou proti zástavě cenných papírů. Lombardní úvěr je úročen sazbou, která je zpravidla nejvyšší sazbou v ekonomice tzv. *lombardní sazbou*⁵⁷.

⁵² Dvoutýdenní repooperace jsou v České republice klíčovým nástrojem České národní banky v oblasti monetární politiky.

⁵³ V ČR je reposazba ve výši 0,75%. (k 5. 7. 2010)

⁵⁴ Při této operaci dochází k výměně CP za stejný objem CP avšak s jinou dobou splatnosti. CB využívá tento typ OTC k optimalizaci časové struktury své bilance.

⁵⁵ S&BB fungují stejně jako repooperace avšak s daňovým rozdílem. U repooperace se zdaňuje úrokový výnos. U S&BB se zdaňuje zisk z obchodování s CP.

⁵⁶ V ČR je diskontní sazba ve výši 0,25%. (k 5. 7. 2010)

⁵⁷ V ČR je lombardní sazba ve výši 1,75%. (k 5. 7. 2010)

Dalším nástrojem pomoci, kterého lze ovlivnit peněžní zásobu jsou *povinné minimální rezervy* i když spíše slouží ke stabilizaci bankovního sektoru. V případě tohoto nástroje CB stanoví povinné procento z vkladů nebankovních subjektů, které musí OB uložit na svůj účet u CB. Zvýší-li CB toto procento, v podstatě provádí monetární restrikcí, protože OB musí uložit větší objem peněžních prostředků a vznikne tak menší prostor pro poskytování úvěrů a celkově v ekonomice bude objem peněžních prostředků nižší.

Posledním nepřímým nástrojem CB jsou *kurzové intervence*, jejichž cílem je udržení optimálního devizového kurzu. Využívají se tedy převážně v případě, kdy cílem CB je měnová stabilita, tzn., že se ekonomika nachází v režimu fixního kurzu ať už s pásmem oscilací⁵⁸, pravidelnými změnami centrální parity⁵⁹ nebo s neodvolatelnou centrální paritou⁶⁰. Kurzové intervence však může CB provádět i v případě řízeného floatingu, kdy CB uzná za vhodné⁶¹. CB může ovlivňovat devizový kurz přímo či nepřímo. *Přímé intervence* jsou z principiálního hlediska totožné s operacemi na volném trhu s tím rozdílem, že zde dochází k prodeji (nákupu) zahraniční (domácí) měny a to na devizových trzích. Chce-li CB znehodnotit domácí měnu, musí intervenovat v její neprospěch, tzn. prodat domácí měnu a nakupovat měnu zahraniční resp. zahraniční aktiva. K přímým intervencím využívá CB oficiální devizové rezervy, která představují zahraniční aktiva držaná CB. *Nepřímé intervence* spočívají v ovlivňování úrokových sazeb v ekonomice, jejichž změna vede ke krátkodobému přílivu či odlivu zahraničního kapitálu a tedy i ke změně devizového kurzu. Zvýšení úrokových sazeb povede ke zhodnocení domácí měny (apreciaci).

Budeme-li zkoumat působení jednotlivých nástrojů na cíle monetární politiky, využijeme k tomuto tzv. transmisní mechanismus (TM). V zásadě existují 3 typy transmisních mechanismů – monetaristický peněžní TM⁶², keynesiánský úrokový TM⁶³ a úvěrový TM⁶⁴. TM ukazují, jak jsou pomocí nástrojů ovlivněna operativní (krátkodobá) kritéria, která působí na střednědobá kritéria a ty ovlivňují konečný cíl monetární politiky. V reálné ekonomice se TM vzájemně propojují.

⁵⁸ Nazýváno soft peg.

⁵⁹ Nazýváno crawling peg nebo crawling band.

⁶⁰ Nazýváno currency board.

⁶¹ Např. v případě přílišného zhodnocování domácí měny, díky níž nejsou schopni tuzemští výrobci konkurovat na zahraničních trzích a dochází k narušení ekonomické stability země.

⁶² Cílem monetaristického peněžního TM je cenová stabilita, které chce CB dosáhnout pomocí operativního kritéria - monetární báze a dlouhodobého kritéria - peněžní zásoby.

⁶³ Cílem keynesiánského úrokového TM je stimulace agregátní poptávky prostřednictvím operativního kritéria – nízké úrokové sazby, které působí na dlouhodobé úrokové sazby.

⁶⁴ Úvěrový TM byl využíván v tranzitivních ekonomikách v počátečních fázích transformace nebo byl používán jako doplněk k monetaristickému TM. Cílem je ovlivnit nominální produkt prostřednictvím ovlivnění velikostí bankovních rezerv, které mají vliv na objem poskytovaných úvěrů v ekonomice.

Na tomto místě je třeba také uvést něco málo k bilanci CB, která zobrazuje základní informace o činnosti CB k určitému datu⁶⁵. Jako každá jiná bilance musí být vyrovnaná, tzn., že aktiva se rovnají pasivům. Nesmíme však považovat aktiva za způsoby užití zdrojů a pasiva za zdroje. Aktiva představují zejména „hlavní způsoby emise peněz a pasiva představují některé druhy peněz“⁶⁶. Bilance CB má tedy prioritní vypovídací schopnost spočívajících v informacích o změně množství peněz v podobě měnové báze. Z bilance lze vyčíst výši i složení měnové báze, změny oproti minulému období a zdroje jejich vytváření resp. hlavní způsoby emise hotovostních a části bezhotovostních peněz. Zjednodušená podoba bilance, která odpovídá výše napsanému textu je zobrazena v tabulce 1.2.2.1.

Tabulka 1.2.2.1 Zjednodušená verze bilance CB

AKTIVA	PASIVA
Pokladní hotovost	Hotovostní oběživo
Nakoupené cenné papíry	Povinné rezervy bank
Devizové rezervy a zlato	Dobrovolné rezervy bank
Poskytnuté úvěry	Emitované vlastní CP
Aktiva celkem	Pasiva celkem

Zdroj: Revenda (2001), vlastní zpracování

Bilance CB nám však podává informace pouze o změnách měnové báze a neříká nic o celkovém množství peněz v oběhu. Celkové množství peněz v oběhu však nemůžeme úplně přesně změřit, ale řešení nám přináší měnové agregáty. Proto CB sestavují měnové přehledy, které poskytují přehled o všech druzích peněz a způsobech jejich emise. Metodika jejich sestavování vychází z Mezinárodního měnového fondu a je pro všechny členské země stejná.

⁶⁵ V ČR je bilance ČNB sestavována 3x měsíčně a publikována souhrnně každé čtvrtletí.

⁶⁶ REVENDA (2001, str. 46)

1.2.3 Význam bankovní regulace a dohledu

Funkce CB v pozici regulátora a dohláze je propojena jak s emisí funkcí, tak s výkonem monetární politiky, jelikož nelze provádět měnovou regulaci peněz v ekonomice bez dostatečné regulace bank, které se podílejí na emisi bezhotovostních peněz. Významem regulace a dohledu není jen vytváření „zdravého“ prostoru pro výkon měnové politiky, ale také upevňování důvěryhodnosti, bezpečnosti a ochrany zájmů klientů bank. Především proto, že banky obecně vystupují jako prostředníci mezi nabídkou peněz a poptávkou po nich a stabilita a důvěryhodnost bankovního sektoru je jednou ze základních podmínek pro úspěšné fungování ekonomiky.

Regulace bankovní soustavy představuje koncipování a prosazování pravidel, podmínek a vymezení činností bank působících v dané ekonomice. Jde o základní právní normy, které vymezují činnosti bankovních institucí⁶⁷. CB regulují zejména podmínky vstupu pro přidělení bankovní licence, základní povinnosti bank, povinné pojištění vkladů klientů a možnosti věřitele poslední instance pro obchodní banky. Na regulaci bankovní soustavy navazuje *bankovní dohled*, který můžeme definovat jako kontrolu dodržování pravidel činnosti bank spolu s udělováním sankcí při zjištění nedostatků v činnosti bank až následné zavedení nucené správy a zrušení bankovní licence. Dohled může být prováděn na dálku nebo na místě. *Dohled na dálku* spočívá v prověřování bankovních a statistických výkazů⁶⁸. Velkou výhodou této metody jsou nízké náklady. Nevýhodou může být nejistota ve správnost a úplnost údajů, které banky poskytují a účinnost statistických výkazů ve vztahu k včasné signalizaci úpadku banky. Proto je dlouhodobější dohled na dálku vhodný pro bezproblémové banky. *Dohled na místě* nebo tzv. *dohlídky na místě* zajišťují kontrolní činnost, která probíhá přímo v bankách, pomocí níž lze získat podrobnější přehled o aktivitách bank. Z charakteru tohoto dohledu plyne, že je častěji využíván u problémových bank a přináší vyšší náklady⁶⁹. Dohled umožňuje CB provést celkové hodnocení banky a při využití stejné metodiky lze srovnávat jednotlivé banky mezi sebou⁷⁰. Hodnocením bank se vedle CB zabývají i ratingové agentury, které své informace za úplaty nabízejí bankám a ostatním subjektům. Hodnocení centrální bankou je naopak přísně utajováno.

⁶⁷ V České republice je tato skutečnost uvedena v zákoně č. 21/1992 Sb., o bankách a v zákoně č. 6/1993 Sb., o České národní bance.

⁶⁸ K dalším zdrojům, z kterých může CB čerpat informace, patří veřejně dostupné databáze, jednorázové informace přímo od bank a další.

⁶⁹ Dohlídky na místě je nutné vykonávat i u bezproblémových bank, mohou být však v delších časových intervalech.

⁷⁰ Nejznámější metodou pro hodnocení bank je metoda CAMEL – C-kapitál, A-aktiva, M-management, E-výnosy, L-likvidita.

Systém bankovní regulace o dohledu zahrnuje čtyři základní prvky – regulace vstupu do bankovní sféry, základní povinnosti bank, povinné pojištění vkladů a věřitele poslední instance.

Regulace vstupu do bankovní sféry zahrnuje podmínky pro získání bankovní licence, avšak splnění podmínek neznamená automatické získání bankovní licence. Vstup do bankovní sféry je tedy vázán na splnění *základních podmínek*⁷¹ mezi, které patří: minimální výše základního kapitálu⁷², právní forma vlastnictví a minimální počet zakladatelů⁷³, kvalifikační a morální způsobilost osob navrhovaných do vedení banky⁷⁴, podrobně zpracovaný program činnosti banky na nejbližší období, zabezpečení činnosti po technické, technologické a bezpečnosti stránce, přiměřený kontrolní a účetní vnitrobankovní systém⁷⁵. V rámci těchto podmínek musí žadatel předložit žádost⁷⁶ instituci, která uděluje bankovní licence⁷⁷. Pokud o licenci žádá zahraniční banka v podobě pobočky, musí žádost obsahovat navíc souhlas instituce, která provádí regulaci a dohled v domovské zemi, se zřízením pobočky v hostitelské zemi. Udělená licence je nepřevoditelná a zaniká zrušením banky.

Po získání licence je subjekt oprávněn vykonávat činnost a začínají se na něj vztahovat další povinnosti tzv. *základní povinnosti bank* - přiměřenost likvidity a kapitálu, podmínky angažovanosti banky, povinnost poskytovat určité informace stanovenému okruhu osob, dodržovat pravidla ochrany před nelegálními praktikami v bankovní oblasti atd. Pokud banka povinnosti krátkodobě nedodržuje, může pokračovat ve své činnosti. Většinou však v omezené míře až do doby než dojde k nápravě. Nedodržuje-li povinnosti dlouhodobě, může CB bance licenci odebrat.

Smyslem *povinného pojištění vkladů* je ochránit majitelé vkladů v bankách před rizikem úplné ztráty svých vkladů v případě selhání, bankrotu nebo likvidace banky. Ochrana se nemusí však vztahovat na všechny druhy vkladů, ale jen na některé druhy. Stupeň ochrany před rizikem ztráty je závislý na limitech pojištěných vkladů (do jaké výše jsou vklady

⁷¹ Tyto podmínky se ve vyspělých zemích obvykle shodují, mohou však existovat určité rozdíly v jejich konkrétní náplni.

⁷² Kapitál musí být v likvidní formě, CB zkoumá způsob jeho nabytí a v žádném případě nesmí být získán půjčkou.

⁷³ Banky jsou právnickými osobami, které bývají ve většině zemí zakládány jako akciové společnosti. Pokud jsou banky zakládány fyzickými osobami, je většinou stanoven minimální počet zakladatelů, resp. je stanoven maximální podíl jedné fyzické osoby na základním kapitálu banky.

⁷⁴ Regulátor má právo požadovat výměnu nevyhovujících osob ve vedení banky a musí být informován o všech změnách týkajících se osob ve vedení banky.

⁷⁵ Řídicí systém banky z velké části předurčuje jak spolehlivou a efektivní činnost lze od banky očekávat.

⁷⁶ Žádost obsahuje např. návrh stanov banky, údaje o zakladatelích banky, seznam činností, které bude banka vykonávat, informace o organizační struktuře banky, program na první roky činnosti banky.

⁷⁷ V ČR se žádosti předkládají České národní bance.

chráněny) a na míře pojistných náhrad. Povinné pojištění vkladů se jeví jako pozitivní má však i svá negativa, jde především o tzv. morální hazard⁷⁸ a nepříznivý výběr⁷⁹.

Postavení CB v úloze tzv. *věřitele poslední instance* představuje poslední možnou záchranu banky, pokud se dostane do problémové situace a nemůže již získat potřebné finanční prostředky ani na mezibankovním trhu. CB může problémové bance kromě poskytnutí úvěru také poskytnout garanci na vklady nebo nenávratné prostředky s tím, že bude banka nabídnuta k prodeji jinému investorovi. Tyto prostředky mohou být také poskytnuty přímo investorovi. Jedním z argumentů pro poskytnutí pomoci problémovým bankám je existence tzv. *systémového rizika*, kdy ztráta krachující banky může vyvolat obavy nebankovních vkladatelů o své vklady u jiných bank, což může mít za následek řetězový úpadek dalších bank a kolaps celého bankovního a ekonomického systému země. Dalším argumentem je i fakt, že CB nemůže nechat zkrachovat banku, která je tzv. příliš velká na úpadek. Čím je větší banka, tím by měl její úpadek větší důsledky pro celý bankovní systém. Vyhodnotí-li CB, že by nebyla banka schopna řádně fungovat ani po poskytnutí pomoci, rozhodne se činnost problémové banky co nejdříve ukončit, tudíž ji odebere licenci.

Je nutno říci, že smyslem této funkce CB není v žádném případě bránění konkurenci, umělé formování peněžního trhu a ani brzdění inovačního procesu.

⁷⁸ Morální hazard může být jak ze strany vkladatelů, tak ze strany bank. Jde o snahu ekonomického subjektu maximalizovat svůj výnos (užitek) v situaci, kdy nenese plnou odpovědnost za svá rozhodnutí. U vkladatelů se toto chování může např. projevit tím, že pokud mají pojištěné vklady, nerozlišují mezi „dobrou“ a „špatnou“ bankou. Banky se např. pouštějí do rizikovějších operací.

⁷⁹ Nepříznivý výběr lze obecně vyjádřit jakou přímou úměrnost mezi snahou se pojistit a mírou pravděpodobnosti, že příslušná pojistná událost nastane. Příkladem může být situace, kdy rizikovější banky mají zájem o co nejvyšší stupeň pojistné ochrany.

2 ČNB v pozici emitenta a regulátora peněžního oběhu

Jedinou institucí v České republice (ČR), která má výhradní právo vydávat bankovky a mince včetně mincí pamětních⁸⁰, je Česká národní banka (ČNB). ČNB je ústřední bankou státu, jejíž veškerá činnost je právně zakotvena v Ústavě ČR a zákoně č. 6/1993 Sb., o České národní bance. ČNB je právnickou osobou⁸¹ s postavením veřejnoprávního subjektu s ústředním sídlem v Praze⁸², která vždy jedná v souladu se zásadami otevřeného tržního hospodářství. Hlavním cílem ČNB je péče o cenovou stabilitu resp. „udržení stability vnitřní hodnoty měny“⁸³. K zajištění této skutečnosti ČNB určuje a realizuje měnovou politiku, zabezpečuje hladký tok peněz prostřednictvím emise bankovek a mincí, dále zajišťuje plynulý platební styk pomocí řízení zúčtovacího systému a vykonává dohled nad všemi osobami působící na finančním trhu⁸⁴. Výkon těchto činností je převážně upraven pravidly stanovenými ČNB⁸⁵. Za předpokladu, že nebude narušen hlavní cíl ČNB, má její činnost také vést k podpoře obecné hospodářské politiky vlády směřující k udržitelnému hospodářskému růstu země. Důležitým aspektem hlavního cíle ČNB je *ochrana měny a péče o ni*. K péči o měnu využívá ČNB především nástrojů finančně politických, kterými se snaží zabránit znehodnocení měny, udržet její vnitřní hodnota a potlačovat inflaci. Nástroje ČNB, které můžeme nazvat organizačně administrativní⁸⁶, jsou však stejně důležité a mimo jiné posilují důvěru veřejnosti v českou měnu a její peněžní znaky resp. podporují ochotu subjektu přijímat českou korunu jako české zákonné peníze. Vyjdeme-li z teoretické definice peněz, zajišťují tyto nástroje všeobecnou akceptovatelnost české koruny.

V čele ČNB stojí sedmičlenná bankovní rada, která je nejvyšším řídicím orgánem ČNB. Tato rada se skládá z guvernéra, dvou viceguvernérů a čtyř vrchních ředitelů⁸⁷. Tito členové jsou jmenováni prezidentem republiky na šestileté období a jsou jím také odvolatelní. Bankovní radě podléhají jednotlivé sekce ČNB. Pro mou práci je klíčová sekce peněžního a platebního styku, pod kterou spadá odbor peněžního oběhu, odbor ochrany platidel a odbor metodiky a rozvoje platebního styku.

⁸⁰ Jde o tzv. měnový regál.

⁸¹ Nezapisuje se do obchodního rejstříku.

⁸² ČNB má ústředí v Praze a 6 regionálních poboček a to v Brně, Českých Budějovicích, Hradci Králové, Ostravě, Plzni a Ústí nad Labem.

⁸³ BAKES (2009, str. 342)

⁸⁴ K 1. dubnu 2006 došlo k integraci dohledu nad tuzemským finančním trhem do ČNB a ta se tak stala jediným dohlížitelem a regulátorem tuzemského finančního trhu.

⁸⁵ Tyto pravidla mají formu obecně závazných právních předpisů.

⁸⁶ Tyto nástroje zajišťují bezproblémový peněžní oběh, platební styk apod.

⁸⁷ Nynějším guvernérem je Miroslav Singer, viceguvernéry jsou Mojmir Hampl a Vladimír Tomšík, mezi vrchní ředitelé patří Eva Zamrazilová, Lubomír Lízal, Pavel Řežábek a Kamil Janáček.

2.1 Historický vývoj centrálního bankovníctví na našem území

Podle mého názoru se centrální bankovníctví na našem území před vznikem ČNB rozvíjelo poměrně barvitě, a proto následující část mé práce bude věnována právě jeho historii, přičemž se budu zaměřovat zejména na emisní činnost.

První centrální banka na našem území vznikla již v první polovině 19. století⁸⁸. Byla jí *Privilegovaná rakouská národní banka* s centrem ve Vídni, která byla ustanovena k 1. červnu 1816 jako soukromá akciová společnost pod ochrannou státní s právem měnového regálu. Jejím hlavním úkolem bylo stabilizovat a zlepšit finanční poměry státu a získat důvěru pro nově emitované oběživo. Vedle emise peněz banka eskontovala směnky soukromým a státním subjektům. V rámci emisní činnosti byla banka pověřena stáhnout nekryté rakouské státní bankovky a nahradit je cennými papíry banky s pevným úročením⁸⁹. Díky tomu, že v roce 1820 převzala banka od státu jeho vlastní cenné papíry⁹⁰ výměnnou za státní úpis, začal na ní stát nahlížet jako na „pouhý úvěrový ústav státní pokladny“⁹¹. Během následujících 20 let bylo pro banku velmi těžké udržet si svou nezávislost. Následně v roce 1841 byla CB převedena pod přímou kontrolu státu. V roce 1862 vznikla tzv. bankovní akta, která jasně zakotvila nezávislost emisní banky na státu. V souvislosti s prusko-rakouskou válkou (1866) však její suverenita byla narušena⁹². Zásadního zlomu se dočkala Privilegovaná rakouská banka v roce 1878, kdy byla transformována v akciovou banku s názvem *Rakousko-Uherská banka*. Tato nová cedula banka byla oprávněna vydávat bankovky a mince na území celé monarchie. Zároveň se jí podařilo vydobýt si pozici, z které mohla vykonávat nezávislou měnovou politiku až do 1. světové války. Významným obdobím z hlediska emise bylo období 1892-1899, kdy došlo k postupnému nahrazování a stahování tehdejší stříbrem kryté měny⁹³ měnou krytou zlatem⁹⁴. I když byl stanoven oficiální zlatý standard koruny, nebylo povoleno její směňování za zlato, ale pouze za devizy, které bylo možné následně v cizině směnit za zlato. První světová válka zasáhla nezávislost Rakousko-Uherské banky velice negativně, protože 40% válečných nákladů bylo kryto právě úvěrovou činností této emisní banky.

Následný vznik Československé republiky v roce 1918 vedl k měnové odluce, která proběhla v době od 3. do 12. března 1919. Během ní došlo ke stažení doposud platných peněz

⁸⁸ Tehdy naše území náleželo do habsburské monarchie.

⁸⁹ Šlo o obligace, bankovky a akcie banky.

⁹⁰ Jednalo se skoro o celou polovinu akcií státu.

⁹¹ KUNERT (2008, str. 22)

⁹² K narušení suverenity došlo v důsledku toho, že stát přistoupil k vydávání státních bankovek.

⁹³ Peněžní jednotkou byl stříbrný zlatník.

⁹⁴ Novou peněžní jednotkou se stala koruna.

na území Rakousko-Uherska a byla zavedena nová měna – *československá koruna*. Vznik této nové měny vyvolal u padělatelů nemalý zájem a během následujících 20 let se penězokazectví šířilo jako nákaza. Po vzniku nové republiky funkci cedulového ústavu plnil *Bankovní úřad ministerstva financí*. Přestože tento úřad fungoval pod ministerstvem financí, plnil veškeré funkce emisního ústavu a snažil se uchovat si co největší nezávislost. První skutečná centrální banka na našem území vznikla 1. dubna 1926 s názvem *Národní banka Československá (NBČS)*. CB nesměla v žádném případě úvěrovat stát, jako tomu bylo v minulosti, čímž se výrazně narušovala nezávislost a kredibilita CB⁹⁵. Guvernér této CB – Vilém Pospíšil se zcela zásadním způsobem ohradil proti padělání peněz a zasadil se o to, aby „ochrana měn evropských států proti padělání probíhala na široké mezinárodní platformě – Interpolu“⁹⁶. V období protektorátu⁹⁷ byla měnová politika naší země podřízena německému diktátu. Činnost Národní banky československé byla na delší dobu přerušena a byla přejmenována na *Národní banku Čech a Moravy (NBČM)*⁹⁸. Do činnosti NBČM zasahovali představitelé Německé říše a Úřadu říšského protektora, čímž byla zcela ztracena nezávislost CB. Do čela banky byl usazen říšský zmocněnec a vedle československé koruny se druhým oficiálním platidlem stala *říšská marka*. Stanovený paritní kurz výrazně poškodil československou korunu⁹⁹. K podlomení koruny přispěl i fakt, že byla NBČM připravena o zlaté měnové rezervy a byla zbavena možnosti provádět devizové obchody a zároveň byla nucena financovat aktivity okupační správy. Po osvobození Československé republiky¹⁰⁰ byla činnost Národní banky Československé obnovena a od 1. listopadu 1945 se jedinou oficiální měnou stala opět československá koruna. Ze své nově nabyté nezávislosti se však NBČS netěšila příliš dlouho. V únoru 1948 došlo k politickému převratu a po vzoru sovětského socialistického systému byla zavedena centrálně plánovaná ekonomika s direktivním řízením. Vzhledem k těmto okolnostem bylo potřeba zřídit CB nového typu. Proto 1. dubna 1950 vznikla *Státní banka československá (SBČS)*, jejíž vznik spolu s centralizací zapříčinily vytvoření jednostupňového bankovního systému¹⁰¹. Emisní politika SBČS byla významně ovlivněna peněžní reformou z roku 1953¹⁰², která ustanovila vydat nová zákonná platidla a

⁹⁵ Zde již můžeme vidět posun k moderní formě centrálního bankovníctví, jelikož úvěrování státu centrální bankou je v současnosti zakázáno ve všech vyspělých ekonomikách a to přímo ze zákona.

⁹⁶ KUNERT (2008, str. 77)

⁹⁷ Období 1939-1945.

⁹⁸ Na území dnešní Slovenské republiky vykonávala činnost CB nově vzniklá Slovenská národní banka.

⁹⁹ Kurz československé koruny (K) k říšské marce (RM) byl ustanoven v poměru 10K za 1 RM. Reálný poměr těchto měn odpovídal 1 RM za 6-7 K.

¹⁰⁰ K osvobození došlo 1. července 1945.

¹⁰¹ SBČS plnila funkce jak centrální banky, tak obchodní banky. Vedle SBČS existovaly i jiné banky, které však SBČS direktivně řídila a šlo tedy spíše o její specializované pobočky.

¹⁰² Samotné vyhlášení peněžní reformy bylo přísně utajováno a podílely se na ní vrcholné orgány komunistické strany.

stáhnout stará. CB se této reformy účastnila pouze z hlediska technického zajištění. Nově platné bankovky a mince byly tisknuty v Moskvě a úkolem SBČS bylo zřídit výměnná střediska u všech svých poboček a státních spořitelén. Po reformě byla příprava nových peněz vždy konzultována s šesti úzce spolupracujícími orgány¹⁰³ a o definitivní podobě platidel SBČS nerozhodovala. Z tohoto důvodu nebyla do roku 1989 vytvořena jednotná série bankovek¹⁰⁴ a bankovky celkově byly slabší kvality. Touto skutečností byly významně narušeny kompetence centrální banky státu v oblasti emisní činnosti, neboť jak je od začátku mé práce uváděno, je vydávání bankovek a mincí v plné kompetenci CB. I další činnost SBČS byla ovlivňována vládními orgány a ústředím KSČ. Změnu přineslo až nastolení demokratického režimu v ČSFR¹⁰⁵, kdy se obnovilo nezávislé postavení CB. K 1. lednu 1990 došlo na základě plánované bankovní reformy¹⁰⁶ k oddělení emisní a obchodně-podnikatelské činnosti centrální banky. SBČS byla rozdělena na tři právně samostatné subjekty: *Státní banku československou*, která se formovala na „centrální banku tržního typu“¹⁰⁷, *Komerční banku Praha* a *Všeobecnou úverovou banku Bratislava*. Se zánikem ČSFR resp. se vznikem České republiky a Slovenské republiky došlo i k rozdělení SBČS a k 1. lednu 1993 tak vzniká *Česká národní banka*¹⁰⁸. V souvislosti se zavedením nové měny - české koruny¹⁰⁹ byla k 8. únoru 1998 provedena měnová odluka.

Abych nezůstala pouze u teoretického pojetí historie centrálního bankovníctví na našem území a dostala se i k praktické emisní činnosti všech výše zmiňovaných centrálních bank, tak jsem přílohu (1) věnovala právě bankovkám jednotlivých emisních bank.

2.1.1 Historie institucí výroby bankovek

V rámci podkapitoly o historickém vývoji centrálního bankovníctví na našem území je potřeba doplnit informace o tiskárnách platidel, které předcházely dnešní Státní tiskárně cenin v Praze, kde ČNB od svého vzniku nechává vyrábět bankovky¹¹⁰.

Před vznikem samostatného československého státu byly rakousko-uherské bankovky tisknuty v *Tiskárně cenných papírů Rakousko-Uherské banky* ve Vídni. Následně po vzniku

¹⁰³ Šlo o spolupráci mezi odborníky SBČS, ministrem financí, ministrem kultury, Státní tiskárnou cenin v Praze (zde se tiskly bankovky), Státní mincovnou v Kremnici (zde se razily mince) a Svazem výtvarných umělců.

¹⁰⁴ Jedinou ucelenou sérii byly platidla tištěná v Moskvě a to bez asistence SBČS.

¹⁰⁵ Název našeho území v období 1990 – 1992. Prvně název Československá federativní republika a později Česká a Slovenská federativní republika, ale vždy ve zkratce ČSFR.

¹⁰⁶ Hlavním cílem bankovní reformy bylo vytvořit dvoustupňový bankovní systém. Proto došlo k rozdělení Státní banky československé na 3 nové subjekty.

¹⁰⁷ REVENDA (2001)

¹⁰⁸ Na území Slovenska vzniká Národná banka Slovenska.

¹⁰⁹ Na Slovensku se stala novou měnou slovenská koruna.

¹¹⁰ Mince se razí v Bižuterii Česká mincovna v Jablonci nad Nisou.

samostatného československého státu, kdy funkci CB plnil Bankovní úřad ministerstva financí, neměl československý stát na svém území vlastní cedulovou tiskárnu. Výroba bankovek tak byla zajišťována pomocí zahraničních nebo tuzemských průmyslových tiskáren. Výroba dvou nejvyšších nominálních hodnot bankovek byla zadána soukromé American Bank Note Company v New Yorku a tiskárně Rakousko-Uherské banky ve Vídni. Výroba zbylých bankovek byla rozdělena mezi průmyslové tiskárny na československém území – Praha, Varnsdorf, Liberec, Pardubice. Mince byly raženy v mincovně v Kremnici. V roce 1919 se Bankovní úřad ministerstva financí rozhodl vybudovat na našem území vlastní cedulovou tiskárnu a to po vzoru evropského modelu jako svou organizační složku v Schebkově paláci s názvem *Tiskárna státovek Bankovního úřadu*. Z počátku tiskárna neplnila pravou roli tiskárny, ale pouze organizovala výrobu státovek v soukromých zahraničních a tuzemských tiskárnách. K plnému zprovoznění došlo až o deset let později a z organizačního útvaru se stal výrobní závod, kde od roku 1922 docházelo k technickým přípravám na výrobu bankovek. Bylo založeno speciální oddělení, kde se tvořily tiskové formy pro československá platidla. Vzhledem k omezeným prostorovým možnostem Schebkova paláce bylo plné zprovoznění cedulové tiskárny podmíněno výstavbě nové budovy. V roce 1927, kdy již rok plnila činnost emisní banky NBČS, byla dokončena realizace tiskárny v Růžové ulici v Praze a stala se tak jedním z nejlépe vybavených grafických ústavů tohoto druhu v Evropě. Samotný tisk bankovek zahájila tiskárna s názvem *Tiskárna bankovek Národní banky Československé* 30. května 1928. V období německého diktátu se na 6 let stala tiskárna součástí NBČM – *Tiskárna bankovek Národní banky pro Čechy a Moravu*. K peněžní reformě z 1. listopadu 1945 byly využity platidla, která byla na objednávku československé exilové vlády vytištěna ve Velké Británii spolu s platidly tuzemské produkce, jejichž příprava byla tajně zahájena v Tiskárně bankovek ještě za okupace. V období monobanky pokračovala Tiskárna bankovek dále ve výrobě a přípravě nových platidel s názvem *Tiskárna bankovek Státní banky československé*. Činnost tiskárny však byla přerušena peněžní reformou z 1. června 1953, kdy veškerá platidla byla tisknuta v tiskárně Goznak v Moskvě. Tiskárna převzala zpět svou činnost až po pěti letech od reformy. K významné a zcela zásadní organizační změně došlo k 1. červenci 1953, kdy byla Tiskárna bankovek vyčleněna ze SBČS a pod novým názvem *Státní tiskárna cenin* se stala samostatným ekonomickým subjektem řízeným ministerstvem financí, který po roce 1989 rozšířil svou činnost i na výrobu soukromých cenin a dokladů. Tiskárna cenin zůstala významným partnerem emisní banky až do dnes.¹¹¹

¹¹¹ Výroba bankovek a cedulová tiskárna v Praze, informační leták, ČNB

2.2 ČNB ve výkonu emisní činnosti

Ze zákona je ČNB jedinou institucí, která v České republice může vydávat do oběhu bankovky a mince, včetně mincí pamětních a řídit jejich oběh. Veškeré kompetence a povinnosti ČNB jako monopolního emitenta hotovostních peněz jsou upraveny ve čtvrté části (§ 12 - § 22) zákona č. 6/1993 Sb., o České národní bance. Praktická činnost je pak upravena příslušnými právními předpisy k emisi peněz a ochraně platidel, které vydává ČNB. Ve svých vyhláškách stanovuje ČNB nominální hodnoty bankovek a mincí, jejich přesné rozměry, hmotnost, materiál, vzhled, umístění obrazců a ochranných prvků, které byly na dané platidlo použity a další prvky bankovek a mincí. Stanovuje jejich udávání do oběhu včetně jejich stahování z oběhu v souvislosti s ukončením jejich platnosti a způsob a dobu jejich výměny za jiná platidla. Vyhlášky také upravují postup při odebírání padělaných bankovek a mincí a poskytování náhrad za poškozené či necelé bankovky a mince. Důležitou částí, na kterou řada subjektů zapomíná, a tudíž je nedodržuje¹¹², jsou podmínky pro reprodukování symbolů peněz a vyrábění předmětů napodobujících bankovky a mince¹¹³.

Z praktického hlediska v rámci výkonu emisní činnosti zajišťuje ČNB plánování potřeby oběživa, uměleckou a technickou přípravu bankovek a mincí, sjednává tisk a ražbu včetně organizace jejich dodávek od výrobců do oběhu - Bižuterie Česká Mincovna, a.s. v Jablonci nad Nisou a Státní tiskárny cenin Praha. Vzájemné vztahy mezi těmito subjekty o výrobě a ochraně oběživa jsou upraveny dlouholetými smlouvami. ČNB vyhláší soutěže na návrhy nových bankovek a mincí, zejména pak pamětních mincí. V rámci péče o měnu zajišťuje ČNB ochranu bankovek a mincí proti padělání a pozměňování peněz pomocí vývoje ochranných prvků platidel a provádí jejich realizaci, tak aby byl co nejméně narušován hotovostní peněžní oběh. Dohlíží na ochranu a bezpečnost bankovek a mincí, které nejsou vydány do oběhu a dozírá nad úschovu a ničení tiskových desek a razidel. ČNB je zodpovědná za stahování opotřebovaného oběživa z oběhu, jeho ničení a nahrazování jej novými bankovkami a mincemi. Zároveň může ČNB na základě svého rozhodnutí nejčastěji ekonomické prohlásit určité typy oběživa, které vydala, za neplatné a stáhnout jej z oběhu. Přičemž toto se může dít jen v případě, když jejich nominální hodnotu uhradí výměnou za jiné nově vydané bankovky a mince. Příkladem může být zrušení platnosti 10 haléřů a 20 haléřů¹¹⁴, kdy se CB rozhodla k tomuto kroku přistoupit z ekonomických a technických

¹¹² Nejčastěji jde o reklamní činnost, kde jsou tyto pravidla porušována. Pravidla porušila i GE Money Bank, když tiskla svou reklamu na letáky ve velikosti tisícikorunové bankovky, která zde byla znázorněna a mohlo tak dojít k jejímu zaměnění za skutečnou bankovku. Podle mého názoru by se toto zvláště bankám stávat nemělo.

¹¹³ Blíže kapitola (3)

¹¹⁴ Na základě vyhlášky č. 79/2003 Sb., o ukončení platnosti mincí po 10 haléřích vzoru 1993 a mincí po 20 haléřích vzoru 1993.

důvodů. Z ekonomického hlediska byla jejich výroba vzhledem k nominální hodnotě mincí vysoce nákladná (náklady na výrobu jedné mince u obou nominálních hodnot byly vyšší než 20 haléřů) a velká část vydaných mincí do oběhu se z něj nikdy nevrátila, např. v jeden den v polovině roku 2003 bylo dáno do oběhu kolem milionů kusů těchto mincí a ani jedna se z oběhu nevrátila. Mince tedy neplnily svou hlavní funkci – neobíhaly. Technickým problémem byla složitá manipulace, protože se jednalo o tuny velmi drobných mincí a s tím spojen problém přepočítávání, který byl časově velmi náročnou činností. Zrušení dvou mincí nejnižších nominálních hodnot dokázalo ušetřit ročně až desítky milionů korun. Vedle realizace zisku v podobě ražebného¹¹⁵ může realizovat ČNB zisk i při výměně bankovek a mincí za nové a to tak, že na konci období, které je stanoveno pro výměnu bankovek a mincí se sečte částka bankovek a mincí prohlášených za neplatné, které nebyly předloženy k výměně a odečte se od celkového množství peněz v oběhu na účtech ČNB. Tato částka se poté stane příjmem ČNB. V případě 10 haléřů a 20 haléřů se do ČNB vrátilo necelých 13%, což představuje 160 milionů Kč z celkové jeden a čtvrt miliardy kusů v oběhu. Pro ČNB toto představovalo minimální příjem ve výši 109 milionů Kč¹¹⁶.

ČNB je dále povinna vyměňovat na požádání ekonomických subjektů poškozené bankovky a mince za nepoškozené avšak v souladu s jejími vyhláškami tzn., že za určitých okolností¹¹⁷ může výměnu odmítnout. ČNB má právo odebrat bankovky a mince bez náhrady pokud byl pozměněn jejich vzhled např. pomalováním, popsáním, zamazáním lepidlem či barvou. Padělané oběživo zabavují převážně právnické osoby a předávají je ČNB, která potom zkoumá jeho platnost a vede evidence padělaných a pozměněných bankovky a mincí včetně zahraničních platidel zadržených na území České republiky. Z výše popsaného plyne ČNB také povinnost zajišťovat a dohlížet nad demonetizací¹¹⁸ vyrazených, zabavených a neplatných bankovek a mincí. Tyto činnosti a logistiku oběživa zajišťuje ČNB prostřednictvím svých sedmi poboček.

Vedle těchto činností je úkolem ČNB řídit peněžní oběh, zúčtování bank a platební styk jak hotovostní tak bezhotovostní a to podle měnového práva ČR. ČNB dbá na plynulý a hospodárný platební styk a podílí se na zajištění bezpečnosti, efektivnosti, spolehlivosti a rozvoji platebních systémů. Všechny výše uvedená pravidla v podobě vyhlášek ČNB a činnosti plní významný aspekt hlavního cíle ČNB a to ochranu měny a péči o ni.

¹¹⁵ Ražebné představuje výnosy z aktiv CB, resp. ČNB. Objem těchto aktiv se rovná emisi oběživa na straně závazků ČNB. Jak vyplývá z monopolu ČNB na emisi oběživa je ražebné vždy kladnou položkou.

¹¹⁶ Tento příjem jsem vypočítala z předpokladu, že by se jednalo pouze o deseti haléře.

¹¹⁷ Blíže kapitola (3)

¹¹⁸ Tzn. jejich ničením. V případě mincí dochází nejdříve k lisování, poté jsou roztaveny a prodány na kov.

2.2.1 Problém emise bezhotovostních peněz

Jak již bylo uvedeno v první kapitole, v dnešní době bezhotovostní peníze tvoří převážnou část peněžní nabídky v ekonomice a vedle ČNB emitují tento typ oběživa i všechny banky, které poskytují úvěry. V ČR se podílí bezhotovostní peníze na celkové peněžní zásobě zhruba 80% z celkové nabídky peněz v ekonomice. Tento fakt zrychluje peněžní oběh, což přináší komplikace z pohledu regulace peněžního oběhu a může dojít k narušení měnové rovnováhy. Proto musí mít ČNB pravomoc i v oblasti regulace bankovního sektoru čemuž odpovídá funkce regulátora a dohláze. Tato funkce vznikla v rámci bankovní reformy v roce 1990¹¹⁹. Problémem této oblasti bylo, že neexistovaly žádné předchozí zkušenosti, jak tomu bylo u měnové politiky a tak pravidla regulace vznikla velmi rychle po vzoru vyspělých tržních ekonomik. Jelikož šlo o implementaci pravidel tržních ekonomik do transformující se ekonomiky, došlo i k negativním dopadům. Prvních 13 let své existence ČNB regulovala a dohlížela pouze na bankovní sektor a to na základě konkretizace zákona¹²⁰ 21/1992 Sb., o bankách, ve znění pozdějších předpisů, který upravuje činnosti bank v ČR. K 1. dubnu 2006 se poté stala ČNB jediným vykonavatelem regulace a dohledu nad celým finančním trhem v ČR. K tomuto datu převzala ČNB agendu Úřadu pro dozor nad pojišťovnictvím a penzijním připojištěním ministerstva financí, Komise pro cenné papíry a Úřadu pro dohled nad družstevními záložnami. V rámci této činnosti určuje ČNB pravidla, jejichž cílem je chránit stabilitu bankovního sektoru, kapitálového trhu, pojišťovnictví a penzijního připojištění. Úkolem ČNB je také kontrola dodržování těchto pravidel a v případě nedodržení zajišťuje postih. Z komplexního hlediska je úkolem ČNB vytváření zdravého prostoru pro výkon měnové politiky, protože bez správné regulace bank nelze provádět měnovou regulaci peněz v ekonomice. Přesněji řečeno regulaci měnové báze.

S bezhotovostními penězi je spojen pojem *pokles zprostředkování*, který představuje odliv primárních vkladů bank k nebankovním institucím, které mohou podnikat v bankovní sféře, ale nepodléhají bankovní regulaci a dohledu. Tato činnost díky svému rozmachu má čím dál větší vliv na měnovou politiku a snižuje její účinnost. Dle mého názoru tady zákonodárci významně pochyběli, protože nerozšířili pravomoci ČNB v oblasti regulace a dohledu i na tyto nebankovní instituce a v podstatě svým jednáním přispívají k narušené měnové rovnováhy.

¹¹⁹ Vzhledem k charakteru našeho jednostupňového bankovníctví před rokem 1990 by dřívější vznik této funkce neměl sebemenší význam.

¹²⁰ Konkretizací zákona mám na mysli konkretizaci jednotlivých podmínek pro vstup do bankovního sektoru za pomoci opatření a vyhlášek ČNB.

2.3 Měnová regulace ČNB

Jak emise hotovostních peněz a tak emise bezhotovostních peněz může způsobovat vznik nerovnováhy, která se projevuje buď to inflačními¹²¹ nebo deflačními tlaky¹²². Ve snaze dostat svému hlavnímu cíli - stabilní cenové hladině, musí ČNB regulovat peněžní oběh tak, aby dosáhla měnové rovnováhy, která povede k naplnění cíle. Pokud se podíváme do minulosti ČNB, soustředila se pozornost měnové regulace zejména na hotovostní peněžní oběh. Bezhotovostní platební styk byl regulován jen z malé části. Změna přišla až po 10 letech existence ČNB, kdy v roce 2003 byl do měnového práva vnesen nový zákon o platebním styku – zákon č. 124/2002 Sb.¹²³. Tento zákon poprvé v ČR komplexně upravuje bezhotovostní platební styk včetně provádění převodů peněžních prostředků, vydávání a užívání elektronických peněz, vznik a provoz platebních systémů¹²⁴. Tady už tvůrci zákona byli pozornější, protože ČNB získala významné pravomoci v oblasti regulace elektronických platebních prostředků, u kterých se předpokládá zvyšující se význam v ekonomice díky jejich rozvoji a emisi¹²⁵.

K provádění měnové regulace má ČNB k dispozici celou řadu nepřímých nástrojů¹²⁶. Od roku 1998 přestoupila ČNB na nový měnové politický režim – cílování inflace a hlavním nástrojem se staly *repooperace*¹²⁷, které jsou součástí *operací na volném trhu*. Při *operacích na volném trhu* ČNB reguluje peněžní masu a zároveň ovlivňuje krátkodobou úrokovou míru. Proto si musí ČNB stanovit své priority, protože nelze sledovat dva cíle najednou. ČNB obchoduje ze zákona především se směnkami splatnými do 6 měsíců od jejich nákupu a státními dluhopisy. Stejně tak může ČNB emitovat dlužnické CP se splatností do 6 měsíců a obchodovat s nimi. Tyto CP mají charakter dluhopisů a však se zvláštním režimem¹²⁸ a nazývají se poukázkami ČNB. Současným hlavním nástrojem regulace peněžního oběhu jsou tzv. *repooperace*¹²⁹, které probíhají formou tendrů, proto tyto operace také nazýváme *repotendry*. Základní doba trvání těchto operací je 14 dní a jsou úročeny tzv. *reposazbou*¹³⁰, která má funkci maximálního limitu, při kterém mohou být nabídky bank v repotendru

¹²¹ Při nerovnováze ze strany nabídky peněz.

¹²² Při nerovnováze ze strany poptávky po penězích.

¹²³ Oficiální název tohoto zákona je zákon č. 124/2002 Sb., o převodech peněžních prostředků, elektronických platebních prostředcích a platebních systémech.

¹²⁴ BAKEŠ (2009)

¹²⁵ Elektronické peníze svými multiplikačními účinky rozšiřují měnovou bázi.

¹²⁶ Přímé nástroje neslouží k regulaci peněz v ekonomice.

¹²⁷ V době, kdy vznikla Česká národní banka, byla hlavním cílem měnové politiky vnitřní měnová stabilita. K plnění tohoto cíle ČNB využívala v období let 1993 – 1997 jako hlavní nástroj diskontní nástroje.

¹²⁸ Tzn., že se na ně nevztahují některá ustanovení zákona č. 190/2004 Sb., o dluhopisech.

¹²⁹ Volně přeloženo zpětný odkup.

¹³⁰ První repo sazba byla stanovena v prosinci 1995 ve výši 11,30%, svého maxima dosáhla v květnu 1997 a to 29%. V současnosti (5. prosince 2010) je repo sazba na úrovni svého minima 0,75%.

uspokojovány. Nabídky bank jsou vypořádány podle tzv. americké aukční procedury, tzn., že ČNB přijme přednostně nabídky požadující nejnižší úrokovou sazbu¹³¹. Repotendr se provádí obvykle třikrát týdně s vyhlášením kolem půl desáté dopoledne. Banky mají možnost ve stanovené době předávat své objednávky - objem a požadovanou úrokovou sazbu. Minimální akceptovatelný objem je 300 mil. Kč a dále celé násobky 100 mil. Kč.¹³² Smyslem repo tendru je odčerpání přebytečné likvidity v oběhu a brzdit tedy nárůst peněžní masy. U reverzních operací je tomu naopak. Doplnkovým nástrojem je tříměsíční repo tendr, který je úročen aktuální sazbou peněžního trhu. V současnosti tento nástroj ČNB nevyužívá a poslední tendr tohoto typu byl vypsán v lednu 2001.

Dalším sice méně významným nástrojem ČNB z hlediska měnové regulace jsou *diskontní nástroje*, které spadají do oblasti úrokových sazeb, a lze s nimi v podstatě pouze zvyšovat peněžní masu v oběhu. Jsou jimi *automatické facility*, jejichž úkolem je ukládání nebo poskytování likvidity přes noc tzv. overnight. Rozlišujeme mezi *depozitními facilitami* a *marginálními zápůjčními facilitami*. *Depozitní facility* umožňují bankám uložit si přes noc u ČNB svou přebytečnou likviditu bez zajištění. Minimální objem pro tuto operaci je 10 mil. Kč. Depozita jsou úročena *diskontní sazbou*, která představuje dolní mez krátkodobých úrokových sazeb na peněžním trhu¹³³. *Marginální zápůjční facilitu* poskytuje bankám možnost vypůjčit si od ČNB potřebnou likviditu přes noc formou repo operace. Minimální objem pro tuto operaci je stejný jako u předchozí tedy 10 mil. Kč. Depozita v rámci této facility jsou úročena *lombardní sazbou*¹³⁴, která představuje horní mez krátkodobých úrokových sazeb na peněžním trhu. Tyto facility vzhledem k trvalému přebytku likvidity využívají banky minimálně. V situaci mimořádných měnově politických důvodů je ČNB oprávněna kdykoliv omezit nebo úplně zastavit poskytování lombardních úvěrů.¹³⁵

Dalším nástrojem, který může ČNB využívat k měnové regulaci, jsou *povinné minimální rezervy (PMR)*¹³⁶. I když funkce PMR jako měnověpolitického nástroje je dnes nízká a jde spíše o nástroj sloužící k regulaci bank lze s ním regulovat i peněžní zásobu v ekonomice¹³⁷. Stanovením výše PMR ČNB více či méně omezuje zdroje bank pro tvorbu úvěrů, čímž vlastně sterilizuje část nabídky peněz v oběhu. Stanovený objem likvidních

¹³¹ BAKEŠ (2009)

¹³² Měnověpolitické nástroje, ČNB.

¹³³ Diskontní sazba ČNB byla na začátku roku 1993 9,5%, nejvyšší úroveň dosahovala v době měnové krize v květnu 1997 a to 13%. K dnešnímu dni (5. prosince 2010) dosahuje diskontní sazba svého minima 0,25%.

¹³⁴ Lombardní sazba se pohybovala při vzniku ČNB na 14%, svého maxima dosáhla v květnu 1997 a to 50%. V současnosti k 5. prosinci 2010 je na svém historickém minimu 1,75%.

¹³⁵ Měnověpolitické nástroje, ČNB.

¹³⁶ Můžeme se setkat i s názvem rezervní požadavek.

¹³⁷ PMR plní významnou úlohu při mezibankovním platebním styku, kde fungují jako jakýsi polštář zajišťující plynulost tohoto platebního styku.

prostředků je udržován na clearingovém účtu ČNB a od července 2001 jsou tyto prostředky úročeny avšak do výše předepsaného objemu PMR¹³⁸ dvoutýdenní repo sazbou¹³⁹. Od roku 1999 ponechala ČNB výši PMR na úrovni 2%, což je shodná úroveň PMR určována Evropskou centrální bankou pro banky v rámci Hospodářské a měnové unie. Ke zvýšení sazby PMR by ČNB přistoupila v případě vysoké inflace.

Pokud se podíváme na další nástroj ČNB - kurzové intervence, které primárně neslouží k ovlivňování peněžní zásoby v ekonomice. Zjistíme, že v konečném důsledku mají tyto intervence ať přímé či nepřímé vliv na změnu peněžní báze v ekonomice a samozřejmě i na krátkodobou úrokovou míru v ekonomice.

Na závěr této podkapitoly je nutno říci, že při operacích na volném trhu nesmí ČNB poskytovat návratné finanční prostředky státu, územním samosprávným celkům, veřejnoprávním subjektům a právnickým osobám pod kontrolou státu, protože by hrozila tzv. monetizace státního dluhu, výjimkou jsou banky. Tato skutečnost poskytuje ČNB vyšší stupeň nezávislosti, který je pro správný výkon měnové politiky, plnění cílů ČNB a fungování ekonomiky nezbytný avšak CB stejně tak ČNB by „neměla být zcela nezávislá a stávat se diktátorem, ale měla by pracovat v souladu s vládou a spolupracovat s ní, protože monetární politika státu musí být koordinovaná, aby byl měnový systém stabilní“¹⁴⁰.

¹³⁸ Banky by mohly mít tendence si navyšovat objem svých likvidních prostředků u ČNB nad požadovanou úroveň tak, aby byla jejich přebytečná likvidita zhodnocována, což není smyslem PMR.

¹³⁹ Dříve tyto likvidní prostředky úročeny nebyly.

¹⁴⁰ Milton Friedman. Převzato z Kvantitativní teorie peněz, monetární politika a regulační opatření centrální banky od Richarda Pospíšila.

2.4 Budoucnost emisní činnosti ČNB po vstupu do eurozóny

V rámci emisní činnosti České národní banky je třeba se také pozastavit nad jejím budoucím vývojem a významem ČNB ve vztahu k eurozóně a Evropské centrální bance (ECB)¹⁴¹. Po vstupu ČR do eurozóny je všeobecně známo, že dojde ke ztrátě suverénní měnové politiky a tuto činnost bude vykonávat ECB, která vykonává jednotnou měnovou politiku v rámci celé eurozóny. Na jedné straně tento přestup měnové politiky může vést k odchodu nejlepších zaměstnanců ČNB, protože jsou zde hlavně proto, aby mohli vytvářet a vykonávat měnovou politiku, na druhé straně vstup do eurozóny přinese potřebu vyššího počtu zaměstnanců¹⁴², protože koordinovat činnost ČNB s ECB bude mnohem náročnější než tyto činnosti provádět autonomně.

V oblasti emisní činnosti jsou v podstatě taky stanoveny nové povinnosti a pravidla a to v návrhu zákona o České národní bance, jen se o nich dovíme pouze při bližším zkoumání této problematiky. Po vstupu do eurozóny se jediným zákonným platidlem v ČR stane euro (€), jehož bankovky jsou „striktně unifikovány a pouze u euromincí je ponecháno v národní diskreci razit podle předem určeného objemu na tzv. národních stranách euromincí národní motivy jednotlivých zemí eurozóny“¹⁴³. ČNB bude moci tedy vydávat mince v měně euro včetně mincí pamětních a sběratelských a to v souladu se Smlouvou o založení Evropského společenství¹⁴⁴. Bankovky bude moci ČNB vydávat pouze s povolením ECB. Nejprostší činností ČNB při emisi eurobankovek a euromincí bude jejich uvádění do oběhu, resp. stahování z oběhu. Úkolem ČNB v oblasti emise mincí bude sjednávání výroby mincí, organizace jejich dodávek, kontrola jejich kvality, dohled nad úschovou mincí, které nebudou vydány do oběhu, dohled nad úschovu a ničením razidel a dalších pomůcek, kterou jsou k výrobě mincí využívány. Stejně tak bude mít ČNB za úkol dozírat nad ničením mincí vyřazených z oběhu a neplatných. Tyto činnosti jsou shodné s činnostmi ČNB v současnosti. Hlavní změnu však spatřuji v tom, že ČNB již nebude stanovovat ve svých vyhláškách nominální hodnoty, vzhled, materiál a další náležitosti mincí určených pro peněžní oběh. Nebude rozhodovat o tom, které mince budou vyřazeny z oběhu. Stejně tak nebude vyvíjet ochranné prvky platidel proti padělání a objem emise mincí bude podléhat schválení ECB. U mincí sběratelských a pamětních však ČNB tyto pravomoci zůstanou a ve svých

¹⁴¹ Evropská centrální banka vznikla k 1. 1. 1999 se sídlem ve Frankfurtu nad Mohanem jako nástupce Evropského měnového institutu.

¹⁴² Bývalý guvernér Zdeněk Tůma uváděl na svém posledním veřejném vystoupení, že půjde o řády desítek nových zaměstnanců.

¹⁴³ Centrální bankovníctví v kontextu právního řádu na území České republiky (2010, str. 26)

¹⁴⁴ Blíže článek 106 této smlouvy.

vyhláškách může tyto náležitosti stanovovat. Co se týče problematiky napodobenin, ta zůstane v kompetenci ČNB. Sběratelské mince, které vydá ČNB, budou zákonným platidlem pouze na území ČR a budou se vydávat v jiných hodnotách než euromince určené pro peněžní oběh stejně tak i materiál, vzhled a velikost budou odlišné. U mincí pamětních jsou potom podmínky jiné – pamětní mince 2€ bude mít stejný materiál, velikost a vzhled společné strany jako u euromince 2€ určené pro peněžní oběh. Přičemž počet pamětních mincí je opět limitován ECB, protože tyto pamětní mince se budou započítávat do objemu mincí povolených ECB. Činnosti ČNB v oblasti emise bankovek budou ještě více okleštěné. ČNB bude sjednávat tisk bankovek v rozsahu stanoveném ECB, v podstatě bude ČNB plnit objednávku ECB. Bude organizovat dodávky od výrobců a provádět následnou kontrolu kvality bankovek. Žádnou jinou činnost v rámci emise bankovek ČNB vykonávat nebude. Ještě je nutno říci, že při emisi mincí a bankovek musí ČNB postupovat vždy v souladu s předpisy stanovenými ECB.

Na první pohled se může zdát, že ČNB přijde o příjem v podobě ražebného. ECB však rozděluje celkové ražebné podle určitého vzorce mezi všechny centrální banky v rámci eurozóny. V rámci ochrany a péče o měnu bude ČNB nadále oprávněna řídit peněžní oběh, platební styk, zajišťovat funkčnost, efektivnost, spolehlivost, bezpečnost a rozvoj platebních systémů avšak v souladu s právními předpisy ECB. Tyto činnosti bude vykonávat ČNB v zájmu přispívání k fungování společné měny euro.

Pominu-li ekonomické důvody zavedení společné evropské měny a výnosy plynoucí z měnové unie nejsem zastáncem zavedení eura a to z pohledu numizmatického. Umělecké zpracování českých bankovek a mincí patří mezi světovou špičku a už v minulosti patřila česká platidla mezi velmi oblíbené a např. bankovky z první republiky ve zpracování Maxe Švabinského byly významně ceněny i v zahraničí. Nahrazením české měny unifikovanými platidly dojde ke ztrátě určitého symbolu národní hrdosti a identity, protože české bankovky a mince mají pevné historické a národní kořeny. Osobně si také myslím, že je velká škoda, že již ČNB nebude vyvíjet a realizovat ochranné prvky bankovek a mincí proti padělání, protože „české“ ochranné prvky patří k nejlepším na světě a mohla by ČNB v této oblasti získat ještě celou řadu ocenění, jak tomu bylo v roce 2008, kdy ČNB získala ocenění LACA za nejlepší novou bankovku nebo bankovní sérii a to za tisícikorunovou bankovku.

3 Emise peněz a její právní úprava v České republice

V této části se budu zabývat zejména organizačně administrativními nástroji ČNB, jejichž úkolem je zajištění bezproblémového peněžního oběhu, bezhotovostního platebního styku a s tím i spojeno posílení důvěry veřejnosti v českou měnu. Výchozím legislativním bodem pro tuto část mé práce jsou normy českého měnového práva, které náleží do odvětví práva finančního. Úkolem měnového práva je mimo jiné definovat formu peněz, která je na území České republiky akceptována jako zákonné peníze. Zákonnými penězi tento zákon rozumí „hmotné předměty, které lze použít jako oběživo (tj. k bezprostřední směně za nakupované zboží, služby a jiné statky) nebo platidlo (tj. k provádění finančních plateb) na úhradu peněžních závazků denominovaných v měně, na kterou znějí, a to v jejich nominální hodnotě“¹⁴⁵. Vedle definování formy peněz měnové právo upravuje pravidla emitování bankovek a mincí včetně jejich oběhu, napodobování platidel, opatření proti padělání a pozměňování platidel, pravidla bezhotovostního platebního styku a ochranu peněžního systému. Základní funkci měnového práva v ČR plní zákon č. 6/1993 Sb. o České národní bance, který stanovuje práva a povinnosti ČNB v rámci emise bankovek a mincí (§ 12 - § 22 tohoto zákona). Podle § 14 zákona o ČNB je peněžní jednotku v České republice koruna česká (Kč), která se dělí se na 100 haléřů. Rozlišujeme tak mezi peněžní jednotkou hlavní a vedlejší. Vedle zákona o ČNB tvoří měnové právo celá „řada norem různé právní síly“¹⁴⁶ jsou jimi zejména vyhlášky ČNB, které upravují konkrétní činnosti týkající se emise peněz. Pro mou práci je důležitá zejména vyhláška č. 37/1994 Sb., kterou se stanoví postup při příjmu peněz a nakládání s nimi a při poskytování náhrad za necelé a poškozené bankovky a mince a dále vyhláška č. 553/2006 Sb., o podmínkách, za kterých lze reprodukovat bankovky, mince, šeky, cenné papíry a platební karty a vyrábět předměty, které je úpravou napodobují. Mimo tyto dvě hlavní vyhlášky mě také budou zajímat vyhlášky týkající se ukončení platnosti bankovek a způsobu a doby jejich výměny a stejně tak vyhlášky týkající se vydávání bankovek resp. nových vzorů bankovek. Dále to bude zákon č. 284/2009 Sb., o platebním styku a na toto navazující vyhlášky ČNB a zákon č. 229/2002 Sb., o finančním arbitrovi. Kromě norem měnového práva budu také pracovat s výňatky zákona č. 40/2009 Sb. trestní zákoník. Z trestního zákoníku mě zajímá hlava IV trestné činy hospodářské a to díl 1 trestné činy proti měně a platebním prostředkům (§ 233 - § 239) a díl 4 trestné činy proti průmyslovým právům a proti autorským právům (§ 270).

¹⁴⁵ BAKEŠ (2009, str. 343)

¹⁴⁶ BAKEŠ (2009, str. 342)

3.1 Soustava českých zákonných peněz

Vedle činností, které jsem uvedla v podkapitole (2.2), spadá do emisní činnosti také stanovení soustavy českých platidel, které je z pohledu jednotlivých nominálních hodnot v plné kompetenci ČNB a je tedy upraveno vyhláškami ČNB. Soustava českých zákonných peněz je od vzniku ČNB tvořena bankovkami a mincemi, přičemž rozlišujeme mezi mincemi oběžnými a mincemi pamětními. *Pamětní mince* se z právního hlediska příliš neliší od mincí oběžných, jelikož mají svou nominální hodnotu v Kč a musí být na území ČR bankami a ČNB přijímány ve své nominální hodnotě k úhradě plateb avšak mohou být prodávány za ceny odlišně. Smyslem existence pamětních mincí však není jejich používání v hotovostním oběhu, ale jejich sběratelský zájem. Z čehož plyne, že jejich sběratelská a tržní hodnota je většinou vyšší než hodnota nominální. Vzhledem k tomu, že pamětní mince slouží ke sběratelským účelům, jsou raženy v malých objemech z drahých kovů – stříbrné slitiny (Ag 925 a Cu 75) a z čistého zlata ryzosti 999,9/1000. ČNB vytváří tzv. Plány emise pamětních mincí vždy na pětileté období¹⁴⁷, v kterých uveřejňuje jaké druhy pamětních mincí má v plánu v jednotlivých letech vydat, k jaké příležitosti bude mince vydána, soutěžní podmínky návrhu (přípravu platidla), výsledky soutěže (technickou realizaci), datum plánované emise a konečnou podobu mince včetně popisu. Pamětní mince bývají vydávány v různých nominálech. Na roky 2011-2015 se plánují čtyři nominály od 200 Kč u stříbrných mincí až po 10 000 Kč u mincí zlatých.

Oběžné mince původně byly vydávány v devíti nominálech vzoru 1993 – 10 haléřů, 20 haléřů, 50 haléřů, 1 Kč, 2 Kč, 5 Kč, 10 Kč, 20 Kč a 50 Kč. Vzhledem k ukončení platnosti 10 haléřů a 20 haléřů k 31. říjnu 2003 a 50 haléřů¹⁴⁸ k 31. srpnu 2008 se oběžné mince dnes vydávají ve zbývajících šesti nominálech. V roce 2000 byl u mincí 10 Kč¹⁴⁹ a 20 Kč¹⁵⁰ vedle základního vzoru 1993 vydán vzor 2000, který má odlišnou rubovou stranu připomínající rok 2000. Oběžné mince jsou vyráběny na rozdíl od pamětních z běžných kovů - z oceli, která je galvanicky pokovená jiným kovem. U mincí nominálních hodnot 1 Kč, 2 Kč, 5 Kč je ocel galvanicky pokovená niklem, u 10 Kč mědí, u 20 Kč jde o ocel plátovanou mosazí a galvanicky pokovenou mosazí a u 50 Kč je mezikruží plátováno a galvanicky pokoveno mědí a střed je plátovaný mosazí. Mince 50 Kč je tedy jedinou českou bimetalickou mincí, která je však vyrobena z jednoho ocelového jádra a nikoliv ze dvou jak se někomu může zdát. Vedle různé barevnosti mincí existují i různé tvary pro lepší rozpoznatelnost např. třináctihran

¹⁴⁷ V současnosti platí Plán emise pamětních mincí v letech 2011-2015.

¹⁴⁸ Důvod ukončení platnosti 50 haléřů byl stejný jako u 10 haléřů a 20 haléřů blíže kapitola (2.2).

¹⁴⁹ V objemu 10 032 000 ks plus 3 000 ks speciálně upravených pro sběratelské účely.

¹⁵⁰ V objemu 10 015 000 ks plus 3 000 ks speciálně upravených pro sběratelské účely.

u 20 Kč nebo jedenáctihran u 2 Kč¹⁵¹. Pro sběratelské účely se od roku 1997 vydávají oběžné mince zvláštního provedení z leštěných razidel a speciálně upraveného povrchového materiálu¹⁵². Tyto mince v oběhu nenajdeme, protože jsou raženy výhradně pro ročníkové sady oběžných mincí¹⁵³.

Soustava *českých bankovek* se sestává z šesti nominálů¹⁵⁴ - 100 Kč, 200 Kč, 500 Kč, 1000 Kč, 2000 Kč a 5000 Kč. Původně bylo nominálů osm. Platnost bankovky v nominální hodnotě 20 Kč byla ukončena k 31. srpnu 2008 a platnost bankovky nominální hodnoty 50 Kč k 31. březnu 2011. Bankovky byly vydávány ve 3 - 4 vzorech, přičemž bankovky vzoru 1993 všech nominálů jsou již neplatné. Nové vzory bankovek jsou vydávány zejména z důvodů zkvalitňování ochranných prvků proti padělání, nového ryteckého přepisu původního návrhu případně kvůli potřebě drobného technického vylepšení jako reakce na požadavky hotovostního oběhu. Vydání každého nového vzoru je právně podchyceno vyhláškou ČNB o vydání bankovek daného nominálu a vzoru, která stanovuje den vydání bankovky do oběhu tedy datum, kdy se bankovka stává oficiálně součástí soustavy platidel a obsahuje podrobný popis vzhledu bankovky včetně umístění ochranných prvků. Obdobně jako vydání nového vzoru mincí či bankovek je stanoveno vyhláškou ČNB i ukončení platnosti jednotlivých vzorů bankovek a mincí. Vyhláška o ukončení platnosti bankovek či mincí stanovuje den, kdy se ukončuje platnost daného platidla, způsob a dobu jeho výměny vždy v poměru 1:1 za platné bankovky a mince. V současnosti je aktuální vyhláška č. 21/2011 Sb., o ukončení platnosti bankovek po 50 Kč vzoru 1994 a vzoru 1997 a o změně vyhlášky č. 2/2007 Sb. K ukončení platnosti bankovek se bankovní rada ČNB rozhodla z důvodů vyšší trvanlivosti mince, která vydrží v oběhu desítky let, kdež to bankovky se musí měnit co tři až čtyři roky, což přinese snížení nákladů na zajištění plynulého peněžního oběhu. Tato vyhláška stanovuje, že k 31. březnu 2011 se ukončuje platnost bankovek 50 Kč výše uvedených vzorů. Od 1. dubna 2011 budou tyto zneplatněné bankovky vyměnitelné do 31. března 2012 ve všech bankách provádějící pokladní operace a pobočkách ČNB. Od 1. dubna 2013 do 31. března 2017 budou vyměnitelné pouze v pobočkách ČNB. Je zde tedy dodržena minimálně stanovená doba pro výměnu zneplatněných platidel pět let. Zvláštní zákon však může dobu prekluze stanovit i kratší jak tomu bylo např. v souvislosti s měnovou odlukou z února 1993. Po uplynutí doby prekluze již nelze zneplatněná platidla vyměnit ani na základě individuální výjimky. Na konci doby prekluze má povinnost ČNB celkovou nominální částku zneplatněných platidel, které

¹⁵¹ Tyto tvary jsou pro kontinentální Evropu netradiční. Stejně tak i bimetalické řešení 50 Kč, která v roce 1994 získala prestižní cenu Mince roku v kategorii nejlepší oběžná mince.

¹⁵² Mince této kvality jsou mezi numizmatiky označovány jako proof.

¹⁵³ Např. v roce 2009 bylo takto raženo 3200 ks od každé mince tj. 3200 sad.

¹⁵⁴ Od 1. dubna 2011.

nebyly předloženy k výměně odečíst od množství peněz v oběhu na svých účtech. Tato částka se poté stává příjmem ČNB. Pokud se ČNB rozhodne určitou bankovku či minci ze soustavy platidel vyjmout, musí sledovat i jiné faktory než jsou jen její náklady. Zejména tomu bylo v době zrušení haléřových položek, kdy ČNB musela posoudit dopad zrušení haléřů na ekonomiku ČR. Přesněji mám na mysli dopad na cenovou hladinu z pohledu hlavního cíle ČNB. ČNB přišla se závěrem, že celkový dopad na zvýšení inflace bude při zrušení haléřových položek max. 0,5%. Dopady na inflaci se samozřejmě nevztahují na situace, kdy se pouze ruší vzory nebo typy platidel a nahrazují se novými. ČNB by také měla zvážit dopad zneplatnění mince či bankovky na plynulost a hospodárnost peněžního oběhu.

Je nutno poznamenat, že vydání nového vzoru nutně neznamená zneplatnění vzoru původního. V současnosti jsou u každé bankovky platné dva vzory mimo 500 Kč, u které jsou platné vzory tři. Bankovky jsou vyráběny ze speciálního bankovkového (ceninového) papíru, který se k nám dováží převážně z Německa a Velké Británie. Od dovozu z Francie již bylo opuštěno. To, že se ceninový papír dováží, neznamená, že by u nás nebyl schopný výrobce, ale existuje jakási úmluva, podle které využívají emisní banky k výrobě bankovek papír vždy z jiné země. U nás se velice kvalitní bankovkový papír vyrábí ve Štětí. Bankovkový papír je čistě přírodní produkt vyráběn ze 100% bavlny, do kterého se nepřidávají žádné umělé příměsi, aby byl schopen odrážet ultrafialové světlo, tzn., že pod UV lampu nesvítí jako obyčejný kancelářský papír. Původně se bankovkový papír vyráběl ze směsi, kterou tvořila ze 75% bavlna a z 25% konopí a len. K tisku bankovek se také používají speciální barvy. Jde vždy o míchané barvy, aby bylo horší pro padělatelé jejich odstín napodobit. Stejně tak neumí tiskárny napodobit iris, což je přechod mezi barvami. Tyto barvy se k nám dovážejí ze Švýcarska.

3.1.1 Ochranné prvky soustavy českých bankovek

Z pohledu technické úrovně jsou české bankovky na velmi vysoké úrovni vyznačující se moderními ochrannými prvky, které patří mezi světovou špičku. Každá bankovka v podstatě obsahuje osm základních ochranných prvků, které lze spatřit lidským okem resp. jde o ochranné znaky určené široké veřejnosti. Patří mezi ně vodoznak, ochranný okénkový proužek, ochranná vlákna, soutisková značka, skrytý obrazec, opticky proměnlivá barva (u bankovek od nominální hodnoty 500 Kč a výše), iridiscentní pruh (u bankovek od nominální hodnoty 1000 Kč a výše) a mikrotext¹⁵⁵, přičemž rozlišujeme mezi ochrannými prvky vznikající za mokra resp. při výrobě bankovkového papíru a prvky vznikající při tisku.

¹⁵⁵ Tyto ochranné prvky jsou totožné s ochrannými prvky eura a dalších měn.

3.1.1.1 Ochranné prvky vznikající za mokra

1. Vodoznak

Vodoznak též nazýván jako průhledka je nejstarším ochranným prvkem (na našem území se používá až od roku 1953). Vodoznak je v mokré fázi vytlačen pomocí egutéru¹⁵⁶. Lze ho zřetelně vidět při pohledu na bankovku proti světlu. Rozlišujeme mezi vodoznakem negativním - tmavým a pozitivním – světlým a ornamentálními¹⁵⁷ a portrétními znaky. Vodoznak tvoří vždy portrét osobnosti vyobrazené na bankovce, jde tedy o portrétní znak vyobrazený kombinací negativního a pozitivního. Vodoznak pod UV světlem nikdy nesvítí, na což padělatelé často neberou ohled a lze tak padělek snadno rozeznat.

2. Ochranný okénkový proužek

Ochranný proužek se nachází na kratší straně bankovky a je vyroben z umělé metalizované hmoty zapuštěné do papíru. Na lící straně vystupují v pravidelných odstupech lesklé části proužku s mikrotextem, a části jsou zapuštěny. Při průhledu je viditelný jako souvislý pruh. Nově je využíván proužek v barvě hnědofialové měnící se na zelenou o šířce 3mm s opakujícím se šrafovaným negativním mikrotextem s logem ČNB a nominální hodnotou¹⁵⁸.

3. Ochranná vlákna

Pravá vlákna jsou oranžové barvy a délky 6mm za mokra zapuštěna do papíru¹⁵⁹. Nejlépe rozpoznatelná jsou na bílých okrajích bankovky. Ochranná vlákna jsou vytvořena velmi důmyslně – část se jich rozsvítí až pod UV zářením. Za denního světla viditelná vlákna svítí žlutě a neviditelná zeleně.

3.1.1.2 Ochranné prvky vznikající při tisku

Pro zjištění pravosti bankovek je vedle znalosti ceninového papíru rozhodující rozlišit tiskové techniky. Pro padělatelé je prakticky nemožné, aby dokázali 100% napodobit tiskovou techniku moderních bankovek, protože se k tisku využívají speciální polygrafické stroje, které jsou pro běžného občana nesehnatelné a cenově nedostupné. Už z tohoto důvodu vznikají značné rozdíly mezi pravou a falešnou bankovkou.

¹⁵⁶ Speciální válec, který vytváří vodoznaky díky nestejnému množství papírové hmoty.

¹⁵⁷ Na bankovkách ČNB se nevyskytují.

¹⁵⁸ Původně byl proužek kovově stříbrné lesklé barvy šířky 1,4 mm s opakujícím se negativním mikrotextem nominální hodnoty.

¹⁵⁹ Původně se ochranná vlákna vyráběla z přírodních surovin – zvířecích štětín a zaječích chlupů.

Rozlišujeme 3 základní tiskové techniky:

- a) tisk z výšky,
- b) tisk z plochy,
- c) hlubotisk.

Tisk z výšky neboli knihtisk. Na tiskové desce jsou tisknouce místa vyvýšena jako na klasickém gumovém razítku. Touto tiskovou technikou jsou na bankovkách tisknuta sériová čísla, která se tisknou na bankovky úplně jako poslední. *Tisk z plochy* neboli ofset. Pro tisk jsou využívány válce, které dokážou tisknout z rubu i líce najednou. Před tiskem je papír namagnetizován a na tyto místa je přenesena barva, která splývá s plochou papíru bez jakéhokoliv ohraničení či plasticity. Tento tisk umožňuje vytvoření soutiskové značky a mikrotextu, který pomocí vizuálních smyslů lze zachytit jen obtížně. Jde o nejlevnější typ tisku. *Hlubotisk* dokáže napodobit 3D rozměr tzn., že barva je hmatatelná, což je nejzřetelnější v tmavých místech hlavního motivu bankovky nebo u nominální hodnoty na líci bankovky¹⁶⁰. U tisku z výšky byla tisknouce místa vyvýšena, u hlubotisku je tomu naopak tisknouce místa jsou „vrypy ryteckého rydla nebo jehly“¹⁶¹ jde tedy v podstatě o linoryt.

Mezi ochranné prvky, které jsou nesené barvami a vytvořené tiskem patří soutisková značka, skrytý obrazec, opticky proměnlivá barva, iridiscentní pruh a mikrotext.

4. Soutisková značka

Soutisková značka má kruhový tvar a tvoří ji písmena „ČR“. Z rubu i líce bankovky je viditelná pouze jedna část značky, která jako samostatná nedává smysl. Celý znak lze vidět v průhledu proti světlu a jednotlivé části na sebe přesně navazují, proto je pro padělatele špatně napodobitelná, jelikož tisknou každou stranu padělku zvlášť a nikoliv najednou jako v tiskárně cenin.

5. Skrytý obrazec

Skrytý obrazec je umístěn na lící straně bankovky v ornamentech na rameni portrétu výjimečně i pod ním. Je tvořen číslem nominální hodnoty bankovky. Lze ho vidět jen tehdy, sklopíme-li bankovku do vodorovné polohy ve výši očí. Z delší strany bankovky je obrazec tmavší, z kratší strany světlý.

¹⁶⁰ Nominální hodnota bankovky je na rubu bankovky tisknuta ofsetem.

¹⁶¹ PEKÁREK (2000, str. 28)

6. Opticky proměnlivá barva

Základem tohoto prvku je optický efekt, kterého lze dosáhnout použitím speciální tiskové barvy¹⁶², která mění své zbarvení v závislosti na úhlu sklopení bankovky proti dopadajícímu světlu např. z čelního pohledu má znak zlatou barvu, při sklopení zelenou.

7. Iridiscentní pruh

Iridiscentní pruh je umístěn na lící straně blíže k pravému okraji bankovky o šířce cca 20mm. Jeho barva je duhově proměnlivá. Při běžném pohledu se jeví pruh jako téměř průhledný s lehkým zabarvením. Při sklopení bankovky má pruh barevný nádech kovového odlesku s pozitivně vyznačenými čísly označující nominální hodnotu bankovky.

8. Mikrotext

Umístění mikrotextu je individuální podle druhu bankovky, ale vždy ho najdeme na lící straně kolem hlavy portrét. Mikrotext z lící strany představuje číselné označení nominální hodnoty bankovky. Na rubové straně je u pravého okraje skryt slovně nebo číselně. Pouhým okem je těžko rozeznatelný.

Veškeré výše uvedené ochranné prvky jsou znázorněny v obrázek 3.1.1.1. Jednotlivá čísla na bankovce odpovídají mému číslování ochranných prvků v textu.

Obrázek 3.1.1.1 Ochranné prvky 5000 Kč

Zdroj: Ochranné prvky 5000 Kč, ČNB.

Mimo tyto ochranné prvky se nově se na bankovkách s inovovanou úpravou designu objevují žluté kroužky, které mají ztížit kopírování a skenování bankovek. Tyto ochranné prvky jsou zjistitelné pouhým okem případně pomocí lupy u mikrotextu. Existují však i další prvky, které lze rozeznat pouze speciálními přístroji. Jedním z nich je speciální lampa s UV zářením, kterou mají obecně k dispozici osoby pracující s hotovostí. Pod ultrafialovým světlem jsou viditelné skryté ornamenty, určité části bankovky, vodorovné číslování

¹⁶² Cena této speciální barvy je v řadách deseti tisíc korun za kg. Mě poskytnutá informace byla 40 000 Kč za kg.

bankovky a ochranná vlákna a to v barvě žluté, zelené nebo oranžové¹⁶³. Stejně tak mohou tyto pracovníci využívat tzv. POLE tester, pomocí něhož lze v okénkovém proužku vidět další skrytý ochranný prvek. Po přiložení POLE testeru se na proužku objeví efekt POLE prvku jako šrafované světlé a tmavé části ve tvaru kosodélníku.¹⁶⁴

Existují i další ochranné prvky bankovek, o kterých však ČNB veřejnost neinformuje a standardními pomůckami nejsou rozeznatelné. Příkladem může být využití speciálních infrabarev jde o tzv. metamerii, které jsou viditelné pouze pod speciálním přístrojem zvaném infravizor¹⁶⁵. Části bankovky vytištěné infrabílou barvou pod infračerveným světlem zcela zmizí naproti tomu části tištěné infračernou barvou jsou viditelné do nejmenších detailů. V rámci zkoušení pravosti bankovek je tento typ testu pod infravizorem první, který pracovníci ČNB dělají, protože se prozatím žádnému padělateli nepovedlo vlastnosti těchto barev napodobit. V podstatě ani nejsou zaznamenány pokusy snahy o jejich napodobení.¹⁶⁶

¹⁶³ Je nutno poznamenat, že např. po vyprání bankovky září pod ultrafialovým světlem i jiné části bankovky včetně celé bankovky a naopak u opotřebovaných bankovek se viditelnost prvků snižuje. Na správné posouzení prvků má také vliv typ, stáří a zdroj ultrafialového světla.

¹⁶⁴ viz Emise oběživa a nové ochranné prvky bankovek, Bankovka 1000 vzor 2008.

¹⁶⁵ Koupě tohoto přístroje je poměrně nákladná a proto si je mohou dovolit pouze movitější instituce, které se běžně zabývají příjmem valut.

¹⁶⁶ Veškeré informace k této podkapitole (3.1.1) byly čerpány z Pekárek (2002), Ochranné prvky 5000 Kč, ČNB a kurzu o rozpoznávání platidel podezřelých z padělání nebo pozměňování, který pořádá ČNB.

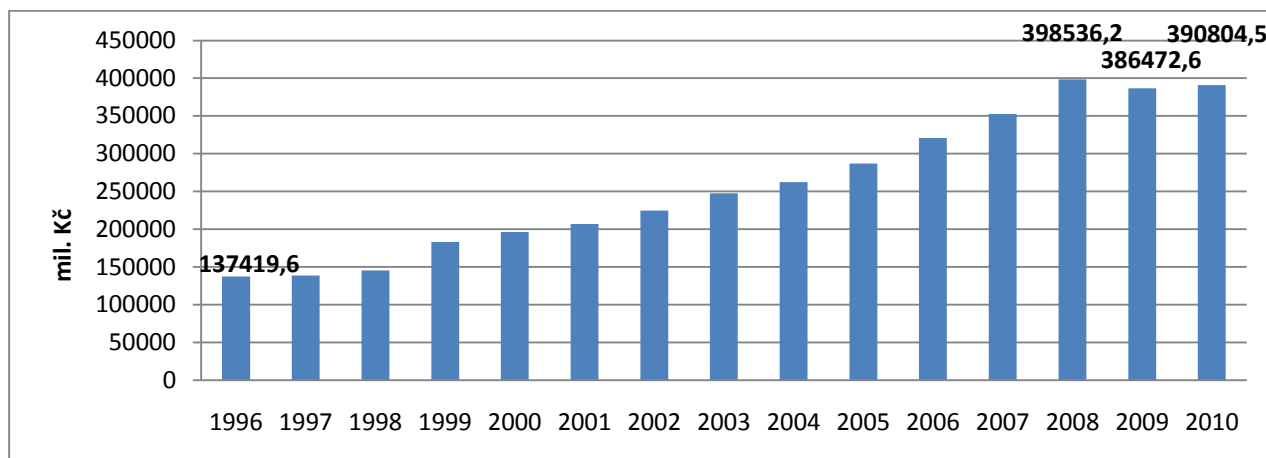
3.2 Struktura peněžního oběhu v ČR

Před definováním pravidel pro zajištění bezproblémového hotovostního oběhu a aktivit, které ho narušují, je třeba se seznámit se strukturou peněžního oběhu v České republice. Hotovostní peníze tvoří v ČR cca 1/7 veškerého objemu peněz. Zbylou část tvoří bezhotovostní peníze. Od roku 1993 došlo k nárůstu hodnoty hotovosti v oběhu o více než 620%. Ke konci roku 1993 se hodnota bankovek a oběžných mincí v oběhu pohybovala okolo 63 mld. Kč. O 17 let později tedy na konci roku 2010 přesahovala hodnota hotovosti v oběhu 390,8 mld. Kč (cca 2 miliardy Kč), přičemž vůbec největšího objemu bylo dosaženo v roce 2008 hodnotou 398,54 mld. Kč (cca 3 miliardy Kč), což je patrné z grafu 3.2.1. V tomto grafu je jasně viditelná vzestupná tendence objemu hodnoty hotovosti bankovek a oběžných mincí v oběhu za roky 1996 – 2010¹⁶⁷, k čemuž dle mého názoru mimo jiné přispěla zvyšující se poptávka po penězích během sledovaného období vyvolaná např. zvýšením reálných důchodů, poklesem úrokových sazeb, ale i zvyšováním daní a na to navazujícím růstem cenové hladiny. V grafu 3.2.2 můžeme také vidět vzestupnou tendenci vývoje počtu kusů platidel v oběhu v souladu s vývojem hodnoty oběživa. Avšak v roce 2009 došlo k prudkému propadu počtu kusů mincí o 1060,7 mil. Kč oproti roku 2008, což je dle mého názoru dáno zejména tím, že ze statistiky oproti roku 2008 již byly vypuštěny 10 a 20 haléře, které stále i po zneplatnění tvořily 31% z objemu kusů mincí v oběhu avšak 0% z objemu v mil. Kč. Což mi potvrzuje i skutečnost, že došlo k celkovému meziročnímu poklesu kusů platidel v oběhu v roce 2009 o 35% (1071,4 mil. Kč), ale z pohledu hodnoty platidel došlo k poklesu jen o 3%. (12 063,6 mil. Kč). V roce 2010 již došlo k nárůstu obou ukazatelů. V roce 2011 se dá předpokládat, že dojde k poklesu zejména u bankovek vzhledem k ukončení platnosti papírové bankovky nominální hodnoty 50 Kč. Zároveň by mohlo dojít i k poklesu u počtu kusů mincí pokud by již ze statistiky pro rok 2011 byly vypuštěny 50 haléře, které ještě v roce 2010 představovaly 21,6% z objemu kusů mincí a 0% z objemu v mil. Kč, takže z hlediska hodnotového by k poklesu dojít nemuselo. Byla by zde i možnost nárůstu počtu hodnoty mincí vzhledem k ukončení platnosti bankovky 50 Kč. ČNB však neplánuje žádnou mimořádnou emisi vzhledem k těmto skutečnostem. Ze statistiky ČNB - struktury peněžního oběhu ke konci roku 2010 vyplývá, že největší procentní podíl na celkovém oběživu zaujímá bankovka hodnoty 1000 Kč a to z 31,3%, hned za ní bankovka hodnoty 5000 Kč z 30,8%, z 28,4% bankovka hodnoty 2000 Kč, bankovky 500 Kč a 200 Kč každá po 2,6%, bankovka 100 Kč 1,2% a bankovka 50 Kč 0,2%. Na 1 obyvatele připadalo k 31. prosinci 2010 33,1 Kč

¹⁶⁷ ČNB zveřejňuje informace o struktuře peněžního oběhu až od roku 1996, proto jsem nemohla sestavit graf i za dřívější roky.

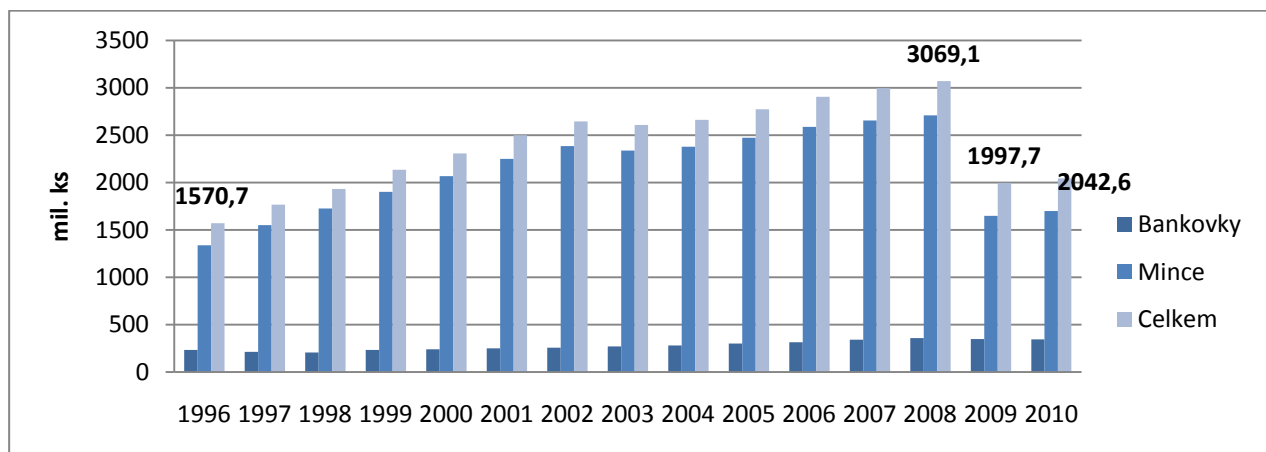
bankovek¹⁶⁸, což je v hodnotovém vyjádření 36 440 Kč¹⁶⁹. Mincí připadalo ke stejnému datu na 1 obyvatele 163 ks. V rámci této podkapitoly bych ještě uvedla skutečnost, že podíl počtu kusů mince hodnoty 50 Kč v oběhu od své prvotní emise, kdy zaujímala na celkovém oběhu 0,2% (2,5 mil. ks), vzrostl o 3,5 p.b. a k poslednímu dni roku 2010 zaujímal na celkovém oběhu 3,7% (62,7 mil. ks). Vzhledem k ukončení platnosti bankovky téže nominální hodnoty můžeme předpokládat v následujících letech další zvýšení podílu počtu kusů tohoto nominálu na celkovém oběhu.

Graf 3.2.1 Vývoj bankovek a mincí v oběhu v letech 1996 - 2010 (v mil. Kč)

Zdroj: Peněžní oběh, ČNB, vlastní zpracování

Graf 3.2.2 Vývoj bankovek a mincí v oběhu v letech 1996 – 2010 (v mil. ks)

Zdroj: Peněžní oběh, ČNB, vlastní zpracování

¹⁶⁸ Jsou zde zařazeny i bankovky 20 Kč vzhledem k jejich vyměnitelnosti do 31. srpna 2014.

¹⁶⁹ Vypočteno z počtu jednotlivých kusů bankovek na 1 obyvatele a jejich nominálů – 2,3 ks 5000 Kč, 5,3 ks 2000 Kč, 11,8 ks 1000 Kč, 2 ks 500 Kč, 4,9 ks 200 Kč, 4,7 ks 100 Kč, 1,6 ks 50 Kč a 0,5 ks 20 Kč.

3.3 Hotovostní peněžní oběh

Z výše popsaného resp. z kapitoly (3.1) vyplývá, že „je suverénní pravomocí ČNB stanovovat vyhláškou nominální hodnotu“¹⁷⁰ platidel a další náležitosti včetně ochrany před paděláním českých bankovek a mincí a naopak „vydáním nové vyhlášky mince a bankovky určitých nominálních hodnot ze soustavy platidel vyjmout“¹⁷¹. Kromě zajištění těchto činností ČNB v rámci ochrany měny a péče o ni upravuje pravidla oběhu zákonných peněz tj. pravidla přijímání peněz a nakládání s nimi. Tyto závazná pravidla pro hotovostní peněžní oběh neboli „koloběh peněz v podobě bankovek a mincí“¹⁷² jsou vymezena obecnými ustanoveními zákona č. 6/1993 Sb., která jsou konkretizována formou vyhlášky ČNB. Přesněji jde o ustanovení § 22 zákona č. 6/1993 Sb. Tuto funkci v současnosti plní vyhláška č. 37/1994 Sb., kterou se stanoví postup při příjmu peněz a nakládání s nimi a při poskytování náhrad za necelé a poškozené bankovky a mince. Vyhláška nabyla své účinnosti 1. března 1994 a zrušuje vyhlášku SBČS č. 147/1992 Sb., která se týkala stejné činnosti. Principiálně tato vyhláška právně vynucuje oběh českých bankovek a mincí, jelikož stanovuje povinnost přijímat zákonné peníze. Avšak povinnost přijímat zákonné peníze není povinností absolutní. Tato povinnost je odstupňována do několika úrovní podle typu subjektu – banka, jiná právnická osoba, fyzická osoba a předmětu – bankovky, oběžné mince, pamětní mince. Uplatňuje se na základě splnění určitých předpokladů, kterými jsou zejména celost, celistvost, neopotřebovanost a nepoškozenost zákonných peněz. *Za celé peníze* jsou považovány podle §1 odst. 3 vyhlášky č. 37/1994 Sb., ty kterým nechybí žádná jejich část. Mohou být tedy např. roztrženy, ale byly předloženy všechny jejich části třeba i poslepované. *Celistvými penězi* jsou podle stejného paragrafu takové, které tvoří souvislý a neporušený celek. *Opotřebované peníze* jsou takové, které doznaly úbytku na kvalitě vlivem oběhu. Jsou na nich jasně viditelné znaky opotřebení např. úbytek hmotnosti u mincí, snížení viditelnosti tiskového obrazce u bankovek. *Poškozené peníze* jsou takové, které doznaly úbytku na kvalitě jiným způsobem než oběhem např. pomalováním, popsáním, zamazáním lepidlem či barvou, úmyslným poškozením, vypráním bankovek, přetištěním, potištěním, propíchnutím, rozklepnutím nebo poškozením chemikáliemi u mincí.

Pokud se podíváme na povinnost přijímat zákonné peníze *z pohledu jednotlivých subjektů*, tak *fyzické osoby* mohou podle vyhlášky č. 37/1994 Sb. odmítnout příjem zákonných peněz pokud jsou tyto peníze poškozené nebo opotřebované oběhem. *Právnické osoby* mají právo odmítnout poškozené peníze, avšak musí přijmout peníze opotřebované

¹⁷⁰ Racionalizace soustavy drobných mincí v ČR (2007, str. 3)

¹⁷¹ Racionalizace soustavy drobných mincí v ČR (2007, str. 3)

¹⁷² BAKEŠ (2009, str. 346)

za podmínky jejich celosti a celistvosti. ČNB a ostatní banky provádějící pokladní operace musí přijmout jak opotřebované tak poškozené peníze, jsou-li celé a celistvé a pokud jsou součástí soustavy platidel, tzn., že se jimi platí. Z hlediska předmětu povinnosti přijímat zákonné peníze musí platné české bankovky přijímat bez omezení co do obsahu všechny právnické i fyzické osoby. U mincí tato neomezenost již neplatí. Pouze ČNB a ostatní banky přijímají bez obsahového omezení české oběžné a pamětní mince. Ostatní právnické osoby a fyzické osoby mohou odmítnout přijetí oběžných mincí nad 10 kusů téže nominální hodnoty, mincí celkové částky 100 Kč u mincí do nominální hodnoty 10 Kč včetně a nad celkovou částku 500 Kč u mincí vyšší nominální hodnoty a stejně tak mohou odmítnout přijetí českých pamětních mincí. Původně tato vyhláška zahrnovala i povinnost ČNB a ostatních bank přijímat bývalé československé pamětní mince, které byly vydány SBČS v letech 1954 -1992. Na základě vyhlášky ČNB č. 142/2000 Sb. byla k 30. červnu 2000 ukončena platnost těchto pamětních mincí jako zákonných peněz na území ČR¹⁷³ a tato povinnost tak byla překonána.

Tato část (§ 1) vyhlášky č. 37/1994 Sb. má zejména praktické důvody, které zajišťují plynulý peněžní oběh, protože např. používání pamětních mincí u obchodníků by vedlo vzhledem k existenci řady různých nominálů a rozměrů ke komplikaci při třídění, balení a vykazování přijatých peněz. Stejně tak tento paragraf chrání příjemce před rádoby žertovnými či zlomyslnými platbami vysokých částek v mincích nízkých nominálů. Již při dnes platném limitu je každá fyzická osoba povinna přijmout platbu v mincích celkové hodnoty 600 Kč, která je za nejvýhodnějšího poměru tvořena 20 ks mincí celkové hmotnosti 173,2 gramů¹⁷⁴.

Jelikož nemají fyzické a právnické osoby povinnost přijmout poškozené a necelé bankovky a mince stávají se nepoužitelnými k platbám a je možné je předložit k výměně příslušnému subjektu - ČNB a ostatním bankám provádějící pokladní operace. Způsob poskytování náhrad za takovéto zákonné peníze je upraven v §6 - §11 vyhlášky č. 37/1994 Sb. Pokud jsou *bankovky celé* a nejsou složeny s více než dvou částí, u kterých je zřetelné, že k sobě patří, vyměňují se v plné nominální hodnotě. Stejně tak i celé poškozené mince. Plnou nominální hodnotu dostaneme i za celistvou bankovku, které chybí pouze část bílého nepotištěného okraje. V případě, že bankovka je složena z více než dvou částí mluvíme o *náhradě za necelé bankovky* a jako celek jsou posuzovány jen tehdy, není-li pochyb o tom,

¹⁷³ Platnost těchto platidel byla ustanovena na území ČR § 1 odst. 2 zákona č. 60/1993 Sb., o oddělení měny.

¹⁷⁴ Při výpočtu, že částka 100 Kč je tvořena 10 ks 10 Kč hmotnosti 7,62 g a a částka 500 Kč je tvořena 10 Ks 50 Kč hmotnosti 9,7 g.

že jednotlivé části k sobě patří např. podle natržených částí, které na sebe jasně navazují nebo podle sériového čísla. Proto jsou za tímto účelem české bankovky označovány sériovým číslem vždy dvakrát na protilehlých stranách rubu bankovky. V případě, že existují pochybnosti, posuzuje se každá předložená část zvlášť. Náhrada je poskytována podle velikosti plochy poškozené bankovky podle tzv. čtvrtinového pravidla. Velikost plochy bankovek se určuje podle mřížek, které rozdělují plochu bankovky na 100 stejně velkých políček. Náhrada se neposkytuje za zbytek bankovky, který je menší než $\frac{1}{4}$ původní plochy bankovky. Naopak plnou náhradu nominální hodnoty bankovky získáme, je-li celá nebo posuzovaný zbytek je větší než $\frac{3}{4}$ původní plochy bankovky. Polovinu hodnoty získáme tehdy, je-li předložený zbytek $\frac{1}{2}$ až $\frac{3}{4}$ původní plochy a čtvrtinu hodnoty dostaneme za předložený zbytek velikosti nejméně $\frac{1}{4}$ a menší než $\frac{1}{2}$. Náhrada za *necelé mince* se poskytuje pouze u mincí, u kterých může dojít k oddělení vnějších a středních částí nebo u mincí, které byly podélně rozštěpeny v hraně na část s lící a část s rubovou stranou. Samozřejmě se vyměňují jen ty platidla jak celá tak necelá, u kterých není pochyb o jejich pravosti a nominální hodnotě. V opačném případě se bez náhrady odeberou a zašlou zkušebně platidel ČNB. Banky musí a ČNB může odmítnout vyměnit bankovky či mince, jejichž reliéf je nečitelný, deformovaný nebo proděravělý. Tyto platidla se poté zašlou ke zničení ČNB a předložiteli se vystaví potvrzení o jejich odebrání. Bez náhrady mohou být také odebrány bankovky, jejichž vzhled byl pozměněn např. popsáním, pomalováním, potištěním, zamazáním lepidlem. Existuje však i výjimka, kdy ČNB může poskytnout náhradu za poškozené bankovky a mince, které nebylo možné vyměnit na základě výše popsáných pravidel. Jde např. o bankovky zuhelnatělé, avšak předložitel musí jasně vysvětlit situaci, jak došlo k poškození bankovek či mincí. V takovém případě však může ČNB požadovat úhradu nákladů vynaložených na výrobu bankovek a mincí. Pro zajímavost se náklady na výrobu jedné bankovky pohybují okolo 2,50 Kč a u mincí např. 50 Kč cca 4 Kč, u 20 Kč a 10 Kč cca 1,50 Kč. Za zmínku ještě stojí, že výroba jedné bankovky resp. archu trvá cca 3 měsíce, protože dochází k nátisku v několika vrstvách, které musí postupně schnout.

Výše popsaná pravidla se převážně týkají občanů resp. fyzických osob. ČNB však vydala k vyhlášce č. 37/1994 Sb. úřední sdělení ČNB ze dne 11. září 2007, v kterém upřesňuje některé postupy pro banky stanovené touto vyhláškou. Jde zejména o druhy bankovek a mincí, které banky odebírají bez náhrady např. vzory bankovek označené textem „VZOR“ a poskytování náhrad za peníze, které byly poškozené nebo znehodnocené při použití bezpečnostního zavazadla nebo iniciačního balíčku. Toto úřední sdělení zároveň doplňuje úřední sdělení ČNB ze dne 19. května 2004, v kterém jsou bankám stanoveny

podmínky při zpracovávání necelých a poškozených bankovek, způsobu balení a zasílání těchto peněz do ČNB, která bankám poskytnuté částky uhradí. Banky, které poskytly náhrady za poškozené bankovky a mince zasílají tyto poškozené peníze do ČNB nejpozději do jednoho měsíce od poskytnutí náhrady. Stejně tak toto úřední sdělení definuje postup při zasílání bankovek a mincí zadržovaných bez náhrady nebo poškozených v důsledku aktivace bezpečnostního zavazadla, kdy předložitel musí podepsat čestné prohlášení, že poškozené bankovky a mince nepocházejí u trestné činnosti.

Jelikož na příjemce zákonných peněz přechází zodpovědnost za správný počet a pravost peněz musí být schopen příjemce toto překontrolovat. Pokud fyzické osobě vznikne, alespoň podezření, že předložené peníze jsou padělané nebo pozměněné může jejich přijetí odmítnout. Právnícké osoby musí padělané, pozměněné nebo podezřelé bankovky a mince odebrat bez náhrady na základě vystavení písemného potvrzení a zašlou je zkušebně platidel ČNB. Zároveň odebrání bankovek a mincí právnícké osoby bezodkladně oznámí policii či orgánům státního zastupitelství. Pokud by právnícké osoby takovéto bankovky neodebraly, hrozí jim za tento správní delikt pokuta až do výše 1 mil. Kč. Vzor potvrzení o odebrání bankovek a mincí podle zákona o ČNB a náležitosti takového potvrzení jsou uvedeny v příloze (2). Pokud se prokáže pravost bankovek a mincí, ty se neprodleně vrátí předložiteli. Pokud není možné předložiteli peníze vrátit např. z důvodů nedostatečných údajů o něm a nepodaří se upřesnit informace ani do 30 dnů od vyrozumění právnícké osoby, která peníze odebrala. Uloží se protihodnota¹⁷⁵ odebraných peněz na zvláštní účet vedený u ČNB a na žádost předložitela se mu zpětně vyplátí. V případě, že by šlo o bankovky a mince cizí měny uloží se taktéž její protihodnota na zvláštní účet u ČNB a v případě, že je nutné¹⁷⁶ se přepočítají na českou měnu podle kurzu střed, který je vyhlášován ČNB. V případě žádosti předložitela o navrácení peněz zpět se mu vyplátí protihodnota v měně, na kterou zněly.

Souvztažně s vývojem ekonomického prostředí se vyvíjí i pravidla hotovostního oběhu, která reagují zejména na bezpečnost bezhotovostních operací ve vztahu k boji proti organizovanému zločinu, praní špinavých peněz a hrozbě terorismu. Snaží se tak potlačit nežádoucí vlastnosti hotovostních plateb, kterými je zejména anonymita, nezachytitelnost a manipulace s historií plateb. Proto bylo v roce 2004 v ČR poprvé v historii přijato *zákonné omezení plateb v hotovosti*. Tuto skutečnost vymezuje zákon č. 254/2004 Sb., o omezení plateb v hotovosti, který stanovuje limit pro platby v hotovosti. Tento právní předpis přináší

¹⁷⁵ Protihodnotou se myslí jiná skladba bankovek a mincí, ale ve stejné nominální hodnotě, která byla předložiteli odebrána.

¹⁷⁶ Jde o případy, kdy si předložitel peníze nevyzvedne.

průlom do oblasti zákonných peněz, protože je již nelze použít v libovolném objemu k úhradě závazku znějícího na českou měnu. Na základě tohoto zákona je možné hotovostně uhradit platby pouze do výše 15 000 EUR. V podstatě tedy neplatí skutečnost, kterou nařizuje vyhláška č. 37/1994 Sb. a to, že jak fyzické tak právnické osoby přijímají platné české bankovky bez omezení. Mohou je tedy přijmout do max. výše 15 000 EUR, přičemž přepočet na měnu platby se ze zákona děje použitím směnného kurzu devizového trhu vyhlášeného ČNB v den platby. Tento kurz je ČNB vyhlášen až v odpoledních hodinách na základě výsledků obchodování na devizovém trhu a tedy může být pro ranní a dopolední platby problém tento limit dodržet resp. nemohou subjekty přesně posoudit hodnotu zákonného limitu. Tento zákon se vztahuje na platby mezi právnickými a fyzickými osobami s trvalým bydlištěm, sídlem či místem pobytu v ČR a na platby od těchto osob plynoucí do zahraničí. Nedodržení stanoveného limitu je klasifikováno jako správní delikt u právnických osob pokutován až do výše 5 000 000 Kč, resp. u fyzických osob jako přestupek pokutován až do výše 500 000 Kč. Tento zákon se nevztahuje na platby typu – úhrada daní, poplatků, cel, povinných plateb vyplývajících z pracovněprávních vztahů, platby důchodů, platby pojistného, platby prováděné v době vyhlášeného krizového stavu atd. Pro nadlimitní platby je tedy předepsána bezhotovostní forma placení, kterou se podle zákona rozumí bezhotovostní převod peněžních prostředků prostřednictvím peněžních ústavů. Bezhotovostním platebním stykem se budu zabývat v podkapitole (3.4).

3.3.1 Aktivita narušující bezporuchový hotovostní oběh

3.3.1.1 Padělání a pozměňování peněz v ČR

Padělání a pozměňování peněz patří mezi aktivity, které narušují bezporuchový hotovostní oběh, tudíž jsou trestně postižitelné. *Padělání peněz* definujeme jako výrobu a šíření nepravých peněz s úmyslem tyto peníze udat jako pravé. Padělanými penězi nemusí být jen nepravé napodobeniny peněz, ale také peníze, které jsou prakticky totožné s pravými penězi, tzn., že byly vyrobeny originální tiskárnou cenin nebo mincovnou stejným způsobem jako pravé peníze, ale nebyly řádným způsobem uvedeny do oběhu k tomu oprávněnou institucí tedy ČNB¹⁷⁷. *Pozměňování peněz* spočívá v upravování pravých peněz za účelem jejich dodání do oběhu jako peněz vyšší hodnoty¹⁷⁸. V minulosti (při měnové odluce 1993) bylo jako pozměňování peněz kvalifikována i manipulace s kolkem. Bez ohledu na výši způsobené škody jsou obě tyto aktivity včetně neoprávněné výroby peněz, na niž již v novém

¹⁷⁷ Příkladem může být zahraniční případ, kdy si pracovníci mincovny narazili pro svou vlastní potřebu z pravých razidel pamětní mince ve větším množství, než na které zněla objednávka od emisní instituce.

¹⁷⁸ Mohou být změněny i jiné údaje než jen nominální hodnota.

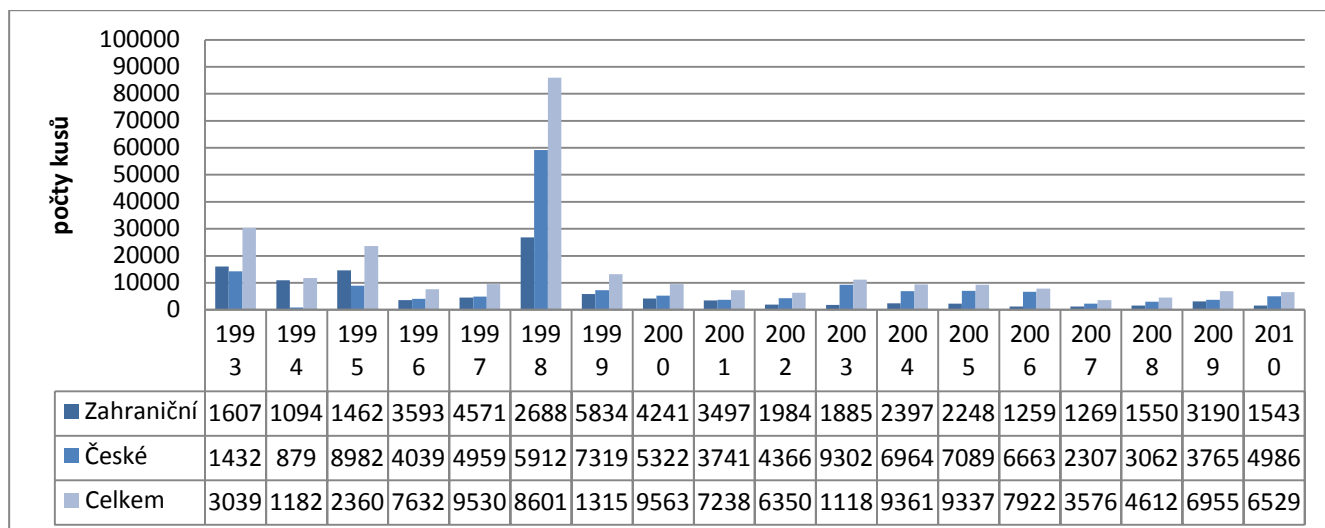
trestním zákoníku bylo pamatováno, trestným činem hospodářským blíže trestným činem proti měně a platebním prostředkům, který je vymezen v § 233 - § 239 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Trestným činem je jak samotná příprava a výroba padělaných a pozměněných peněz, tak přechovávání, opatřování a udávání takových to peněz jako pravých a platných do oběhu. Dále výroba, prodej, zprostředkování a přechovávání padělatelského náčiní. Trestní sazby za tuto protiprávní činnost jsou odstupňovány podle toho, zda padělatel byl jednotlivec či organizovaná skupina a v jakém rozsahu peníze padělal. Nejvyšší trestní sazba je pro organizované skupiny působící na území více států a to odnětí svobody na 8 až 12 let. Kromě toho, že paděláním a pozměňováním peněz se pachatel dopustí trestného činu proti měně a platebním prostředkům se zároveň dopouští trestného činu proti autorskému právu, který je upraven v § 270 trestního zákoníku. Je důležité zdůraznit, že i ten komu bylo placeno padělanými nebo pozměněnými penězi jako pravými a sám se je bude snažit udat jako pravé, bude potrestán odnětím svobody až na 2 roky, zákazem činnosti nebo propadnutím věci.¹⁷⁹ Do této situace se může dostat každý z nás. Je velmi důležité jak bude jednotlivec postupovat při podezření, že obdržel padělanou či pozměněnou bankovku – musí dodržet zákonný postup a nikoliv se snažit padělku zbavit. ČNB má přímo pro tuto situaci návod jak jí řešit tzv. Návod pro řešení životní situace - padělané peníze. Jehož vzor je uveden v příloze (3). Trestněprávní ochrana před paděláním a pozměňováním peněz je na základě tohoto zákona a mezinárodních smluv v ČR poskytnuta také cizozemským penězům, platebním prostředkům a cenným papírům. O tuto skutečnost se mimo jiné zasloužil Vilém Pospíšil guvernér NBČS¹⁸⁰.

Pokud se podíváme na padělky a pozměněná platidla ve struktuře peněžního oběhu ČR dojdeme k závěru, že i když objem oběživa neustále stoupá, situace v oblasti padělaní je stabilizovaná. Můžeme však v české padělatelské historii najít 2 extrémní roky. Prvním rokem je rok 1993, kdy bylo zadrženo cca 30 tisíc ks padělků z toho cca 23 tisíc ks z oběhu. Zároveň byl v tomto roce zadržen největší počet padělků zahraničních měn (16 070 ks) v historii ČR. Druhým extrémním rokem byl rok 1998, kdy bylo zadrženo cca 86 tisíc ks padělku, z toho 80 tisíc ks bylo zadrženo policií. V tomto roce byl zadržen největší počet padělků tuzemské měny (59 124 ks) v historii ČR. Nejméně padělků a pozměněných platidel bylo zadrženo v roce 3576 ks. V ostatních letech bylo v průměru zadrženo 9 tisíc padělků, avšak nelze říci, že by v této oblasti panoval sestupný či jiný trend. Blížeji poté graf 3.3.1.

¹⁷⁹ § 235 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník,

¹⁸⁰ Viz kapitola (3.1)

Graf 3.3.1 Padělaná a pozměněná platidla zadržena na území ČR v letech 1993 – 2010

Zdroj: Počty zadržovaných padělků v letech 1993 – 2010, ČNB, vlastní úprava

Z celkových 6529 ks zadržovaných padělků a pozměněných peněz v roce 2010 znělo na českou měnu 4986 ks (4902 ks bankovek, 56 ks mincí a 28 ks pozměněných platidel) v celkové hodnotě 4,84 milionu Kč¹⁸¹. Ostatní padělky zněly převážně na euro (854 ks)¹⁸² a dolar (613 ks)¹⁸³. Přes 97% padělků české měny bylo vytištěno na inkoustových tiskárnách. Nejčastějším objektem padělatelů byla bankovka hodnoty 500 Kč (33,01%) a bankovka hodnoty 1000 Kč (32,7%)¹⁸⁴. Nejmenší podíl zaujímal tradičně 50 Kč bankovka (0,49%). Mincí bylo zadrženo 56 kusů, nejčastěji byly padělané mince 5 a 20 Kč. Z pohledu geografického bylo nejvíce padělků zadrženo jako obvykle v Praze (2004 ks). Stejně jako v předešlých letech většina padělků českých bankovek (65%) byla hodnocena stupněm 4 – méně zdařilá. Padělky českých platidel vyšší nebezpečnosti se objevily jen v jednotkách kusů. Největší problém českým padělkům ze „základních“ ochranných znaků dělá mikrotext, který nejsou schopny tiskárny napodobit a vlastnosti vodoznaku v ultrafialové oblasti. Podle těchto dvou prvků jsme schopni ihned rozeznat falzifikát. České bankovky v mezinárodním srovnání patří k nejméně padělaným, což je dáno i špičkovými ochrannými prvky českých bankovek. Celkově připadá v ČR cca 1 padělek české bankovky na 70 216 kusů bankovek v oběhu. V eurozóně připadá cca 1 padělek na 16 691 kusů bankovek EUR v oběhu. Riziko přijetí pozměněné či padělané bankovky či mince v hotovostním platebním styku v ČR je tedy

¹⁸¹ V roce 2006 byla celková hodnota padělků české měny 21,3 mil. Kč, přičemž celkový počet padělků nebyl nijak výrazně vyšší než v roce 2010. Hlavním důvodem tohoto stavu bylo, že v roce 2006 byly padělané zejména bankovky hodnoty 5000 Kč (60% z celkových zadržovaných českých padělků).

¹⁸² Výrazný pokles oproti roku 2009, kdy bylo na našem území zadrženo 2766 ks padělků.

¹⁸³ U padělků dolarů došlo naopak oproti roku 2009 k nárůstu, neboť v roce 2009 bylo na našem území zadrženo 217 ks padělků dolaru.

¹⁸⁴ Každá šestá zadržovaná bankovka nesla motivy těchto dvou bankovek.

mnohem nižší, než v eurozóně a můžeme říci, že český hotovostní oběh je relativně bezpečný.¹⁸⁵ V rámci této podkapitoly jsem chtěla udělat korelační analýzu závislosti ochranných prvků a počtu padělků avšak při žádosti o informace v ČNB mi bylo sděleno, že mi informace nebudou poskytnuty a výsledkem mé analýzy bude nezávislost mezi těmito proměnnými veličinami, což mi utvrzuje i fakt, že nelze vysledovat sestupný či opačný trend v počtech padělků a pozměněných platidel zadržených v ČR.

3.3.1.2 Ostatní aktivity ohrožující bezporuchový hotovostní oběh

Mezi další aktivity, které ohrožují bezproblémový hotovostní oběh, patří výroba reprodukcí peněz, výroba náhražek peněz a jejich udávání do oběhu, odmítání peněz, poškozování peněz a shromažďování drobných peněz.

Reprodukce tuzemských peněz znamená výrobu předmětů, které se svým vizuálním vzhledem podobají pravým penězům, bez úmyslu je udat jako pravé. Zjednodušeně jde o padělání peněz bez podvodného úmyslu. Legální výroba reprodukcí a napodobenin peněz v ČR je upravena vyhláškou ČNB č. 553/2006 Sb., o podmínkách, za kterých lze reprodukovat bankovky, mince, šeky, cenné papíry a platební karty a vyrábět předměty, které je úpravou napodobují. Podmínky v této vyhlášce jsou upraveny v návaznosti na předpisy Evropských společenství¹⁸⁶, a proto se tímto zrušuje vyhláška ČNB č. 36/1994 Sb., která se zabývala stejnou problematikou. Podle dnes platné vyhlášky č. 553/2006 Sb., lze vyrábět např. jednostranné reprodukce a napodobeniny bankovek, jejichž délka při zachování poměru stran činí nejvýše 75% délky a šířky bankovky nebo nejméně 125% délky a šířky bankovky. Zakázána zóna je tedy mezi 75% - 125% délky a šířky bankovky. U oboustranných reprodukcí je tato zakázaná zóna mezi 50% - 200%. Jednostranné reprodukce lze také vyrábět za předpokladu, kdy delší a kratší strana svírá úhel o 20 stupňů větší nebo menší než 90 stupňů. Původní vyhláška č. 36/1994 Sb. určovala zvlášť podmínky pro černobílé a barevné reprodukce. Bankovky můžeme reprodukovat pouze z materiálu, který je nezaměnitelný s materiálem, z něhož je bankovka vyrobena¹⁸⁷. Mince lze reprodukovat za splnění této materiálové podmínky. Vyhláška pamatuje i na nehmotné reprodukce bankovek, které musí mít při zachování velikosti bankovky rozlišení max. 72 obrazových bodů na palec s neoddělitelným nápisem „SPECIMEN“ o minimální délce 75% delší strany bankovky. Pokud se někdo chystá reprodukovat bankovky za výše uvedených podmínek, nesmí

¹⁸⁵ Blíže Padělky 2010, ČNB.

¹⁸⁶ Předpisy evropského práva v souladu, s kterými existuje vyhláška č. 553/2006 Sb. jsou nařízení Rady (ES) č. 2182/2004 ze dne 6. prosince 2004 o medailích a žetonech podobných euromincím, které bylo pozměněno nařízením Rady (ES) č. 46/2009 ze dne 18. prosince 2008 a rozhodnutí ECB ze dne 20. března 2003 o nominálních hodnotách, specifikacích, reprodukcích, výměně a stahování eurobankovek.

¹⁸⁷ Blíže vyhláška č. 553/2006 Sb.

v žádném případě zapomenout na autorské právo. V případě nelegální výroby, šíření, prodeje a dovozu reprodukce a napodobenin platidel, cenných papírů a platebních prostředků tuzemské nebo cizozemské měny je právnické (fyzické) osobě, která se tohoto správního deliktu (přestupku) dopustila uvalena sankce až do výše 500 000 Kč a to podle § 46c zákona o ČNB. I když tyto subjekty vytváří pouze napodobeniny bankovek a mincí avšak nedovoleného vzhledu, které nehodlají udat jako pravé, neuvědomují si, že svým chováním vlastně narušují plynulost hotovostního peněžního oběhu a zvyšují tak riziko zvýšení padělků v ekonomice. Proto je potřeba brát na tyto podmínky zvláštní zřetel. Řada lidí totiž bude chtít vyzkoušet takové napodobeniny uvést do oběhu, čímž se stává z napodobeniny padělek a z předložitel padělatel a ten bude trestán podle trestního zákoníku.

Další aktivitou, která narušuje bezproblémový hotovostní oběh je výroba *náhražek peněz* a jejich udávání do oběhu. Jde o výrobu předmětů, které nenapodobují zákonná platidla svým vzhledem, ale svou funkcí. Náhražky peněz mohou mít podobu kupónů, bonů, poukázek či žetonů. Výroba a vydávání takových to náhražek a jejich udávání do oběhu je podle § 239 trestního zákoníku trestným činem, který ohrožuje oběh tuzemských peněz. Za tento trestný čin hrozí pachateli odnětí svobody až na 6 měsíců, zákaz činnosti nebo propadnutí věci či jiné majetkové hodnoty. Pociťuji zde absenci vyhlášky ČNB, která však nemá žádné právní zmocnění, v rámci něhož by mohla v ojedinělých případech výrobu a vydávání náhražek tuzemských peněz povolit. Podle mého názoru toto představuje určité negativum v jinak dobře zákonem upraveném hotovostním oběhu.

Další aktivitou ohrožující plynulý hotovostní oběh je *odmítání tuzemských peněz*, které je v rozporu s vyhláškou č. 37/1994 Sb. a je tudíž trestným činem stejně postižitelným jako výroba a udávání náhražek peněz. Z právního hlediska je právní úprava nuceného oběhu českých zákonných peněz perfektní normou, která má hypotézu, dispozici a sankci jde tedy o tzv. *lex perfecta*. Hypotéza a dispozice je obsažena v zákoně č. 6/1993 Sb. a vyhláše č. 37/1994 Sb., třetí složku – sankci obsahuje zákon č. 40/2009 Sb.

Pokud *shromažďování drobných tuzemských peněz*¹⁸⁸ nemá hospodářskou potřebu, je taktéž trestným činem zejména vzhledem k vysokým nákladům na výrobu těchto mincí, které jsou vyšší než jejich nominální hodnota a překračují i hodnotu ražebného. Pokud by kdokoliv stahoval z oběhu mince ve větším objemu, mohlo by to lokálně vyvolat neschopnost provádět platby drobných objemů. ČNB by tak musela nechat dodatečně vyrobit a do oběhu uvést drobné mince a tím by vlastně prohlubovala svou ztrátu, ke které jasně při výrobě

¹⁸⁸ Drobnými mincemi jsou myšleny 10 haléře a 20 haléře, které již v současné době neobíhají.

drobných mincí docházelo, což byl také hlavní důvod, proč ČNB tyto nominály ze soustavy platidel vyjmula. Vzhledem k nízké společenské nebezpečnosti tohoto trestného činu byl již tento čin z trestního zákoníku vypuštěn.

Poslední aktivitou, která narušuje bezproblémový hotovostní oběh je *poškození tuzemských peněz*. Klasifikováno jako trestný čin ohrožování oběhu tuzemských peněz (§ 239). Poškození peněz přináší ČNB dodatečné náklady stejného typu jako shromažďování drobných peněz, protože se musí poškozené peníze nahradit novými. Poškozením peněz se vedle již výše zmíněného pomalování atd. myslí i jinak tvůrčí či snad ekonomicky přínosná činnost, která však penězům neumožňuje plnit jejich funkce. Jde např. o zpracovávání mincí do šperků, hodinek, koláží apod. Dle mého názoru si vůbec řada lidí neuvědomuje, že tyto výše jmenované aktivity vyjma padělání peněz jsou trestným činem a narušují bezproblémový hotovostní oběh. Pro názornost neznalosti tohoto právního předpisu jsem na Internetu našla typ hodinek, které mají na místě ciferníku platnou českou minci (10 Kč, 20 Kč nebo 50 Kč) a jsou prodávány numismatickou společností. Myslím si, že alespoň subjekty zabývající se penězi jako předmětem podnikání by měli tyto právní předpisy znát a ne je porušovat.

3.4 Bezhotovostní platební styk v ČR

Bezhotovostní peníze tvoří v ČR cca 6/7 z celkového objemu peněz. Díky tomu je převážný objem plateb uskutečňován prostřednictvím bezhotovostního platebního styku mezi účty u bank. Mezi formy bezhotovostního platebního styku patří úhrady, které jsou nejrozšířenější formou bezhotovostního placení v ČR. Jde o klasické operace na základě příkazu včetně trvalého, které klienti (plátcí) mohou podávat v elektronické podobě, telefonicky či na tiskopisech. Další možností bezhotovostní platby je inkasní forma¹⁸⁹, platební karty, šeky, jejichž používání není pro ČR tradiční a elektronické peníze, které si svou pozici teprve budují. Při bezhotovostním platebním styku se peněžní prostředky převádějí z účtu plátce na účet příjemce. Provádění bezhotovostního platebního styku je tedy výhradně vyhrazeno peněžním institucím. Přestože je podle mého názoru bezhotovostní platební styk z národohospodářského hlediska mnohem významnější než hotovostní peněžní oběh, byl po právní stránce mnohem méně regulován a teprve v posledních letech jsou do českého právního řádu vneseny „speciální finančněprávní“¹⁹⁰ předpisy týkající se bezhotovostního platebního styku a spory z něho vzešlé. Průlom v právní úpravě bezhotovostního platebního styku v ČR přinesl rok 2003, kdy začal platit balíček nových zákonů – zákon č. 124/2002 Sb., o platebním styku a na něj navazující zákon č. 125/2002 Sb., kterým se mění některé souvislosti s přijetím zákona o platebním styku a zákon č. 229/2002 Sb., o finančním arbitrovi, který vnesl do systému možnost alternativního řešení sporů z platebního styku. V původním znění již zákon o platebním styku neplatí a nahradilo ho nové znění - zákon č. 284/2009 Sb., o platebním styku¹⁹¹, který vstoupil v platnost 5. června 2010. Hlavním důvodem vzniku tohoto nového zákona o platebním styku bylo detailnější zapracování příslušných předpisů ES¹⁹² a posílení regulace bank a ostatních poskytovatelů platebních služeb. Vzhledem k významnosti zákona č. 124/2002 Sb. ho nelze opustit bez povšimnutí. Tento zákon poprvé v ČR komplexně upravil bezhotovostní platební styk a všechny souvislosti s prováděním převodů peněžních prostředků v ČR, vydávání a užívání elektronických platebních prostředků, vznik a provozování platebních systémů, práva a povinnosti účastníků a dohled nad těmito systémy včetně sankcí. Byly jasně definovány pojmy jako převod, příkaz k převodu, elektronické peníze, elektronický platební prostředek

¹⁸⁹ Využívá se u plateb typu energie, telekomunikační poplatky nebo závazky vyplývající z určitých kontraktů. Přičemž banka neprověřuje, zda kontrakt vůbec existuje. Hlavní rozdíl oproti úhradě je, že příkaz k inkasu dává příjemce platby. V případě, že je provedení inkasa možné, banka ke stanovenému datu převod provede. V opačném případě vyrozumí banka příjemce o odmítnutí.

¹⁹⁰ BAKES (2009, str. 356)

¹⁹¹ Spolu se zákonem č. 285/2009 Sb., kterým se mění některé souvislosti s přijetím zákona o platebním styku.

¹⁹² Šlo zejména o směrnici Evropského parlamentu a Rady 2007/64/ES ze dne 13. listopadu o platebních službách na vnitřním trhu a nařízení Evropského parlamentu a Rady č. 924/2009 ze dne 16. září 2009 o přeshraničních platbách ve Společenství.

atd. Dále zákon zakotvuje informační povinnost převádějící instituce vůči svým klientům v souvislosti s prováděním platebního styku. Zákon také nově upravil lhůty provádění převodů a to takto: pro tuzemské převody mezi různými převádějícími institucemi to jsou max. 2 bankovní pracovní dny¹⁹³, pro tuzemské bezhotovostní převody v rámci jedné instituce je lhůta ještě kratší a to 1 bankovní pracovní den resp. týž den, v kterém nastala účinnost příkazu k převodu. Pro přeshraniční převody 5 bankovních pracovních dnů (tato lhůta se stala účinnou až dnem vstupu ČR do EU). V případě nedodržení těchto stanovených lhůt je převádějící instituce povinna zaplatit klientovi úrok z prodlení. Nově také zákon upravil oblast vydávání a užívání elektronických platebních prostředků. Jelikož elektronické peníze zrychlují peněžní oběh, čímž může dojít k narušení účinnosti monetární politiky, byly stanoveny ČNB v této oblasti významné povolovací, dohledové, regulační a sankční pravomoci. Zákon č. 124/2002 Sb. se tedy principiálně zaměřuje na ochranu klienta v platebním styku a regulaci platebních systémů v ČR. Nahrazení zákona č. 124/2002 Sb. zákonem č. 284/2009 Sb. neznamená, že by výše popsané skutečnosti byly zcela jiné či neplatily (proto jsem se jimi i zabývala), ale zákon detailněji rozpracovává některé oblasti. Jde v podstatě o zdokonalení zákona 124/2002 Sb. Ze současně platného zákona č. 284/2009 Sb. bych zejména vyzdvihla § 77, podle něhož mají banky povinnost 1x měsíčně zdarma informovat klienta o stavu jeho účtu, což banky řeší převážně elektronickými výpisy a klasické papírové výpisy jsou zpoplatněny. Zákonně je nově také stanovena bezplatná blokace platebních karet. Banky mají odpovědnost za náhradu škody, která majiteli vznikla ještě předtím, než nahlásil ztrátu či odcizení karty a to nově podle § 116 za spoluúčasti klienta do výše 150 eur¹⁹⁴. Zpřísnily se také nároky na klienta v oblasti ochrany karty před zneužitím. Stejně jako platilo v původním zákonu o platebním styku, musí banka připsat peněžní prostředky na účet banky příjemce nejpozději následující den poté, co byl plátce debetován a to u transakcí na úhradu daní a poplatků, cel, odvodů pojistného na sociální zabezpečení apod.

Vedle zákona o platebním styku byly nástroje platebního styku, platební systémy včetně vypořádacích systémů pro cenné papíry České republiky obsaženy v tzv. Modré knize, kterou do roku 2007 vydávala ECB a popisovala v ní tyto 3 oblasti všech členských zemí

¹⁹³ Bankovní pracovní den je den, ve kterém všechny převádějící instituce účastníci se převodu běžně vykonávají svou činností.

¹⁹⁴ Blíže poté ústřední sdělení ČNB, které vydala ČNB dne 10. listopadu 2009 k ustanovení § 116 odst. 1 zákona o platebním styku týkající se ztráty z neautorizované platební transakce, kterou nese plátce. Tímto úředním sdělením ČNB reaguje na rozdílné výklady této části zákona o platebním styku a uvádí, že tento výklad je jednoznačným doporučením pro banky jak zákon a příslušnou evropskou směrnici vykládat. V případě, že by banky postupovaly jinak, vystavují se riziku soudních sporů s klienty, kteří by se opírali právě o toto stanovisko ČNB.

Evropské unie, přičemž dokument rozdělovala na díl zahrnující země eurozóny a díl zemí mimo eurozónu. Za přípravu kapitol za jednotlivé členské státy EU byly zodpovědné CB daných států. Místo modré knihy vydala ECB v roce 2009 materiál týkající se stejné oblasti s názvem Glossary of terms related to payment, clearing and settlement systems.

V rámci ochrany měny a péče o ni zajišťuje ČNB plynulý bezhotovostní mezibankovní platební styk pomocí řízení zúčtovacího systému CERTIS (Czech Express Real Time Interbank Gross Settlement system)¹⁹⁵, jehož vznik a provozování je dáno zákonem o platebním styku. Před vznikem zákona 124/2002 Sb. měla ČNB monopol na mezibankovní platební systém. Tento zákon umožňoval a zákon č. 284/2009 Sb. umožňuje vznik konkurenčních platebních systémů avšak za situace, kdy má ČNB významné pravomoci regulace vůči platebním systémům tak jejich provozovatelům. Podle mého názoru jde tedy spíše o formalitu v zákoně, aby nemohla být ČNB napadána za monopolní postavení v rámci mezibankovního platebního systému avšak vzhledem k závažnosti tohoto systému je správné, že ČNB tyto pravomoci má. Nadále tedy zůstává systém CERTIS jediným systémem mezibankovního platebního styku v ČR, který zpracovává platby znějící na české koruny. V rámci CERTIS se uskutečňují převody znějící na českou měnu, kdy plátce a příjemce mají své účty u různých bank. Pokud banka obdrží příkaz k úhradě do zahraničí, využívá své vlastní účty vedené u tzv. korespondenčních bank v zahraničí. V případě, že jde o platební styk mezi klienty v rámci jedné instituce, dojde k zúčtování v síti příslušné banky a nikoliv prostřednictvím ČNB. Přímými účastníky tohoto systému jsou banky s bankovní licencí, pobočky zahraničních bank a nově od roku 2005 úvěrová a spořitelní družstva. Tito účastníci mají v ČNB zřízeny účty mezibankovního platebního styku v české měně. Komunikace v rámci systému probíhá na úrovni centrálních jednotlivých bank, kdy každý účastník systému je jasně identifikován kódem banky. Banky si musí nejprve interně zpracovat data za své pobočky a poté z nich přeposílají převody do dalších bank. Na základě bilaterální smlouvy s ČNB se mohou systému účastnit i tzv. třetí strany. Jde o významné finanční instituce, které nejsou bankami, ale na trhu hrají významnou roli např. clearingová centra pro platební karty¹⁹⁶. Třetí strany nemají v ČNB zřízený účet jako přímí účastníci, ale mohou do CERTIS zadávat příkazy k převodům peněžních prostředků mezi přímými účastníky např. při platbách provedených platebními kartami. Práva a povinnosti jednotlivých účastníků jsou stanoveny

¹⁹⁵ CERTIS zahájil svou činnost ještě v rámci SBČS a to 8. března 1992. Po vzniku ČR zůstalo toto zúčtovací centrum v ČNB a na Slovensku bylo vytvořeno nové. V roce 1999 byl zprovozněn informační systém CERTIS-IS, který informuje účastníky o všech důležitostech. Vzhledem ke zkvalitnění a zvýšení bezpečnosti tohoto systému byly v roce 2001 uvedeny do provozu další dva subsystémy týkající se přenosu zpráv - CERTIS-SPZ a zabezpečení dat - CERTIS-SZD.

¹⁹⁶ Např. clearingové centrum pro platební karty MasterCard nebo VISA.

zákonem o platebním styku, přičemž smlouvy o účtech mezibankovního platebního styku jsou uzavírány s účastníky podle obchodního zákoníku stejně jako účty mezi bankami a jejich klienty. Součástí těchto smluv jsou Pravidla platebního systému CERTIS vydávána ČNB na základě § 64 zákona č. 284/2009 Sb., která upravují náležitosti stanovení tímto zákonem. Samostatný způsob provádění operací je vymezen ve vyhlášce ČNB č. 62/2004 Sb., kterou se stanoví způsob provádění platebního styku mezi bankami, zúčtování na účtech u bank a technické postupy bank při oprávněném zúčtování (storna úhrad)¹⁹⁷. V rámci této vyhlášky jsou stanoveny náležitosti příkazu k zúčtování, zásady pro inkasní formy placení, vymezuje formu bankovního spojení, náležitosti výpisu z účtu, které musí být všem srozumitelné. Jasně definuje technické postupy při stornu úhrady a neopomněla ani na případně reklamace vzešlé z tuzemského platebního styku. CERTIS zpracovává 5 druhů transakcí – úhrady, inkasa, storna úhrad, transakce třetích stran a informační a kontrolní položky. Zároveň rozlišuje mezi transakcemi s nízkou a transakcemi s vysokou prioritou – bankovní a klientské, přičemž u klientských prioritních transakcí musí být kreditován účet příjemce stejný den, co byl účet plátce debetován. Pro provádění plateb mezibankovního styku musí mít každá banka na svém účtu dostatečný objem prostředků pro zajištění krytí dané platby. Na těchto účtech není povoleno debetní saldo a zůstatky na účtech mezibankovního platebního styku jsou součástí povinných minimálních rezerv, tzn., že minimální povolený zůstatek je ve výši povinných minimálních rezerv. Nekryté platby nejsou tedy logicky realizovány, avšak nejsou ani odmítnuty, ale drženy v tzv. zádržné frontě a příslušná banka je o tomto stavu informována systémem CERTIS-IS. Nepodaří-li se bance do konce účetního dne získat prostředky k platbě¹⁹⁸, je příkaz k platbě zamítnut a vrácen bance, která jej vydala. Systém CERTIS je schopen zaúčtovat cca 1,5 mil. operací za hodinu. „Účetní den začíná v 17.00 hod. předchozího dne a končí v 16.00 hod. následujícího pracovního dne, přičemž doba mezi 15:30 a 16.00 hod je využita k doladování zůstatků na příslušných účtech“¹⁹⁹. ČNB se snaží stimulovat účastníky systému, aby předávali svá data co nejdříve tak, aby ke konci účetního dne nedošlo k zahlcení systému. To se děje prostřednictvím poplatků za operace CERTIS. Na začátku dne jsou stanoveny velmi nízké poplatky např. poplatek za položku 0,15 Kč, naopak na konci dne jsou poplatky mnohem vyšší až 100 Kč, což je dáno i tím, že se očekávají mezibankovní transakce ve vysokých finančních objemech. Zároveň pro banky s větším počtem transakcí v měsíci jsou poskytovány slevy. V příloze (4) je znázorněno schéma mezibankovní úhrady v systému CERTIS. V roce 2010 bylo zpracováno v zúčtovacím centru

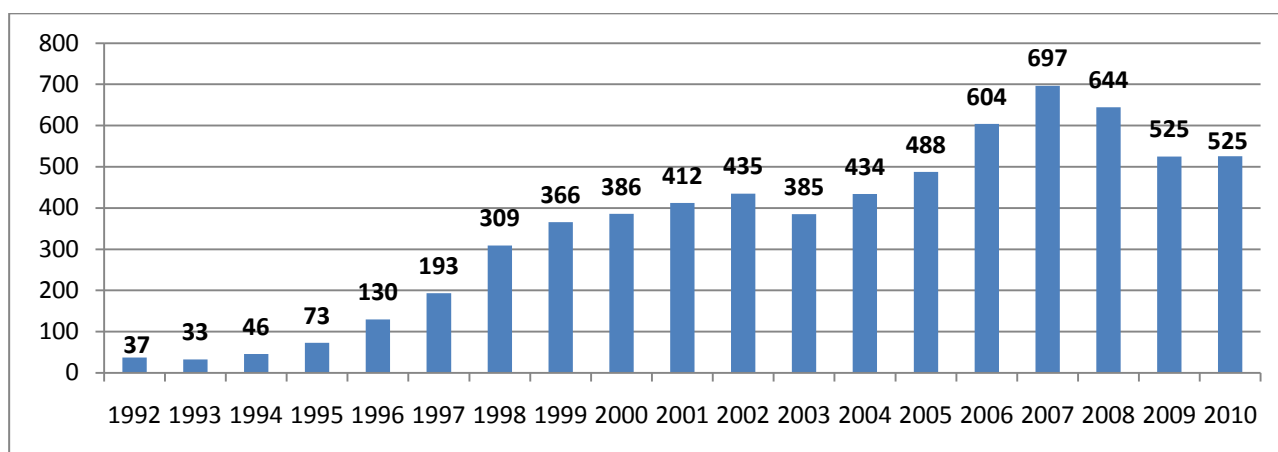
¹⁹⁷ K této vyhlášce č. 62/2004 Sb. ČNB vydala úřední sdělení ze dne 25. února 2004.

¹⁹⁸ Dodatečnou likviditu mohou banky získat půjčkou na peněžním trhu, prostřednictvím platby z jiné banky, pomocí úvěru overnight od ČNB nebo formou vnitrodenního úvěru od ČNB.

¹⁹⁹ Popis systému CERTIS, ČNB.

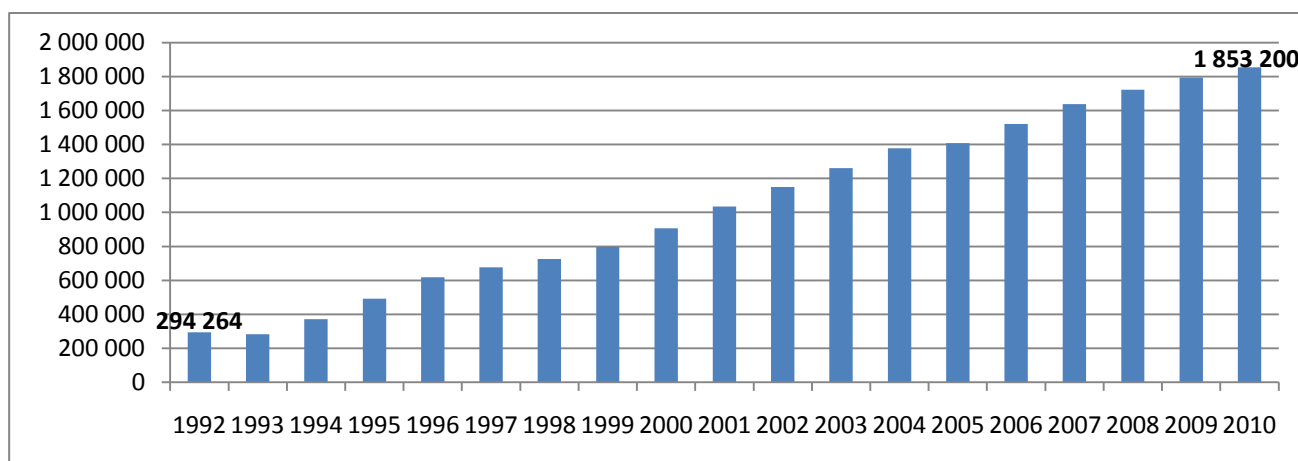
ČNB 468,9 mil. položek, což je cca 1,85 mil. denně v celkové hodnotě 132 882 mld. Kč. Průměrná hodnota položek činila 525,2 mld. Kč, což lze vidět v grafu 3.4.1, který znázorňuje průměrné denní obraty v mld. Kč v letech 1992 – 2010. Do roku 2007 docházelo k neustálému růstu tohoto ukazatele a od roku 2008 můžeme spatřovat pokles, což připisují ekonomické situaci. Pro rok 2011 předpokládám spíše nárůst ukazatele než jeho pokles. Z tohoto grafu je jasné viditelné jak se bezhotovostní platební styk stává stále významnějším a tento fakt potvrzuje i vývoj průměrných denních položek v letech 1992 – 2010 znázorněn v grafu 3.4.2.

Graf 3.4.1 Průměrní denní obraty v letech 1992 – 2010 (v mld. Kč)

Zdroj: Statistické údaje, ČNB, vlastní zpracování

Graf 3.4.2 Průměrný denní počet položek v letech 1992 - 2010

Zdroj: Statistické údaje, ČNB, vlastní zpracování

ČNB je na základě § 13 zákona č. 240/2000 Sb. o krizovém řízení a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů povinna zpracovat krizový plán v oblasti měnové politiky a bankovníctví. Tento krizový plán mimo jiné obsahuje havarijní plán

CERTIS udávající postupy při řešení vyvstalých situací, kdy je kladen hlavní důraz na možnosti obnovy systému v lokalitě záložního zdrojem. Ten je umístěn v dostatečně vzdálenosti a nepodléhá tedy stejným hrozbám jako ústředí. Samozřejmostí je testování havarijního plánu CERTIS, ke kterému dochází pravidelně za účasti všech uživatelů a na základě výsledků testu je havarijní plán upravován. ČNB jako účastník evropského systému centrálních bank EU a ECB spolupracuje s ostatními členskými CB a sdílí s nimi informace týkající se této oblasti, tak aby byla zajištěna kontinuita zpracovávání v platebních systémech včetně vypořádání obchodů s CP při krizových situacích. K zajištění eliminace nedorozumění v komunikaci při krizových situacích resp. jasnému definování problémů byl ECB vypracován tzv. seznam definic zajištění kontinuity zpracování při krizových situacích, kde jsou jasně definovány případně vzniklé situace²⁰⁰.

3.4.1 Elektronické peníze

Elektronické peníze si svou pozici v platebním styku ČR teprve budují. Jejich emise je upravena zákonem č. 284/2009 Sb., o platebním styku, přičemž prvně tuto oblast do právních norem vnesl zákon č. 124/2002 Sb., o platebním styku. Podle § 6 platného zákona mohou elektronické peníze vydávat banky, zahraniční banky, zahraniční instituce, spořitelní a úvěrová družstva a to vždy za podmínek stanovených zákonem upravující činnost příslušného subjektu. Podle podmínek stanovených zákonem o platebním styku to jsou dále tuzemské a zahraniční instituce elektronických peněz a vydavatelé elektronických peněz malého rozsahu. Tuto formu peněz může emitovat i ČNB. Každý emitent elektronických peněz musí mít toto povolení od ČNB. V případě, že by právnická osoba vydávala neoprávněně elektronické peníze, hrozí jí za tento správní delikt pokuta až do výše 50 mil. Kč. ČNB blížeji upravuje tuto oblast vyhláškou č. 374/2009 Sb., o výkonu činnosti platebních institucí, institucí elektronických peněz, poskytovatelů platebních služeb malého rozsahu a vydavatelů elektronických peněz malého rozsahu. Vyhláška na základě zpracování příslušných předpisů ES jasně definuje náležitosti žádosti o povolení k činnosti instituce elektronických peněz a žádosti o zápis do registru vydavatelů elektronických peněz malého rozsahu, obsahuje vzory příslušných tiskopisů, upravuje pravidla kapitálové přiměřenosti, druhy aktiv do, kterých mohou tyto subjekty investovat a zakotvuje informační povinnost subjektů vůči ČNB. *Instituce elektronických peněz* podle § 46 zákona o platebním styku musí mít formu akciové společnosti se sídlem na území ČR a svou činnost může vykonávat pouze na základě povolení k činnosti od ČNB ve stanoveném rozsahu, tj. smí vykonávat pouze

²⁰⁰ Např. pojem emergency definuje situaci jako skutečnou nebo hrozící, která může způsobit zranění, ztráty na životech nebo zničení majetku nebo může blokovat nebo narušovat organizaci běžných obchodních operací do takové míry, že představuje hrozbu.

činnost související s vydáváním elektronických peněz, nesmí poskytovat úvěry, smí investovat pouze do nízko rizikových aktiv, musí stejně jako banky dodržovat kapitálovou přiměřenost, přičemž základní kapitál činí min. 1 mil. eur. K 26. březnu 2011 působili na území ČR pouze vydavatelé elektronických peněz malého rozsahu a to v počtu 54. Jde zejména o přepravní společnosti jako ČSAD či Veolia Transport, kde jsou využívány elektronické peněženky k platbě za jízdenky. Ke stejnému datu elektronické peníze také emituje na našem území 13 zahraničních institucí elektronických peněz. *Vydavatel elektronických peněz malého rozsahu* podle § 53 zákona o platebním styku může vydávat elektronické peníze na základě zápisu do registru těchto vydavatelů, který provádí ČNB a to pouze do 150 eur na jeden platební prostředek. Celková suma závazků vydavatele nesmí zpravidla přesáhnout na území členských států částku 5 mil. eur a v žádný okamžik 6 mil. eur. Jimi vydané elektronické peníze jsou přijímány k platbám pouze omezeným počtem poskytovatelů služeb např. elektronickou peněženkou ČSAD lze využít pouze v rámci její sítě. Tato omezenost je jednou z nevýhod těchto platebních prostředků spolu s faktem, že jsou kryty pouze závazkem emitenta tyto prostředky vyplatit. Díky tomu, že elektronické peníze představují substitut pro bankovky a mince v maloobchodním styku snižuje se riziko přijetí falešných bankovek a mincí, ale vytváří se zde prostor pro padělatelé „nového typu“ resp. hackery, kteří by mohli být schopni nelegálně nabíjet elektronické peněženky. V budoucnu jistě přijdou zákonodárci i s právní úpravou nelegálního nabíjení elektronických peněženek. Pro zatím je v zákoně jen upravena situace neoprávněného vydávání elektronických peněz.

3.4.2 Finanční arbitr

Jakékoliv spory vzešlé z platebního styku lze řešit buď to soudně nebo od 1. ledna 2003 alternativní cestou a to prostřednictvím finančního arbitra. Institut finančního arbitra do českého právního řádu vnesl v rámci harmonizace práva ČR s právy ES zákon č. 229/2002 Sb., o finančním arbitrovi. Hlavním důvodem vzniku tohoto systému byla snaha o zajištění rychlého, pružného, efektivního a bezplatného řešení sporů klientů s bankami a vydavateli elektronických peněz mimosoudní cestou. Do kompetencí finančního arbitra spadají pouze spory mezi poskytovateli platebních služeb (banky a vydavatelé elektronických platebních prostředků) a jejich klienty nebo mezi vydavateli elektronických peněz a jejich věřiteli resp. držiteli této formy peněz při vydání a zpětné výměně elektronických peněz. Přičemž výše částek těchto sporů nesmí ke dni podání návrhu přesáhnout částku 50 000 eur. Jde např. o spory typu, kdy banka neprovedla příkaz k úhradě, došlo k neoprávněnému převodu finančních prostředků z účtu, zneužití platební karty v bankomatu či u obchodníka apod. Ostatní druhy sporů jsou mimo působnost finančního arbitra a jsou předmětem soudního

řízení např. spory z úvěrů, hypoték a stejně tak spory, které by obecně do kompetencí finančního arbitra patřily, ale došlo k nim mimo území Evropské unie a ostatních států Evropského hospodářského prostoru nebo k nim došlo před účinností zákona o finančním arbitrovi. Finanční arbitr, který je za výkon své funkce zodpovědný Poslanecké sněmovně, je spolu se svým zástupcem volen veřejným hlasováním Poslaneckou sněmovnou na funkční období 5 let, a to na návrh ČNB, převádějících institucí včetně jejich profesních sdružení nebo sdružení na ochranu spotřebitele²⁰¹. Administrativně zajišťuje výkon činnosti ČNB, která nese náklady na plat a další výdaje arbitra a jeho zástupce. Zároveň může finanční arbitr písemně pověřit zaměstnance ČNB prováděním šetření v dané věci. Výdaje na tuto činnost opět nese ČNB. Řízení před finančním arbitrem se vždy zahajuje na návrh navrhovatele (klienta banky, držitele elektronických peněz). Návrh je podle § 9 zákona č. 229/2002 Sb. nepřípustný v situaci, kdy ve věci samé již rozhodl soud nebo pokud ve věci samé již bylo zahájeno řízení před soudem, případně byl spor již řešen před finančním arbitrem. Proti rozhodnutí finančního arbitra tzv. nálezu, který je povinen rozhodovat ve věci nezájatě, bezodkladně a musí spolupracovat s obdobnými orgány ostatních členských zemí, se může kterákoliv strana sporu do 15 dnů odvolat a vyjádřit své námitky. O těchto námitkách do 30 dnů opět rozhoduje finanční arbitr a jeho závěrečné stanovisko je konečné. Jde tedy o tzv. dvojinstanční řízení. Cílem arbitra je zejména, aby byl spor vyřešen smírem. V případě, že arbitr vyhoví i třeba jen z části návrhu navrhovatele, je uložena převádějící instituci povinnost zaplatit sankci ve výši 10% z částky, kterou je povinna instituce podle návrhu zaplatit navrhovateli. Minimálně však 10 000 Kč. Zaplatit tuto minimální částku je instituce povinna i případě, kdy předmětem sporu nebyla peněžitá částka. Sankce z těchto sporů vzešlé jsou příjmem státního rozpočtu. Náhrady nákladů správního řízení jsou příjmem ČNB. Od vzniku funkce finančního arbitra každoročně narůstá počet podnětů k řešení. V roce 2010 zaznamenal institut 822 podnětů, z nichž bylo přijato 135 návrhů k zahájení řízení a z toho bylo 70% oprávněných. Velká část podnětů se týkala úvěrů, a proto nemohly být přijaty k zahájení řízení. Navrhovatelé mohou podávat své návrhy písemně, telefonicky, elektronicky a to přímo na internetových stránkách finančního arbitra, kde je jasně popsán návod, ale také např. prostřednictvím sociální sítě Facebook, kterou v roce 2010 využilo 5 navrhovatelů. Vzhledem k stále zvyšující se roli bezhotovostních peněz můžeme i do budoucna očekávat nárůst návrhů k zahájení řízení před finančním arbitrem a dle mého názoru tato instituce měla v České republice fungovat již dříve a měla by se veřejnosti více prezentovat, protože řada občanů o její existenci ani netuší.

²⁰¹ V současnosti funkce finančního arbitra České republiky náleží Dr. Ing. Františku Klufovi a jeho zástupcem je JUDr. Petr Scholz, Ph.D.

Závěr

Jak hotovostní tak bezhotovostní peníze jsou nedílnou součástí našeho každodenního života usnadňující nám směnu. Přesto málo víme o jejich emisi, pravidlech oběhu a aktivitách ohrožující jeho plynulost. Během svého vývoje si prošly peníze řadou forem až po dnešní - bankovky a mince, bezhotovostní peníze a elektronické peníze. Převážnou část peněžní nabídky v ekonomice každé vyspělé země tvoří peníze bezhotovostní, jejichž vznik přinesl významné snížení transakčních nákladů, ale taky přinesl problém, který je spojen s jejich emisí, což přináší značné ztížení regulace peněz v oběhu, zrychlování oběhu peněz a komplikace při výkonu měnové politiky, které mohou vést k narušení měnové rovnováhy. Aby peníze mohly plnit své funkce a nezastupitelnou roli při směně, musí být jejich emise, regulace a samotné bezproblémové fungování hotovostního peněžního oběhu a bezhotovostního platebního styku jasně vymezeno právním řádem dané země včetně postihů za aktivity, které toto narušují např. padělání bankovek a mincí.

Cílem mé diplomové práce bylo zhodnotit emisní činnosti ČNB se zaměřením na administrativně organizační nástroje.

V první kapitole jsem se zabývala ekonomickým a právním vymezením peněz a jejich historickým vývojem. Nedílnou součástí této kapitoly bylo vymezení postavení CB v ekonomice z pohledu emitenta hotovostních peněz a měnové regulace, kde jsem blížeji popsala tři nejdůležitější funkce CB ve vztahu k peněžnímu oběhu. Druhá kapitola byla zaměřena konkrétněji a to na ČNB jako jediného emitenta hotovostních peněz a regulátora peněžního oběhu v ČR. Samotnému vymezení těchto činností předcházela podkapitola o historickém vývoji CB na našem území s přihlédnutím na emisní činnost a v závěru jsem neopomenula možnosti emisní činnosti po vstupu do eurozóny. Třetí kapitola se týkala zejména organizačně administrativních nástrojů ČNB, kterými ČNB zajišťuje bezproblémovost hotovostního peněžního oběhu a bezhotovostního platebního styku a přispívá tak k ochraně měny a péči o ni.

ČNB má jako jediná na našem území výhradní právo emitovat bankovky a mince včetně mincí pamětních. Důležitým aspektem jejího hlavního cíle je ochrana měny a péče o ni, k čemuž využívá nástroje finančně politické spadající převážně do výkonu měnové politiky a organizačně administrativní nástroje spadající do emisní činnosti. Samotnou regulaci oběhu peněz jí narušuje fakt, že bezhotovostní peníze vedle ní mohou emitovat i banky a zároveň tato forma peněz zrychluje peněžní oběh. Podobné to je i u elektronických peněz, které si svou pozici v ekonomice teprve budují. V případě, že by došlo k jejich masivnímu nárůstu,

mohlo by to výrazně ohrozit účinnost monetární politiky a zároveň by došlo ke ztrátě příjmů ČNB v podobě ražebného. Z pohledu postavení ČNB jako regulátora peněžního oběhu a emitenta obou forem peněz jsou stěžejní její tři funkce a to výkon měnové regulace, samotná emisní činnost a regulace a dohled institucí emitující bezhotovostní peníze. Výchozím legislativním bodem pro celou peněžní oblast jsou normy měnového práva, kdy veškeré povinnosti i kompetence ČNB jako monopolního emitenta hotovostních peněz jsou upraveny v § 12 - § 22 zákona č. 6/1993 Sb., o ČNB. Praktická činnost je poté upravena příslušnými vyhláškami případně úředními sděleními ČNB. V právních předpisech vydaných ČNB jsou stanoveny nominální hodnoty bankovek a mincí, jejich rozměry, materiály a další náležitosti, udávání platidel do oběhu včetně jejich stahování z oběhu resp. odjímání ze soustavy českých platidel. Při odjímání nominálů ze soustavy českých platidel musí ČNB sledovat mimo jiné dopad na cenovou hladinu z pohledu svého hlavního cíle péče o cenovou stabilitu. V rámci pravidel bezproblémového hotovostního styku ČNB stanovuje vyhláškou postup při příjmu peněz a nakládání s nimi, postup při poskytování náhrad za necelé a poškozené bankovky a mince. Touto vyhláškou je vyhláška č. 37/1994 Sb., která právně vynucuje oběh zákonných peněz, protože stanovuje povinnost zákonné peníze přijmout. Tato povinnost však není absolutní. Další vyhláškou, která je důležitá z pohledu bezpečnosti a plynulosti hotovostního oběhu je vyhláška č. 553/2006 Sb., která stanovuje podmínky legální reprodukce bankovek a mincí. Nelegální reprodukce platidel spolu s pozměňováním platidel, výrobou náhražek peněz, odmítáním platných peněz, shromažďováním drobných tuzemských peněz, poškozováním peněz a paděláním patří mezi aktivity ohrožující bezporuchový hotovostní oběh a jsou klasifikovány jako trestné činy proti měně a platebním prostředkům případně i proti průmyslovým a autorským právům trestané podle § 233 - §239 a § 270 platného trestního zákoníku. V současné době je situace ČR v oblasti padělků stabilizována a nepředpokládám ani v budoucnu výraznou změnu. Usuzuji tak zejména proto, že české bankovky patří ke světové špičce, co se ochrany před paděláním týče. Proto je většina padělků české měny 4. stupně – méně zdařilá. Z pohledu počtu padělků v celkovém oběhu (6529 ks v roce 2010) můžeme říci, že český hotovostní peněžní oběh je bezpečný. V roce 2010 připadal jeden padělek české bankovky na 70 216 ks bankovek v oběhu, kdež to v eurozóně připadal cca 1 padělek na 16 691 ks bankovek měny eura v oběhu. Z pohledu společnosti je padělání peněz jistě škodlivé. Institucionální ekonomie však na tuto problematiku nahlíží jinak. Říká, že „zločin“ je pro společnost prospěšný z pohledu toho, že dává práci jiným. V této situaci výrobcům reprodukční techniky, barev, papíru atd., dále policistům, vyšetřovatelům, soudcům a v neposlední řadě i vězeňským dozorcům. Podle institucionální ekonomie tedy zločin zvyšuje HDP. Nic však nemění na tom, že padělání narušuje peněžní

oběh, který je v ČR podle mě velmi dobře upraven právními normami, k čemuž významně přispěla ČNB svými vyhláškami a úředními sděleními. Zatím jediné úskalí, které vidím je v oblasti výroby náhražek peněz, protože ČNB nemá žádné právní zmocnění pro situace, kdy by výrobu náhražek peněz mohla povolit. Pravidla hotovostního oběhu také reagují na bezpečnost bezhotovostních operací ve vztahu k boji proti organizovanému zločinu apod. Průlom do oblasti zákonných peněz přinesl rok 2004, kdy byl přijat zákon č. 254/2004 Sb., o omezení plateb v hotovosti. Na základě tohoto zákona můžeme v hotovosti u jednoho subjektu v jeden den zaplatit částku pouze do výše 15 000 eur a platby vyšších částek je možné uhradit pouze bezhotovostně. Nejen díky tomuto zákonu, ale i díky tomu, že bezhotovostní peníze tvoří v ČR 6/7 celkové nabídky peněz v oběhu, je převážná část plateb uskutečňována za pomoci bezhotovostního platebního styku. Z národohospodářského hlediska je tedy bezhotovostní platební styk mnohem významnější než hotovostní peněžní oběh. Přesto byl poprvé souhrnně právně upraven až v roce 2003, kdy začal platit balíček speciálních finančněprávních předpisů – zákon č. 124/2002 Sb., zákon č. 125/2002 Sb. a zákon č. 124/2002 Sb. Zákon o platebním styku z roku 2002 poprvé komplexně upravil bezhotovostní platební styk včetně náležitostí s ním spojené. Zákon se principálně zaměřuje na ochranu klienta v platebním styku a regulaci platebních systémů v ČR. Vzhledem k nutnosti detailnějšího zpracování norem ES a rozpravní určitých oblastí vstoupil v platnost 5. června 2010 nový zákon o platebním styku č. 284/2009 Sb. V rámci ochrany měny a péče o ni zajišťuje ČNB od svého vzniku plynulý bezhotovostní platební styk pomocí zúčtovacího systému CERTIS, který zpracovává převody mezibankovní úhrady znějící na českou měnu. V případě, že plátce i příjemce jsou klienty stejné banky, zúčtování probíhá v její interní síti. Každá banka, která provádí platbu přes CERTIS systém, musí mít na svém účtu dostatek prostředků pro krytí platby. V opačném případě je platba přesunuta do tzv. zádržné fronty. Přími účastníci tohoto systému nesmí mít na svých účtech mezibankovního platebního styku debetní saldo a minimální výše povoleného zůstatku na účtu je výše povinných minimálních rezerv. Systém CERTIS je schopen zaúčtovat během hodiny 1,5 milionů operací a v příslušných grafech (3.4.1. a 3.4.2.) se nám jen potvrzuje stále narůstající významnost bezhotovostního platebního styku. Pro objasnění v roce 1993 byly průměrné denní obraty systému CERTIS 33 mld. Kč a v roce 2010 525 mld. Kč, stejně tak došlo i k významnému nárůstu průměrného denního počtu položek z roku 1993 294 tisíc k roku 2010 1, 853 mil. počtů položek. Systém CERTIS je jediným svého druhu v ČR. To však neznamená, že by nemohl vzniknout systém konkurenční a vnést tak do této oblasti konkurenci, což povoluje zákon o platebním styku. ČNB vzhledem k vážnosti této oblasti jsou dány významné pravomoci regulace vůči platebním systémům a jejím provozovatelům. Proto vnímám tento

prvek v zákoně spíše jako formalitu, aby nemohla být ČNB napadána za monopolní postavení v rámci mezibankovního platebního systému. V žádném případě však neodmítám pravomoci, které ČNB byly dány. Stejně důležité jsou i kompetence ČNB v oblasti elektronických peněz. Z mého pohledu jde o oblast poměrně mladou, která byla prvně upravena v roce 2003 příslušným zákonem o platebním styku. ČNB k této oblasti vydala vyhlášku č. 374/2009 Sb. týkající se výkonu činností platebních institucí, institucí elektronických peněz, poskytovatelů platebních služeb malého rozsahu a vydavatelů elektronických peněz malého rozsahu. K 26. březnu 2011 nepůsobila na území ČR žádná tuzemská instituce elektronických peněz, ale pouze 54 vydavatelů elektronických peněz malého rozsahu, kteří mohou vydat na jednu elektronickou peněženku pouze 150 eur. Jde zejména o přepravní společnosti jako ČSAD či Veolia Transport. Ke stejnému datu na našem území působilo 13 zahraničních institucí elektronických peněz. Elektronické peníze jako substitut pro bankovky a mince v maloobchodním styku snižují riziko přijetí falešných bankovek a mincí, ale vytváří se zde prostor pro padělatelé „nového typu“ resp. hackery, kteří by mohli být schopni nelegálně nabíjet elektronické peněženky. V budoucnu bude muset jistě přijít i právní úprava nelegálního nabíjení elektronických peněženek. Pro zatím je v zákoně jen upravena situace neoprávněného vydávání elektronických peněz, za kterou hrozí sankce až 50 mil. Kč. Spory vzešlé z platebního styku díky harmonizaci práva ČR s právy ES lze od 1. ledna 2003 řešit alternativní mimosoudní cestou prostřednictvím finančního arbitra, jehož služby jsou bezplatné. Mají zejména přinést efektivní, pružné a rychlé řešení sporů klientů s bankami a vydavateli elektronických peněz. Finanční arbitr je však oprávněn řešit spory pouze do výše 50 000 eur týkající se např. zneužití platební karty, chybného převodu peněz apod. Spory vzešlé z úvěrů, hypoték apod. jsou mimo jeho kompetenci. Pro mě je zajímavostí, že administrativně zajišťuje činnosti finančního arbitra ČNB, která nese náklady na plat a další funkční požitky arbitra a jeho zástupce, přičemž plat a další stanovuje poslanecká sněmovna. Chápal bych tedy, že by náklady neslo ministerstvo financí. I v této oblasti můžeme pozorovat narůstající vliv bezhotovostních peněz, protože každoročně dochází k nárůstu návrhů pro řešení sporu u arbitra. Do budoucna můžeme jistě očekávat další prohlubování oblasti bezhotovostního platebního styku jak z pohledu zákonů, tak z pohledu ČNB. Významnou roli v budoucnu mohou hrát i elektronické peníze, k jejichž rozšíření se z pohledu ČNB příliš nepřikláním. Z národohospodářského hlediska je podle mě téma mé diplomové práce více než na místě, protože jsou peníze jedním ze základních a nejdůležitějších prvků pro fungování všech ekonomických a právních základů každého státu a stejně tak jsou základem všech hospodářských vztahů a zároveň bych tak definování měny označila za jeden z definičních znaků státu.

Seznam literatury

1. BAKEŠ, Milan, aj. *Finanční právo*. 5. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009. 548 s. ISBN 978-80-7400-801-6.
2. GRÚŇ, Lubomír. *Peníze a právo*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. 353 s. ISBN 978-80-244-2337-1.
3. KUNERT, Jakub; NOVOTNÝ, Jiří. *Centrální bankovníctví v českých zemích*. 1. vyd. Praha: ČNB, 2008. 183 s. ISBN 978-80-87225-06-6.
4. NOVOTNÝ, Vlastislav. *Mince Československa 1918-1992, České republiky a Slovenské republiky 1993-2011*. 16. vyd. Hodonín: Jarmila Novotná, 2010. 240 s. ISBN 978-80-86543-24-6.
5. PEKÁREK, Jiří. *Poznáte padělek bankovky*. 1. vyd. Praha 4: Pragoeduca, 2002. 78 s. ISBN 80-85856-84-0.
6. REVENDA, Zbyněk. *Centrální bankovníctví*. 2. vyd. Praha: Management Press, 2001. 782 s. ISBN 80-7261-051-1.
7. REVENDA, Zbyněk, aj. *Peněžní ekonomie a bankovníctví*. 4. vyd. Praha: Management Press, 2005. 627 s. ISBN 80-7261-132-1.
8. REVENDA, Zbyněk. *Peníze a zlato*. 1. vyd. Praha: Management Press, 2010. 256 s. ISBN 978-80-7261-214-7.
9. VENCOVSKÝ, František, aj. *Lidé a peníze*. 1. vyd. Praha: Česká národní banka, 2002. 65 s. ISBN 978-80-87225-08-0.
10. Zákon č. 6/1993 Sb., o České národní bance, ve znění pozdějších předpisů.
11. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
12. Zákon č. 60/1993 Sb., o oddělení měny, ve znění pozdějších předpisů.
13. Zákon č. 124/2002 Sb., o platebním styku, ve znění pozdějších předpisů.
14. Zákon č. 284/2009 Sb., o platebním styku, ve znění pozdějších předpisů.
15. Zákon č. 229/2002 Sb., o finančním arbitrovi, ve znění pozdějších předpisů.
16. Zákon č. 254/2004 Sb., o omezení plateb v hotovosti, ve znění pozdějších předpisů.

Internetové zdroje:

17. 50 Kč vzoru 1993 [online]. Praha: ČNB, 2002 [cit. 2011-03-01]. Dostupný z WWW: http://www.cnb.cz/cs/platidla/numismatika/50_kc_oceneni.html.

18. Bankovky hezké být mohou, ale bezpečné být musí [online]. Praha: 2008 [cit. 2010-11-14]. Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/cs/verejnost/pro_media/clanky_rozhovory/media_2008/cl_08_080926b.html>.
19. Bankovka 1000, vzor 2008 [online]. Praha: 2008 [cit. 2011-03-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/verejnost/publikace/download/A5-1000-CZ.pdf>>.
20. Ceník ČNB [online]. Praha: ČNB, 2011 [cit. 2011-03-10]. Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/o_cnb/hospodareni/cenik/cenik_cast_V.pdf>.
21. CIMBUREK, Jan; ŘEŽÁBEK, Pavel. Centrální bankovníctví v kontextu právního řádu na území České republiky. *Český finanční a účetní časopis* [online]. 2010, 5, 2, [cit. 2011-01-23]. Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/verejnost/pro_media/clanky_rozhovory/media_2010/cl_10_101215_rezabek_cfuc.pdf>.
22. Členové bankovní rady [online]. Praha: ČNB, 2010 [cit. 2010-11-31]. Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/cs/o_cnb/bankovni_rada/clenove_bankovni_rady/index.html>.
23. Dotazy k zákonu č. 284/2009 Sb. o platebním styku [online]. Praha: ČNB, 2010 [cit. 2011-03-10]. Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/cs/faq/zakon_platebni_styk.html>.
24. Důvody stahování drobných mincí z oběhu [online]. Praha: ČNB, 2006 [cit. 2010-11-31]. Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/cs/verejnost/pro_media/clanky_rozhovory/media_2006/cl_06_060326.html>.
25. Elektronické peníze [online]. Praha: ČNB, 2009 [cit. 2011-03-01]. Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/cs/platebni_styk/elektronicke_penize/>.
26. Emise oběživa a nové ochranné prvky bankovek [online]. Praha: ČNB 2009 [cit. 2011-03-01]. Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/verejnost/pro_media/konference_projevy/vystoupeni_projevy/download/rezabek_20090330_nova_500.pdf>.
27. ESCB definitions [online]. Frankfurt am Main: ECB, 2007 [cit. 2011-03-21]. Dostupný z WWW: <http://www.ecb.europa.eu/paym/pol/bc/pdf/bc_glossary.pdf>.

28. Kvantitativní teorie peněz, monetární politika a regulační opatření centrální banky Olomouc: UPOL, 2000 [cit. 2010-12-04]. Dostupný z WWW: <http://publib.upol.cz/~obd/fulltext/Iuridica2/Iuridica2_21.pdf>.
29. Měnově politické nástroje [online]. Praha: ČNB, 2010 [cit. 2010-11-31]. Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/cs/menova_politika/mp_nastroje/>.
30. Modrá kniha [online]. Praha: ČNB, 2007 [cit. 2010-11-31]. Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/platebni_styk/statistika_plat_styku_eu/download/modra_kniha_text_2007_srpen.pdf>.
31. Návod pro řešení životní situace – padělané peníze [online]. Praha: ČNB, 2007 [cit. 2011-03-01]. Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/cs/o_cnb/zivotni_situace/padelane_penize.html>.
32. Návrh zákona o ČNB [online]. Praha: ČNB, 2009 [cit. 2010-10-15]. Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/legislativa/pripravovane_predpisy/download/navrh_zakon_o_cnb.pdf>.
33. Ochrané prvky 5000 Kč [online]. Praha: ČNB, 2008 [cit. 2011-03-01]. Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/cs/platidla/ochranne_prvky/ochranne_prvky_5000.html>.
34. Padělaná a pozměněná platidla a napodobeniny platidel v České republice v roce 2008 [online]. Praha: ČNB, 2009 [cit. 2010-03-01]. Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/verejnost/pro_media/konference_projevy/vystoupeni_projevy/download/rezabek_20090223_padelky.pdf>.
35. Padělky peněz nejen očima statistiky [online]. Praha: ČNB, 2001 [cit. 2011-03-01]. Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/cs/verejnost/pro_media/clanky_rozhovory/media_2001/cl_01_01_0531.html>.
36. Padělky 2010 [online]. Praha: ČNB, 2011 [cit. 2011-03-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.cnb.cz/cs/platidla/padelky/pad2009sum.html>>.
37. Padělky českých bankovek většinou není těžké odhalit [online]. Praha: ČNB, 2011 [cit. 2011-03-01]. Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/cs/verejnost/pro_media/tiskove_zpravy_cnb/2011/20110228_tk_padelky.html>.
38. Papírová padesátikoruna zůstane v oběhu už jen dva měsíce [online]. Praha: ČNB, 2011 [cit. 2011-03-01]. Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/cs/verejnost/pro_media/tiskove_zpravy_cnb/2011/20110201_ukoncení_platnosti_50czk.html>.

39. Peněžní oběh [online]. Praha: ČNB, 2011 [cit. 2011-03-01]. Dostupný z WWW: <<http://www.cnb.cz/cs/platidla/obeh/>>.
40. Plán emise pamětních mincí v letech 2011 - 2015 [online]. Praha: ČNB, 2010 [cit. 2011-03-01]. Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/cs/platidla/numismatika/plan_emise_2011-2015/index.html>.
41. Počty zadržených padělků v letech 1993 - 2010 [online]. Praha: ČNB, 2011 [cit. 2011-03-01]. Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/cs/platidla/padelky/pad_celkem.html>.
42. Popis systému CERTIS [online]. Praha: ČNB, 2010 [cit. 2011-03-10]. Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/cs/platebni_styk/certis/certis_popis.html>.
43. Poslání a úkoly finančního arbitra [online]. Praha: FA, 2010 [cit. 2011-03-25]. Dostupný z WWW: <<http://www.finarbitr.cz/cs/financni-arbitr-poslani-a-ukoly-financniho-arbitra.html>>.
44. Kompetence finančního arbitra [online]. Praha: FA, 2010 [cit. 2011-03-25]. Dostupný z WWW: <<http://www.finarbitr.cz/cs/financni-arbitr-kompetence-financniho-arbitra.html>>.
45. Pravidla platebního systému CERTIS [online]. Praha: ČNB, 2010 [cit. 2011-03-10]. Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/cs/platebni_styk/certis/pravidla_CERTIS.html>.
46. Průběh mezibankovního převodu peněžních prostředků v CZK [online]. Praha: ČNB, 2009 [cit. 2011-03-10]. Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/cs/platebni_styk/certis/mezibank_prevody_schema.html>.
47. Racionalizace soustavy drobných mincí v České republice [online]. Praha: ČNB, 2002 [cit. 2011-03-01]. Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/cs/platidla/mince/ukonceni_platnosti/10_20_th.html>.
48. REVENDA, Zbyněk. Monopoly centrálních bank a emise peněz. *Politická ekonomie* [online]. 2009, 5, [cit. 2011-01-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.vse.cz/polek/pdf/699.pdf>>.
49. Statistické údaje [online]. Praha: ČNB, 2011 [cit. 2011-03-20]. Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/cs/platebni_styk/certis/certis_stat.html>.
50. Struktura peněz v oběhu podle stavu ke dni 31. 12. 2010 [online]. Praha: ČNB, 2011 [cit. 2011-03-01]. Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/cs/platidla/obeh/struktura_/index.html>.

51. Terminologie, statistika platebního styku v EU [online]. Praha: ČNB, 2009 [cit. 2011-03-10]. Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/cs/platebni_styk/statistika_plat_styku_eu/>.
52. Ústřední sdělení ČNB z 10. 11. 2009 [online]. Praha: ČNB, 2009 [cit. 2011-03-10]. Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/legislativa/vestnik/2009/download/v_2009_15_21909320.pdf>.
53. Ústřední sdělení ČNB z 11. 9. 2007 [online]. Praha: ČNB, 2007 [cit. 2011-03-10]. Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/legislativa/vestnik/2007/download/v_2007_21_24307320.pdf>.
54. Ústřední sdělení ČNB z 19. 5. 2004 [online]. Praha: ČNB, 2009 [cit. 2011-03-10]. Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/legislativa/vestnik/2004/download/v_2004_11_21204320.pdf>.
55. Vybrané právní předpisy k emisi peněz a ochraně platidel [online]. Praha: ČNB, 2003 [cit. 2011-03-01]. Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/cs/legislativa/emise_penez/index.html>.
56. Vyhláška č. 374/2009 Sb. [online]. Praha: ČNB, 2009 [cit. 2011-03-10]. Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/legislativa/vyhlasky/vyhlaska_374_2009.pdf>.
57. Vyhláška č. 37/1994 Sb. [online]. Praha: ČNB, 2003 [cit. 2011-03-01]. Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/legislativa/emise_penez/download/vyhl_37_1994.pdf>.
58. Vyhláška č. 553/2006 Sb. [online]. Praha: ČNB, 2006 [cit. 2011-03-01]. Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/legislativa/emise_penez/download/vyhl_553_2006.pdf>.
59. Vyhláška č. 62/2004 Sb. [online]. Praha: ČNB, 2004 [cit. 2011-03-10]. Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/platebni_styk/ucty_kody_bank/download/vyhl_62_2004_ps.pdf>.

60. Vzor potvrzení o odebrání bankovek nebo mincí [online]. Praha: ČNB, 2003 [cit. 2011-03-01]. Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/legislativa/emise_penez/download/37_1994_potvrzenka.jpg>.
61. Zadržené padělky v roce 2010 [online]. Praha: ČNB, 2011 [cit. 2011-03-01]. Dostupný z WWW: <<http://www.cnb.cz/cs/platidla/padelky/pad2010sum.html>>.
62. Základní seznamy subjektů [online]. Praha: ČNB, 2011 [cit. 2011-03-10]. Dostupný z WWW: <https://apl.cnb.cz/apljerrsdad/JERRS.WEB15.BASIC_LISTINGS_RESPONSE_3?p_lang=cz&p_hie=HU&p_rec_per_page=108&p_ses_idx=135>.

Seznam zkratek

Ag -	stříbro	Mil. -	Milion
apod. -	a podobně	Mld. -	Miliarda
a. s. -	akciová společnost	Např. -	Například
atd. -	a tak dále	NBČM-	Národní banka
CB -	centrální banka		Čech a Moravy
CP -	cenné papíry	NBČS -	Národní banka Československa
Cu -	měď	OB -	Obchodní banky
č. -	číslo	Odst. -	Odstavec
ČNB -	Česká národní banka	P. b. -	Procentní bod
ČR -	Česká republika	PMR -	Povinné minimální rezervy
ČSFR -	Česká a Slovenská Federativní Republika	Resp. -	Respektive
ECB -	Evropská centrální banka	RM -	Říšská marka
ES -	Evropská společenství	Sb. -	Sbírka
g -	gram	SBČS -	Státní banka československá
HDP -	hrubý domácí produkt	S&BB -	Sell and buy back
K -	československá koruna	Str. -	Strana
Kč -	koruna česká	Tj. -	To je
Kg -	kilogram	TM -	Transmisní mechanismus
Ks -	kus	Tzn. -	To znamená
Max. -	Maximálně	Tzv. -	Takzvaně
		Viz -	Videre licet

Prohlášení o využití výsledků diplomové práce

Prohlašuji, že

- jsem byla seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. – autorský zákon, zejména § 35 – užití díla v rámci občanských a náboženských obřadů, v rámci školních představení a užití díla školního a § 60 – školní dílo;
- beru na vědomí, že Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava (dále jen VŠB-TUO) má právo nevýdělečně, ke své vnitřní potřebě, diplomovou práci užít (§ 35 odst. 3);
- souhlasím s tím, že diplomová práce bude v elektronické podobě archivována v Ústřední knihovně VŠB-TUO a jeden výtisk bude uložen u vedoucího diplomové práce. Souhlasím s tím, že bibliografické údaje o diplomové práci budou zveřejněny v informačním systému VŠB-TUO;
- bylo sjednáno, že s VŠB-TUO, v případě zájmu z její strany, uzavřu licenční smlouvu s oprávněním užít dílo v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- bylo sjednáno, že užít své dílo, diplomovou práci, nebo poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem VŠB-TUO, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly VŠB-TUO na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše).

V Ostravě dne 29. 4. 2011

.....
Bianka Maléřová

Adresa trvalého pobytu:

Nábřeží Dukelských hrdinů 1498

75661 Rožnov pod Radhoštěm

Seznam příloh

1. Bankovky jednotlivých centrálních bank
2. Vzor potvrzení o odebrání bankovek nebo mincí
3. Návod pro řešení životní situace – padělané peníze
4. Schéma mezibankovní úhrady

Příloha č. 1

Ukázka bankovek jednotlivých centrálních bank

1. 1 koruna, Rakousko – Uherská banka, 1916 (období Rakousko - Uherska)

2. 10 korun československých, Národní banka Československá, 1927 (po vzniku Československa)

3. 50 korun, Národní banka Čech a Moravy, 1940 (období Protektorátu)

4. 1000 korun československých, československá státovka, Ministerstvo financí, 1945

5. 5000 korun československých, Národní banka Československá, 1. listopadu 1945

6. 20 korun československých, Státní banka československá, 1988 (období monobanky)

Zdroj: vlastní sbírka

Vzor potvrzení o odebrání bankovek nebo mincí

POTVRZENÍ				
o odebrání bankovek nebo mincí podle zákona o ČNB				
Datum odebrání:		Sdělení pro ČNB		
Poč. ks/ /hodnota	měna	série/vzor (ročník ražby)	sér. číslo	celková částka (slovy)

Jméno a příjmení předložitele:
(u cizinců st. přísl., u právnických osob - název a IČO)

Adresa pobytu na území ČR:
(u právnických osob - sídlo)

Adresa stálého bydliště (sídla) cizince v zahraničí:

Jméno, příjmení a adresa (název a sídlo) osoby pověřené v ČR převzít zpět peníze, pokud jsou pravé:

Bankovní spojení v ČR:

Rodné číslo: Druh a číslo dokladu:
(datum narození)

Podpis předložitele: Razítko a podpis právnické osoby, která bankovky nebo mince odebrala

Podle §21 zákona ČNR č. 6/1993 Sb., o České národní bance, jsou právnické osoby oprávněny bez náhrady odebrat bankovky nebo mince znějící na koruny české nebo cizí měnu, u kterých vznikne podezření, že mohly být padělány nebo pozměněny. Současně jsou oprávněny požadovat od osoby, která takové bankovky nebo mince předložila, aby věrohodným způsobem prokázala svou totožnost. Pokud osoba, které jsou bankovky nebo mince podle zákona odebrány, odmítne věrohodným způsobem prokázat svou totožnost, popř. sdělit další údaje potřebné k vystavení tohoto potvrzení, je pracovník banky nebo jiné právnické osoby oprávněn podle §43 zákona ČNR č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, požádat o pomoc policii.

Zdroj: Potvrzení o odebrání bankovek nebo mincí, ČNB

Údaje o předložiteli:

1. jméno, příjmení, rodné číslo, případně datum narození, státní příslušnost, u právnické osoby její název a identifikační číslo, bankovní spojení v ČR,
2. adresa pobytu na území ČR, u právnických osob sídlo, u cizince adresa stálého bydliště (sídla) v zahraničí,
3. druh a číslo dokladu k zjištění totožnosti předložitele,
4. jméno, příjmení a adresa osoby (název a sídlo), která je pověřena v ČR převzít peníze zpět pokud jsou pravé,
5. podpis předložitele.

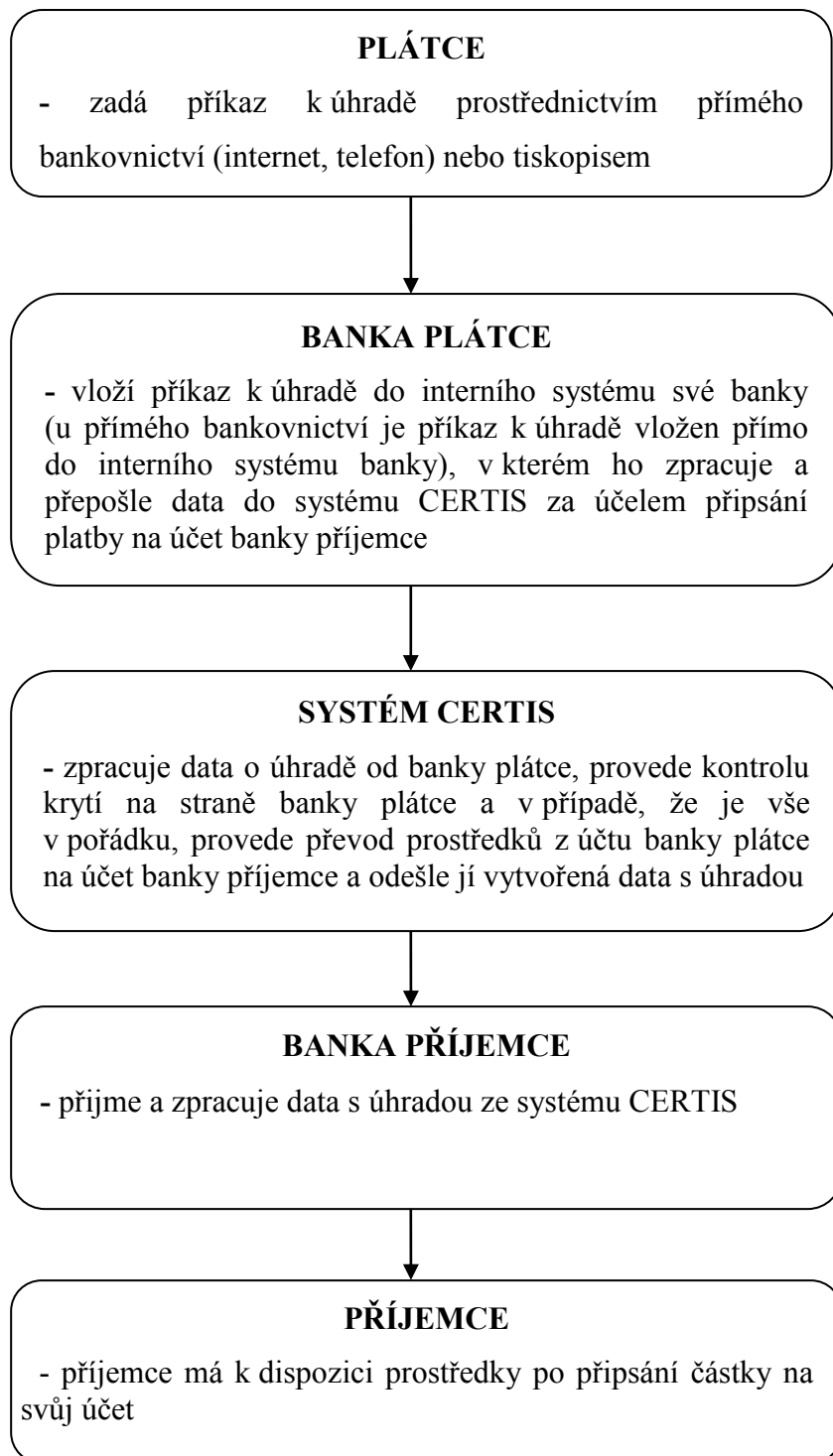
Ostatní údaje:

1. datum odebrání bankovek a mincí, sdělení pro ČNB,
2. druh a nominální hodnota bankovek a mincí, počet ks, měna, série, sériové číslo, vzor, u mincí ročník ražby, celková nominální hodnota napsána slovy,
3. podpis osoby, která platidla odebrala.

Návod pro řešení životní situace – padělané peníze

1.	Identifikační číslo: ČNB / 2007 / 3
2.	Kód: 3
3.	Pojmenování životní situace: Mám dojem, že mám falešnou bankovku nebo minci.
4.	Základní informace k životní situaci: Jde o vážnou situaci, především nejste povinen takovou bankovku nebo minci přijmout, pokud máte podezření, že není pravá. Ale když už jste to udělal(a), je třeba dodržet zákonný postup - a zde hraje roli již i policie a orgány činné v trestním řízení.
5.	Kdo je oprávněn v této věci jednat (podat žádost apod.): Každý občan
6.	Jaké jsou podmínky a postup pro řešení životní situace: Fyzické osoby mohou bankovky a mince předkládané jako zákonné, které jsou padělané, pozměněné nebo z tohoto podezřelé odmítnout. Právníkové osoby takové bankovky a mince odeberou bez náhrady a vystaví potvrzení o odebrání bankovek nebo mincí vystaví (viz příloha č. 2).
7.	Jakým způsobem zahájit řešení životní situace: Donesete bankovku nebo minci do ČNB nebo na Policii ČR, případně do některé z bank.
8.	Na které instituci tuto životní situaci řešit: ČNB, Policie ČR, případně některá z bank.
9.	Kde, s kým a kdy životní situaci řešit: Na přepážkách ČNB nebo bank, na služebnách Policie ČR.
10.	Jaké doklady je nutné mít s sebou: Průkaz totožnosti, bankovku nebo minci, vědět kde jste k ní přišel(a).
11.	Jaké jsou potřebné formuláře a kde jsou k dispozici: V ČNB, na Policii ČR i v bankách. Vzor dokladu o odebrání uvádí vyhláška č. 37/1994 Sb. (viz příloha č.2).
12.	Jaké jsou lhůty pro vyřízení: Lhůty nejsou stanoveny. Jen v případě zjištění pravosti bankovek a mincí existuje povinnost to neprodleně oznámit tomu, kdo ji předložil. V opačném případě se skutečnost, že jde o padělek oznamuje právníkové osobě, která peníze odebrala. Předložiteli pak jen na jeho žádost.
13.	Kterí jsou další účastníci (dotčení) řešení životní situace: Právní subjekt, který vám bankovku nebo minci odebral.
14.	Jaké další činnosti jsou po žadateli požadovány: Uvést pravděpodobný zdroj, kde jste bankovku nebo minci obdržel(a).
15.	Podle kterého právního předpisu se postupuje: V souladu s vyhláškou ČNB č.37/1994 Sb.
16.	Jaké sankce mohou být uplatněny v případě nedodržení povinností: Budete-li spoluviníkem, spolupachatelem či napomahačem k trestnému činu budete trestán podle trestního zákoníku. Na jakoukoliv náhradu za zabavené falešné bankovky a mince nemáte nárok.
17.	Za správnost popisu odpovídá útvar: Samostatný odbor komunikace a odbor peněžního oběhu ČNB
18.	Kontaktní osoba: JUDr. Pavel Palivec
19.	Popis je zpracován podle právního stavu ke dni a naposledy aktualizován: 1.1.2007

Schéma mezibankovní úhrady

Zdroj: Schéma mezibankovní úhrady, ČNB, vlastní úprava